

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SIYASİ YÖNLERİYLE İSRAİL TARİHİ VE TÜRKİYE İLE
OLAN İLİŞKİLERİ (1948-1967)

Kaan DOĞANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2020

©2020- Kaan DOĞANOĞLU

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SİYASİ YÖNLERİYLE İSRAİL TARİHİ VE TÜRKİYE İLE
OLAN İLİŞKİLERİ (1948-1967)

POLITICAL HISTORY OF ISRAEL THEIR DIRECTION
AND TURKEY RELATIONS WITH (1948-1967)

Hazırlayan

Kaan DOĞANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

KIRŞEHİR-2020

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi. Kaan DOĞANOĞLU tarafından hazırlanan "Siyasi Yönleriyle İsrail Tarihi ve Türkiye İle Olan İlişkileri (1948-1967)" adlı tez çalışması 25.06 .2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oy birliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç.Dr.Hasan KARAKÖSE

Üye.....(İmza)

Prof.Dr. Remzi KILIÇ

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

25/06/2020

(imza)

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2020

Kaan DOĞANOĞLU

İmza

ÖZET

SİYASİ YÖNLERİYLE İSRAİL TARİHİ VE TÜRKİYE İLE OLAN İLİŞKİLERİ (1948-1967)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Kaan DOĞANOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

2020-(X+147)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi Cihat TANIŞ

Orta Doğu, tarihin her döneminde sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle dünyanın çekim merkezi konumunda olmuştur. Bu durum, tarih boyunca bölgede savaşların ve egemenlik mücadelelerinin yaşanmasına yol açmıştır. Yahudiler için, bu durumun nedenleri dini temellere dayanmakla birlikte, daha sonraları Siyonizm'in etkisiyle siyasi bir şekle de bürünmeye başlamıştır.

Milliyetçilik akımıyla birlikte, milletleşme sürecini tamamlayan azınlıklar, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanarak bağımsızlıklarını elde etmeye başlarlarken, Osmanlı Yahudileri, Ermeni ve Rum toplumları gibi devlet aleyhine ayaklanma faaliyetleri içinde olmamışlardır. Ancak, antisemitizmin ve milliyetçiliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan Siyonizm, daha sonraları Batılı ülkelerin de desteğini arkasına alarak, İsrail'in kuruluşuna giden süreci başlatmıştır. Yahudiler, Türkiye Cumhuriyeti döneminde milli devletin bir parçasını oluşturmuşlar ve yurttaşlık temelinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Türkiye-İsrail ilişkileri, Türk dış politikasında önemli bir yer tutmuş ve İsrail'in dünya siyasetine dahil olduğu 1948 yılından beri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türk Hükümeti'nin İsrail'i devlet olarak tanıma sürecinde, Türklerle Yahudilerin köklü tarihsel geçmişleri, Türk toplumunun yapısı, Filistin'in ve Arap ülkelerinin de geleceği göz önünde bulundurularak dikkatli bir siyaset izlenmesine neden olmuştur.

Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşının başlamasıyla birlikte Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler karşısında Arap ülkelerinden yana bir tutum içinde olmuştur. Bu savaş, Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktasını teşkil ederken, gerek savaş sırasında, gerek savaş sonrasında Türkiye, Arap devletleriyle yakınlaşma çabası içinde olduğunu, bu ülkelere verdiği destek ile somut bir şekilde göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, İsrail, Orta Doğu, Siyonizm, Türkiye-İsrail İlişkileri.

ABSTRACT

POLITICAL HISTORY OF ISRAEL THEIR DIRECTION AND TURKEY RELATIONS WITH (1948-1967)

M.Sc.Thesis

Preparer: Kaan DOĞANOĞLU

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Hasan KARAKÖSE

2020-(X+147)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Hasan KARAKÖSE

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Asts. Prof. Cihat TANIŞ

The Middle East has been the center of attraction of the world due to its geopolitical and geostrategic importance in all periods of history. This has led to wars and struggles of sovereignty in the region throughout history. For Jews, the reasons for this situation are based on religious foundations, but later began to take a political form under the influence of Zionism.

With the movement of nationalism, minorities who completed the nationalization process began to gain their independence by rebelling against the Ottoman Empire, while ottoman Jews, Armenian and Greek societies, were not involved in the uprising against the state. However, Zionism, which emerged as a result of antisemitism and nationalism, later supported Western countries and initiated the process leading to the founding of Israel. Jews formed part of the national state during the Period of the Republic of Turkey and lived on the basis of citizenship.

Turkey-Israel relations have taken an important role in Turkish foreign policy and have followed a bumpy course since 1948, when Israel was involved in world politics. In the process of recognizing Israel as a state, the Turkish Government has led to careful policy monitoring, taking into account the deep-rooted historical histories of Turks and Jews, the structure of Turkish society, the future of Palestine and Arab countries.

With the start of the 1967 Arab-Israeli War, Turkey has been in favor of Arab countries in the face of developments in the Middle East. While this war constitutes a turning point Turkey-Israel relations Turkey, both during the war and after the war, has shown in a concrete way with its support for these countries, as it strives to get closer to Arab states.

Keywords: Foreign Policy, Israel, Middle East, Turkey-Israel Relations, Zionism.

ÖN SÖZ

İsrail'in 15 Mayıs 1948'de resmen kurulması, dünya siyasi tarihi açısından önemli değişiklikleri beraberinde getirmiş ve bu durum Orta Doğu coğrafyasının kaderini değiştirmiştir. Türkiye'nin İsrail Devleti ile ilişkiler içinde olması, gerek iki ülkenin birbirleriyle gerekse de Türkiye ve İsrail'in Arap devletleriyle olan stratejisini belirlemiş ve diplomasi alanında farklı bir dönemin de kapısını açmıştır.

Bu çalışmada; temeli, 19. yüzyılda şekillenmeye başlayan ve 1897'deki Birinci Siyonist Kongresiyle birlikte planlı ve örgütlü bir nitelik haline gelen Siyasi Siyonizm'in bu tarihten itibaren açık bir şekilde Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını hedeflemesi ile 1948'de ilan edilecek olan İsrail'in kuruluşunun altyapısının hazırlanması süreci incelenmiş ve Türkiye ile İsrail'in siyasi ilişkileri, 1948-1967 yılları arasında İsrail'in komşu ülkelerle olan münasebetleri bağlamında ele alınmıştır.

Yedi ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Siyonizm'in tarihi süreç içindeki gelişimiyle birlikte 19.yüzyılda Avrupa'da kurulan Siyonist örgütlenmeler ve Yahudi milliyetçiliğinin yükselmesinde etkili olan faktörler hakkında bilgiler yer almıştır.

İkinci bölümde, Tanzimat'tan 1917 Balfour Deklarasyonu'na kadar olan dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiş, bu bağlamda banker Yahudi aileleri ile Osmanlı Devleti'ne olan etkileri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ulus-devletin bir parçası olan Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti ile olan siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkileri anlatılmıştır. Yine bu bölüm, döneme tanıklık eden Yahudilerin düşüncelerinin yer aldığı telif eserler ile Yahudi asıllı Türk düşünürlerin değerlendirmelerinden yararlanılarak incelenmiştir. Ayrıca bu inceleme, Cumhuriyet Arşivi belgeleriyle ve çeşitli gazetelerle de desteklenmiştir.

Dördüncü bölümde, İsrail'in kuruluşuna kadar olan dönemde Filistin ele alınmış, İngiltere mandası altındaki Filistin ile bu dönemde yaşanan Arap-Yahudi çatışmalarına, Birleşmiş Milletler'in Filistin'i Taksim Kararına ve Türkiye'nin tutumu konularına yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, İsrail'in 15 Mayıs 1948'de kurulması ve hemen akabinde başlayan 1948 Arap-İsrail Savaşı ile mütareke antlaşmaları hakkında bilgiler yer almıştır. Ayrıca; savaşın sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkan gelişmelere değinilmiş, Türkiye'nin İsrail'i tanıma sürecinde kamuoyunun tutumu ile İsrail'in tanınmasından sonra iki ülke arasındaki ilk diplomatik ilişkiler aktarılmıştır.

Altıncı bölümde, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasının bir parçası olan Bağdat Paktıyla ilgili bilgiler verilmiş; konuyla ilgili olarak İsrail, Türkiye ve Arap ülkelerinin tutumundan bahsedilmiştir. Süveyş buhranını ortaya çıkaran sebeplere, buhranın yarattığı 1956 Süveyş Savaşı'na ve bu dönemde Türkiye'nin izlediği siyasetlere yer verilmiştir.

Yedinci bölümde, 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesindeki gelişmelerle, Filistin'i İsrail'in işgalinden kurtarmayı amaçlayan ve bölgede bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması mücadelesini yürüten Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması incelenmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesi İsrail ve Arap ülkelerinin askeri güç dengesine ve ülkelerin hazırladıkları planlara değinilmiştir. Savaş ile ilgili detaylı bilgilerin yer aldığı bu bölümde, savaşın sona ermesi üzerine yapılan değerlendirmeler ile İsrail'in savaşı kazanmasını sağlayan faktörlere ve BM kararları ile Türkiye'nin tutumu konularına yer verilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, kıymetli zamanını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca maddi ve manevi olarak her daim yanımda olan aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ	1
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	1
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	1
BÖLÜM I	4
1. SİYONİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI	4
1.1 Siyonizm ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi	4
BÖLÜM II	7
2. OSMANLI DEVLETİ’NİN ÇÖKÜŞ DÖNEMİNDE YAHUDİLER	7
2.1 Tanzimat’tan İkinci Abdülhamid’in Tahta Çıkmasına Kadar Osmanlı Topraklarında Yahudiler ve Faaliyetleri	7
2.1.1 Banker Yahudi Aileleri	11
2.2 İkinci Abdülhamid Döneminde Filistin’de Yahudi Faaliyetleri	14
2.2.1 İkinci Abdülhamid’in Yahudi Faaliyetlerine Karşı Tutumu ve Aldığı Önlemler.....	16
2.3 Theodor Herzl’in Siyonizm Fikirleri ve İkinci Abdülhamid ile İlişkileri	19
2.4 İttihat ve Terakki Döneminde Siyonizm ve Yahudilere Karşı Devletin Siyaseti	23

2.5 Osmanlı Devletine Karşı Araplar ve 1917 Balfour Deklarasyonu	27
BÖLÜM III	32
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE YAHUDİLER	32
3.1 Üniversite Reformu	33
3.2 Trakya Olayları	35
3.3 Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası	38
3.4 Yirmi Kur'a Asker Olayı	40
3.5 Varlık Vergisi ve Uygulaması	40
3.6 6-7 Eylül Olayları	43
BÖLÜM IV	45
4. İSRAİL'İN KURULUŞUNA KADAR OLAN DÖNEMDE FİLİSTİN	45
4.1 İngiltere Mandası Döneminde Filistin	45
4.2 Birleşmiş Milletler (BM)'in Filistin'i Taksim Kararı	50
4.2.1 Türkiye'nin Tutumu	52
BÖLÜM V	54
5. 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRKİYE'NİN İSRAİL'İ TANIMASI.....	54
5.1 İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve 1948 Arap-İsrail Savaşı.	54
5.2 Mütareke Antlaşmaları	60
5.2.1 İsrail-Mısır Mütarekesi	60
5.2.2 İsrail-Lübnan Mütarekesi	61
5.2.3 İsrail-Ürdün Mütarekesi	62
5.2.4 İsrail-Suriye Mütarekesi	62
5.3 Savaşın Sonuçları ve Kudüs Meselesi	63
5.4 Mülteciler Meselesi ve Diğer Gelişmeler	64
5.5 Türk Kamuoyunun Tutumu ve İsrail'in Tanınması	65
5.5.1 Türkiye ile İsrail Arasındaki İlk Diplomatik İlişkiler	73

BÖLÜM VI	74
6. 1956 SÜVEYŞ SAVAŞI VE TÜRKİYE	74
6.1 Bağdat Paktı, İsrail ve Türkiye	74
6.2 Süveyş Buhranı	80
6.3 Süveyş Savaşı ve Sonuçları	84
6.4 Türkiye'nin Tutumu	89
6.4.1 İsrail'deki Büyükelçinin Geri Çekilmesi	93
BÖLÜM VII	95
7. 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI'NA GİDEN OLAYLAR VE TÜRKİYE	95
7.1 Türkiye-İsrail Çevresel Paktı	95
7.2 Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kurulması	98
7.3 Savaş Öncesi İsrail-Arap Çatışmaları	100
7.4 Taraflar Arasında Askeri Güç Dengesi ve Hazırlanan Planlar	104
7.5 Savaşın Başlaması	105
7.6 Savaşın Sona Ermesi ve Değerlendirmeler	106
7.7 İsrail'in Savaşı Kazanmasında Etkili Olan Faktörler	108
7.8 Birleşmiş Milletler Kararları	110
7.9 Türkiye'nin Tutumu	113
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120
EKLER	128
ÖZGEÇMİŞ	147

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AP	Adalet Partisi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
C	Cilt
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
DP	Demokrat Parti
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GP	Güven Partisi
MAH	Milli Emniyet Hizmeti
MMTD	Millet Meclisi Tutanak Dergisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMTD	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
YTD	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın problemi, 15 Mayıs 1948’de İsrail’in resmen kurulmasıyla birlikte İsrail ile Arap devletleri arasında yıllarca devam edecek olan çatışmaların, siyasi temelleri ile birlikte bu anlaşmazlıkların 1967 yılına kadar olan dönemde Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamında araştırılması olmuştur.

Araştırmanın amacını ve önemini, İsrail’in kuruluşuna giden yolda Siyonizm’in tarihsel gelişimi, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan süreçte Yahudilerin faaliyetlerinin incelenmesi, büyük devletlerin ve Arap ülkelerinin tutumu ile 1948-1967 yılları arasında siyasi yönleriyle Türkiye-İsrail ilişkilerinin ele alınması oluşturmuştur. Türkiye, İsrail’in kurulmasıyla birlikte bu devleti tanıyan ilk ülkelerden birisi olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman inişli-çıkışlı bir seyir takip etmiş olsa da 1960’lı yılların ortalarına kadar olumlu yönde gelişim göstermiştir. 1967 yılında, iki ülke arasındaki ilişkilerde kırılma olmuş ve Türkiye bu tarihten itibaren Arap ülkelerinden yana bir dış politika anlayışıyla hareket etmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İncelenen konunun araştırılması amacıyla, birinci elden kaynaklar içinde yer alan Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri, telif ve tetkik eserler, müracaat kaynakları, gazete ve diğer süreli yayınlar, doktora tezleri ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu bağlamda kaynak tarama modeli kullanılarak toplanan belgeler incelenmiştir. Ayrıca doğrudan alıntılar yapıldığı için betimsel araştırma modeli de kullanılmıştır. Konu içeriğini oluşturan olaylar dönemin şartları içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Geçerli ve güvenilir bilgiler edinebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, bir araya getirilen kaynaklar karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve yapılan çalışmanın bu şekilde objektifliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Armaoğlu (1994) tarafından yazılan ‘‘Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)’’ adlı çalışmada Filistin’in tarih içindeki konumu ele alınmış ve İsrail’in kurulmasından sonra Orta Doğu’da yaşanan Arap-İsrail savaşları ile Filistin’deki siyasi düzen içinde Orta Doğu’daki diğer gelişmelerin anlatıldığı bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Acar (1989) tarafından yazılan ‘‘Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu’’ adlı

çalışmada Filistin sorununun anlatıldığı bölümde İsrail'in kurulması ele alınmış ve Arap-İsrail savaşlarının sonuçları üzerinde durulmuştur. Filistin direniş örgütlerinden de bahsedilen bu kitaptan yararlanılmıştır.

Baş (2019) tarafından yazılan "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikasına Türkiye'deki Yahudi Cemaatin Bakışı "Şalom Gazetesi" Örneği" adlı makale çalışmasında Türkiye'deki Yahudi cemaatinin yayın organı olan Şalom Gazetesi'nin Orta Doğu'da meydana gelen olaylara bakışının ele alındığı ve gazete yazarlarının düşüncelerine yer verildiği bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Bayramoğlu (2006) tarafından yazılan "Yahudilik ve Siyonizm Tarihi" adlı çalışmada Siyonizm'in tarihi süreç içindeki gelişimi anlatılmıştır. Siyonist örgütlenmeler hakkında da bilgi veren bu kitaptan istifade edilmiştir.

Demirel (1968) tarafından yazılan "İsrail-Arap Savaşı" adlı makale, 1967 Arap-İsrail Savaşı'na asker gözünden bakmıştır. Savaşın genel gidişatı, savaş stratejisi, savaştan alınması gereken neticeler ve derslerin askeri boyutlarıyla ele alındığı bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Engin (2010) tarafından yazılan "Pazarlık" adlı kitap çalışmasında II. Abdülhamid Döneminde Yahudilerin Filistin'e yerleşme girişimleri ile buna karşılık alınan önlemler ve Theodor Herzl'in Siyonizm faaliyetleri konuları ele alınmış ve Theodor Herzl ile II. Abdülhamid görüşmesi ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Erdoğan (1968) tarafından yazılan "Altı Gün Süren Muharebelerde İsrail Zırhlı Birliklerinin Kullanılması" adlı makale, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda zırhlı birliklerin önemini gözler önüne sermiştir. İsrail ve Arap ordularının karşılıklı olarak yaptıkları hazırlıklar ile birlikte birbirlerine karşı oluşturdukları güç dengeleri ve İsrail'in savaşı kazanmasında etkili olan faktörlere değinilmiştir. Altı Gün Savaşı'nın askeri yönleriyle ele alındığı bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Güleryüz (2014) tarafından yazılan "Tarihte Yolculuk Edirne Yahudileri" adlı çalışmada Türkiye Cumhuriyeti döneminde Yahudilerin yaşadıkları siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar ele alınmıştır. Döneme tanıklık eden birinci elden şahsiyetlerin anılarının da yer aldığı bu kitapta olaylar Türkiye Yahudileri'nin gözünden anlatılmış olup, çalışmadan yararlanılmıştır.

Herzl (2007) tarafından yazılan "Yahudi Devleti" adlı çalışmada Siyonist lider, bir

Yahudi devletinin kurulmasını öngörmüştür. Yahudi meselesinin anlatıldığı bu kitaptan yararlanılmıştır.

İşler (2019) tarafından yazılan “İsrail’in Kuruluş Aşamasında Türkiye’deki Muhafazakâr Camianın Yaklaşımı” adlı makalede İsrail’in kuruluşunda Türkiye’deki muhafazakar kesimlerin yaklaşımları ele alınmış ve bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Kürkçüoğlu (1972) tarafından yazılan “Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası (1945-1970) adlı çalışmada Filistin’de BM’nin Taksim Kararı ile birlikte Arap-İsrail Savaşları ve Orta Doğu’daki diğer siyasi gelişmeler, Türkiye’nin tutumu ile birlikte değerlendirilmiş ve bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Ör (2018) tarafından yazılan “Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982)” adlı doktora tezinde İngiltere Mandası Döneminde Filistin’den başlayarak İsrail’in kuruluşu, Türkiye tarafından tanınması ve iki ülke arasındaki ilişkiler Orta Doğu Yapılanması için de ele alınmış ve bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Şenel (2014) tarafından yazılan “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci” adlı makale çalışmasında Türk-Yahudi İlişkilerinin tarihteki yerinden başlayarak Türkiye ve küresel güçlerin İsrail’i tanınması süreci ele alınmış ve bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Taylor (2000) tarafından yazılan “İsrail’in Doğuşu” adlı çalışmada 1897-1947 yılları arasındaki Siyonist diplomasi analiz edilmiştir. Politik Siyonizm’in kökenlerinden İsrail’in kuruluşuna kadar geçen olayların anlatıldığı kitaptan faydalanılmıştır.

Umar (2002) tarafından yazılan “Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri” adlı makale çalışmasında Filistin’in İlkçağ’da durumundan başlayarak Theodor Herzl ve Dünya Siyonist Kongresi’nin faaliyetleri ve Herzl’in II. Abdülhamid ile olan görüşmeleri ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca İttihat Terakki Döneminde Siyonistlerin faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşı ve Balfour Deklarasyonu gibi konulara yer verilmiştir. Bu çalışmadan istifade edilmiştir.

BÖLÜM I

1. SİYONİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1 Siyonizm ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi

Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Yahudilerin milli kimlik adı altında birleşmeleri ‘‘Siyonizm’’ olarak adlandırılır. Kelime olarak Zion, Yahudilerce Kudüs’te kutsal bir kısım olarak görülür. Daha sonraları ise bu ad Kudüs için kullanılmıştır. Süreç içinde kapsamı genişlemiş olan bu kavram Filistin’i, Yahudilerin ana vatanı olarak kabul eden bir hareket haline gelmiştir (Armaoğlu, 1994:12). Yaşar Kutluay’a göre, ‘‘Siyonizm, en geniş anlamı ile, Arzı Mev’ud yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedini Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir’’ (Kutluay, 1973:17). Filistin toprakları, Tevrat’ta ‘‘Arz-ı Mev’ud’’ ya da ‘‘Arz-ı Mukaddes’’ olarak adlandırılmıştır. Bölge, üç büyük ilahi dinin ortaya çıktığı, bu dinlerin gelişiminde oynadığı rol ve kutsal yerlerden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir (Kızıloğlu, 2012:37) Siyon kelimesi, 1800’lü yılların başında Nathan Birnbaum adlı bir Rus Yahudisi tarafından kullanılmıştır. Birnbaum, ‘‘Kendi Kendine Kurtuluş’’ adını taşıyan dergisinde Siyonizmi, Musevilere Filistin’de yerleşim alanı açmayı hedefleyen ve Yahudi üyelerden oluşan bir siyasi parti olarak görmüştür. Siyonizm, dinsel nitelikli ve siyasi nitelikli olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Dini Siyonizm’e göre, Yahudiler Filistin’e dönecek ve Mesih ortaya çıkınca dünyada yaşayan her ırktan insan topluluğu İsrailoğulları hâkimiyeti altına girecektir. Bu bağlamda Kudüs tarafları Musevilere Siyon olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Musevilerin bölgede Süleyman Mabedi’ni oluşturmak gibi bir hayalleri olmuştur (Bayramoğlu, 2006:47-49). Bu üstünlük düşüncesi Tevrat’ta geçen Hz. İbrahim’in soyundan gelenlerin mübarek kılınacağına dair ayete dayandırılmıştır. Yine Tevrat’ta yer aldığı üzere Allah’ın Hz. Yakup ve onun soyundan gelmiş olanlara toprak vaadettiği görülür ve ‘‘Vaadedilmiş Topraklar’’ anlayışının bu şekilde ortaya çıktığı ifade edilir (Gül, Yüksel, 2016:337) Dini Siyonizmi, İsrail mistikleri savunmuşlardır. Zamanların sonunda Mehdi ortaya çıkınca dünyadaki bütün ırklar, tek bir ırka bağlanmış olacaktır. İnsanlığın tamamı yalnızca bir gerçeğin çevresinde toplanacaktır. (Garaudy, 1983:17)

Modern Siyonizm’i kuran Dr. Theodor Herzl’in danışmanı Max Bodenheimer, Nil Nehri ile Fırat Nehri arasındaki bütün yerlerin Yahudi kolonisi haline getirilmesi gerektiğini söylemiştir. Siyonistler hedeflerine ancak uluslararası bir kamuoyu oluşturarak ulaşabileceklerini düşünmüşler ve bu bağlamda Avrupa devletlerinin ilgilerini üzerlerine

çekmek istemişlerdir (Öke, 1987:21-22). Hedeflerine ulaşmak için de Siyonist örgütlenmeler oluşturma yoluna gitmişlerdir. İlk Siyonist örgütü, 1843 yılında Amerika'nın New York şehrinde 12 Alman Yahudisi'nin oluşturduğu "B'nai B'rith" örgütüdür. Fransız Yahudileri, 1860'da Fransa'da "Alliance Israélite Universal" (Genel Yahudi Birliği)'ni kurmuşlardır (Bayramoğlu, 2006:51-52). Aynı tarihte faaliyetlerine başlayan "Dünya Yahudiler Birliği" dünyanın pek çok yeriyle bağlantılar kurarak çalışmalarını sürdürmüştür (Erdemir, 2011:178). "Anglo Jewish Association" örgütü, 1871 yılında İngiltere'de kurulan Siyonist örgütüdür. 1873'te ise Amerikan Yahudi Birliği Kongresi faaliyetlerine başlamıştır (Bayramoğlu, 2006:51-53).

1871 yılında Almanya, Sedan Savaşı'nda Fransa'yı mağlup etmiş ve siyasi birliğini kurmuştur. Bu yenilgi üzerine Fransa'da milliyetçilik akımları yükselmiştir. Yine bu tarihlerde Balkanlardaki ülkelerde Slav kökenli milletler ayaklanmıştır. Bu arada Avrupa'da artan milliyetçilik, Yahudileri de etkisi altına almıştır (Armaoğlu, 1994:13).

Rus Çarlarından Birinci ve İkinci Aleksandr dönemlerinde Yahudiler insaniyetli ve hoşgörülü bir muamele görmüşlerdi. Üçüncü Aleksandr zamanında ise Yahudilere yönelik tam tersi bir tutum sergilenmeye başlamış ve eski kanunlar ağırlaştırılmıştır. Rusya'da Yahudiler, Çar İkinci Aleksandr'ın katledilmesinden sorumlu sayılmışlardır. 1894'te tahta çıkan Çar İkinci Nikola, Yahudilerin durumunu düzeltmeye çalışsa da başarılı olamamıştır (Ülken, 1944:217)

Avrupa'daki milliyetçiliğin Yahudiler üzerindeki etkisini değerlendiren Henry Ford, Yahudilerin milliyetçi akımlardan rahatsız olduklarını ve bu akımları kabul etmediklerini ifade etmiştir (Ford, 2013:94). Görüldüğü üzere Siyonizm, Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçi akımlardan etkilenmiştir. Siyonizm'in görünürde dinden beslenen ancak gerçekte ise; siyasi nitelik taşıyan milliyetçi bir akım olduğu yönünde düşünceler vardır. Bu düşünceye göre; Siyonizm siyasi bir öğretilerdir. Avrupa milliyetçiliği Siyonizm'in ortaya çıkmasında etkili olmuş ve din perdesi altında Filistin topraklarına geri dönme efsanesini siyasi hedeflerine ulaşmak için kullanmak istemiştir (Polat, 2017:4-5). 1881'de Odessa'da kurulan bir dernek olan "Zion Aşıkları", Filistin topraklarını, Yahudiler'in yerleşimine açtırmak istemiştir (Armaoğlu, 1994:14). Zion Aşıkları Leo Pinsker tarafından kurulmuştur. Sayıları 1882-1883'de 12 olan dernek, 7 yılda 138'e ulaşmıştır. Sosyalist bir nitelik taşıdığı için Çarlık Rusyası tarafından baskı altında tutulmuştur (Bayramoğlu, 2006:52). Zion Aşıkları örgütüyle ilişkisini kesen 500 dolayında Yahudi "Biluim" hareketini oluşturmuşlardır. Bu hareket İstanbul'da yaşayan Yahudileri de mücadelelerine

dâhil etmiştir. Bilu hareketi Yahudilerin ilgisini çekmemiştir. Hareket Diasporada da yaygınlık kazanamamış ve etkili olamamıştır (Armaoğlu, 1994:14-15).

Yahudiler ana vatan olarak gördükleri Filistin'e dönmek ve yaşamlarını burada sürdürmek istemişlerdir. Bu yıllarda Rusya'da etkisini göstermeye başlayan Yahudi aleyhtarlığı sonucunda, bu ülkede yaşayan Yahudiler, farklı ülkelere göç etmişlerdir. Bu göçlere 'aliyah' adı verilmiştir. 1881 yılında başlayan ve 10 yıllık süre içerisinde 134 bin Yahudi Amerika'ya, 15 bin Yahudi ise dünyadaki çeşitli devletlere göç etmiştir. 1899-1904 yılları arasındaki dönemde 60 bin Yahudi Romanya'yı terk etmiştir. Kanada, İngiltere ve Güney Afrika'ya yerleşen Yahudi sayısı ise 300 bindir (Armaoğlu, 1994:13-14).

1890'lı yıllardan itibaren Yahudi asıllı olan Almanlar, Siyonizm davasını tanıtmada önemli görevler üstlenmişlerdir (Kent, 1999:139). 23 Mayıs 1901 tarihinde merkezi Berlin olan 'Alman Yahudileri Yardım Derneği' kurulmuştur. Örgüt, dünyada Almanca'nın konuşulduğu yerlerde yaşayan Yahudilerle irtibat kurmaya çalışmıştır. Açtıkları okullar ile dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Yahudilerin, bilimsel, ekonomik, kültürel yönlerden ilerlemesini sağlamak istemiştir. Çalışmalarını daha çok Rusya ve Avrupa'nın doğusundaki yerlerde sürdürmüşlerdir (Erdemir, 2011:179). 1904 yılında Theodor Herzl'in ölümünden sonra Dünya Siyonist Örgütü'nün merkezi Köln olmuştur (Kent, 1999:139). Herzl'in ölümüyle birlikte Politik Siyonizm hareketi sıkıntılı bir döneme girmiştir. Herzl'in Arkadaşı David Wolffsohn 1905 yılında yapılan Basel Kongresinde Dünya Siyonist Hareketi'nin lideri olmuştur. Wolffsohn maliyeci olup, Theodor Herzl'in boşluğunu ise hiçbir zaman dolduramamıştır. Siyonist kongrelerde kendisine yönelik Hayim Weizmann ile Rusya Yahudilerinin liderlerinden olan Ussişkin'in muhalefet hareketleri olmuştur. İngiltere hükümeti tarafından ortaya atılan Yahudilere Kenya'da bir koloni kurulmasını amaçlayan öneri Politik Siyonistler tarafından desteklenmiştir. Bu durum Siyonist teşkilatında huzursuzluğun artmasına yol açmış ve Siyonist Hareketinin parçalanması sonucunu getirmiştir. Hayim Weizmann, Ussişkin ile Otto Warburg, David Wolffsohn'a karşı muhalefetin başını çekmiş ve Sentezci Siyonizm Hareketi ortaya çıkmıştır (Kutluay, 1973:379-380). 1911 yılında Dünya Siyonist Hareketi'nin merkezi Berlin olmuş hareketin lideri Botanikçi Profesör Otto Warburg olmuştur (Kent, 1999:139). Warburg, gençlik dönemlerinden itibaren Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmeleri için çaba gösteren cemiyetlerde çalışmış bir teşkilatçıdır. Otto Warburg, Hayim Weizmann ve Menahem Mendel Ussişkin 'Uganda Projesine' karşı çıkmışlar ve 'Sentezci Siyonizm'

fikrinin ortaya atılmasını sağlamışlardır. Ancak bu hareket Siyonist çevrelerde destek bulmamıştır. 1913 yılındaki Dünya Siyonist Kongresi ise münakaşalı geçmiştir (Kutluay, 1973:381-383).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Rusya Yahudilerinin durumu iyi görünmemekteydi. Aralarından %93'ü hususi mıntikalara yerleştirilmişlerdi (Ülken, 1944:217) Bu dönemde Rusya'da yaşayan Yahudiler ise *Bund* isimli sosyalist nitelikli bir örgüt kurmuşlardır. Rusya'da 1917 yılında meydana gelen ihtilal uğraşı alanlarından olmuştur. Bund, Rusya'daki Yahudilerin daha iyi koşullarda çalışmasını sağlayarak, sosyalist rejimi kurmak istemiştir. Rusya'da kurulan bir başka siyonist örgütü ise aralarında İsrail'in ilk Başbakanı Ben Gurion'u da yetiştiren "Poale Zion"dur. Bund içerisindeki bir kısım Yahudi'nin buradan ayrılması sonucunda oluşmuştur. Sosyalist karakter taşıyan bir örgüttür (Bayramoğlu, 2006:53).

BÖLÜM II

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞ DÖNEMİNDE YAHUDİLER

2.1 Tanzimat'tan İkinci Abdülhamid'in Tahta Çıkmasına Kadar Osmanlı Topraklarında Yahudiler ve Faaliyetleri

1839 yılında İngiltere'de yaşayan Yahudiler açtıkları kampanya ile Filistin ve Suriye'de kendilerine yerleşim hakkı tanınmasını istediler. Lord Palmerston ile Lord Shaftesbury de bu kampanyayı desteklediler. Onlara göre, Yahudiler ana vatanlarına dönerlerse kendilerine karşı iki bin yıl önce işlenen haksızlıklar giderilebilirdi. Mesele Kraliçe Viktorya'ya intikal etmiş ancak sonuçsuz kalmıştır (Kutluay, 1973:25).

Yahudi cemaati, 19. yüzyılda Osmanlı toprakları içerisinde görülmeye başlayan bağımsızlık hareketleri içinde yer almayarak devlete bağlılığını devam ettirmiştir. Batı'da ortaya çıkan milliyetçiliği Hristiyanlık öğretisi olarak kabul etmişler ve ilgilenmemişlerdir (Ortaylı, 2007:172). Osmanlı toprak bütünlüğü içerisinde yaşamlarını sürdüren Yahudilerin nüfus olarak da çoğunluk oluşturabilecekleri yerleşim yerleri yoktu. Bu dönemde Filistin'deki Musevi sayısı altı bin dolayındaydı (Tellioglu, 2014:16-17).

3 Kasım 1839 tarihinde padişah Abdülmecid döneminde, Tanzimat Fermanı ilan edildi. Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan ferman, aralarında padişahın, devletin önde gelen siyasilerine, memurlarına, elçilere ve Yahudi hahambaşısının da hazır olduğu gayrimüslim cemaatlerin dini liderlerine kadar pek çok kimse tarafından dinlendi (Karal, 2007:170).

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi imparatorluk içerisindeki çeşitli etnik kökenden ve inançtan unsurlara birtakım imtiyazları da beraberinde getirdi. 1840'da Musevilere yönelik çıkarılan bir ferman ile Yahudi hak ve hürriyetleri duyurulmuş oldu. Bu dönemde devlet yönetimi içerisindeki Yahudi memurların sayısı hızla artarken, yerel meclislerde Yahudi Milletvekilleri görülmeye başladı. Tanzimat Döneminde Yahudiler dini haklar kazanmışlardır. 1841'de Kudüs Hahambaşısına resmi statü verilmiştir (Tellioglu, 2014:16). Buna rağmen, Yahudi cemaat liderleri, Tanzimat Fermanı ile Yahudilere sağlanan ıslahatları göz ardı ederek tutucu bakış açılarını sürdürmüşlerdir. Tanzimat reformlarını cemaat üyeleri üzerindeki otoritelerini sarsacak bir gelişme olarak görmüşlerdir. Bu sebeple cemaat üyelerinin Yahudi Mahkemeleri dışındaki mahkemelere gitmesine izin vermemişlerdir (Avcı, 2000:128). Bu dönemde laik eğitim veren okullarda Yahudi din adamlarınca hoş karşılanmamıştır (Ortaylı, 1987:149). 1856'da Yahudi Camondo ailesi tarafından açılan ve Batılı konseptte eğitim faaliyetlerini gerçekleştiren ilk Yahudi okuluna Yahudi hahamları tepki göstermişler ve Fransızca dersleri verildiği gerekçesiyle Abraham Camondo'yu aforoz etmişlerdir. Okulun etkinlik alanının sadece İstanbul olması da bu duruma eklenince Yahudi toplumundaki etkisi azalmıştır. Bu okulun dışında farklı okullar açılrsa da akıbetleri Camondo okulunununki gibi olmuştur (Kılıç, 2012:136).

Avrupa'da yaşayan Yahudiler, Osmanlı Devleti'ndeki dindaşları için modern eğitim veren okullar açarak onları kalkındırmak istemişlerdir. 1860 yılında Osmanlı'daki Yahudi çocuklarının eğitim görmesi için "Allience Israilite Universal"i kurmuşlardır (Masters, 2017:211-212). A.I.U okulları, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Yahudiler için Avrupai anlamda eğitim veren ilk örgüt olma özelliğini taşımıştır. Bu okulların Yahudiler tarafından tercih edilmesinde Yahudi öğrencilerin Fransızca'yı öğrenme istekleri etkili olmuştur. A.I.U Okulları'nda dini anlamda Yahudi eğitimi vermeyi de amaçlamıştır. Bu eğitimde dinin yeri, gelenekçi eğitimin verildiği okullardaki gibi merkezi konumda olmamıştır. A.I.U Okulları'nın İstanbul, Trakya ve Batı Anadolu'da örgütlenmesinde Osmanlı Devleti'nin idari anlamda izlediği siyasetlerin çok önemli etkisi olmuştur. Konuyla ilgili olarak İzmir A.I.U. okulu müdürü Gabriel Arie, özellikle Osmanlı Yahudileri'nin dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan dindaşları ile karşılaştırıldıklarında bütün haklara sahip olduklarına değinen bir rapor yazmıştır (Aydın, 2009:22-23). Allience, Selanik'te yaşayan Yahudilerin elliye yakın okulundan yedisini oluşturuyordu. Bu okullar eğitimci Josef Nehama'nın yönetimi altında bulunmakla birlikte, okullarda seçkin bir

eğitim veriliyordu (Çavdar, 1995:34). Alliance Israilite Universal, öğretmenlerinden, düzenli bir şekilde rapor istemiştir. Öğretmenler tarafından yazılan bu raporlar, veliler ve tutucu dini kesimlerin, okullara karşı olan direncini yansıtmıştır. Öğretmenlerin açılmaları yönünde öneride buldukları derslerin neler olduğu, tercih edilen mesleklerin hangileri olduğu konusunda düşünce vermiştir. Alliance arşivleri son dönem Osmanlı Yahudi toplumunun geleceğe dair ümitlerinin ne olduğunu anlayabilmek açısından rehber olabilecek durumdadır (Faroqhi, 2003:205-206).

Tanzimat döneminde hem Müslümanlar ve Gayrimüslimler arasında eşitliği sağlamak hem de Osmanlı vatandaşlığı kimliği oluşturmak amacıyla karma okullar kurulmuştur. Mekteb-i Tıbbiye Osmanlı İmparatorluğu içerisinde gayrimüslimlerin eğitim gördüğu ilk devlet okulu olmuştur. Karma eğitimli okullar içerisinde idadiler, Yahudi memurların en çok tercih ettiği okullar olmuştur (Kılıç, 2012:137-138). Tanzimat Dönemi'nde Yahudi öğrencilerin Osmanlı toprakları içerisindeki devlet okullarına gitme oranı düşük seviyede olmuştur. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de 1847'de eğitim gören Yahudi öğrenci sayısı ise 29'dur. Bu öğrencilere hizmet etmek amacıyla, bir kalfa ve bir aşçı da maaşlı olarak hizmet vermiştir. Galatasaray Sultanisi, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane gibi okullarda az sayıda Yahudi öğrencisi eğitim görmüştür. Galatasaray Sultanisi'nde farklı dinlerden 341 öğrenci eğitim faaliyetini sürdürürken bu sayısının yalnızca 34'ü Yahudi öğrencilerden oluşmuştur (Avcı, 2000:129).

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı, hukuki açıdan tüm Osmanlı tebaasının eşitliğini içeriyordu. Ferman ile Hıristiyan din adamlarına farklı isimler altında verilen bahşiş, hediye vb. kaldırıldığı için papazların kötü yollardan büyük maddi gelirlerin sahibi olmaları engellenmiş oldu. Rum cemaatinin dini liderleri, ıslahatlar sonucunda devlet gücünü üzerlerinde daha çok hissedeceklerini ve kendi yetki alanlarının daralacağını düşünmüşlerdir (Karal, 2007:10-11). Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere dört yıl askere gitme zorunluluğu da getirilmişti. Kendilerinde askere gitme yönünde bir eğilim olmadığı için askere gitmeyi sürdürmekte oldukları işlere mani bir neden olarak görüyorlardı. Bu yüzden Islahat Fermanı, Rumlar ve Ermeniler gibi Yahudilerce de olumsuz karşılanmıştır. Çünkü Ermeniler ile birlikte Yahudiler, sarraflık, ticaret gibi paraya dayalı işlerden kazandıklarıyla geçimlerini sağlıyorlardı. Islahat Fermanı ile kendileri açısından ne tür bir ekonomik kazanç elde edeceklerini tahmin edemiyorlardı (Karal, 2007:11). Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Meclis-i Vala'ya atanan dört gayrimüslim üye içerisinde Halim isimli Yahudi bir sarraf vardı. Yine de Tanzimat döneminde devlet idaresindeki

gayrimüslim unsurların sayısında yükselme olmakla birlikte bunlar içerisinde Yahudiler kendilerine daha az sayıda yer bulabilmişlerdir (Kılıç, 2012:131-132).

Bu dönemde Filistin bölgesinde Yahudi yerleşim alanlarının oluşturulmasında Osmanlı Yahudileri önemli bir kaynak vazifesi görmüşlerdir (Karpas, 2003:327). Osmanlı Devleti, Kudüs'te Yahudi mabetlerinin onarılması ve inşa edilmesine imkân tanımıştır. 16 Ocak 1859'da Kudüs'te bulunan Hasidim Sinagogu'nun tekrardan inşa edilmesine müsaade etmiştir (Söylemez, 2014:43).

1863 yılında gayrimüslim öğrenciler askeri okullarda eğitim görmüştür. Yahudiler, askeri okullara gitmeyi olumsuz karşılamışlardır. Devlet okullarında eğitim alan Yahudiler de vardı. Yusuf Şimas Efendi ve İdidya Efendi adlı Yahudi memurlar medresede eğitim görmüşlerdir. Darülfünun'da eğitim alan Yahudi memurlar olmuştur. Mişon Efendi isimli bir Yahudi, tıbbiyeden mezun olmuştur (Kılıç, 2012:137-138). Osmanlı Devleti içerisindeki rüştiyeler, 1867'de gayrimüslim öğrencilerin eğitim gördükleri yerler olmuştur. Bu öğrenciler Bosna Hersek'teki rüştiyelere diğer yerlerdeki rüştiyelere göre daha erken alınmışlardır (Gölen, 2010:197). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre sancak merkezleri içerisinde bir idadi olacaktı. Bu yüzden de idadiler Osmanlı İmparatorluğu'nda en yaygın karma eğitimli okullar durumundaydı. Bu durum Yahudilerin bu okullara gitmesinde önemli bir etken olmuştur. Yahudi öğrencilerin Karma okulları tercih etmesinde bu okulların verdikleri Batılı eğitim programının etkisi ve kamuda görev almak isteği etkili olmuştur (Kılıç, 2012:137-138).

Turgutlu'da bir Yahudi öğrenci, bölge halkının onayı alınmadan Rüştiye Mektebi'ne kaydedilmişti. Mektepte görev yapan birinci muallim, yaşanan durumun ibdidâi mekteplerinde eğitim gören öğrencilerin, mektebi bırakabileceklerine ve bu mekteplerden öğrenci alımlarının gerçekleşmeyeceğine neden olacağı gerekçesiyle bir şukka göndermiştir. Gönderilen bu şukkaya karşılık olarak Aydın vilayetine gönderilen cevap yazısında ise Meclis-i Maârif'e durumun bildirildiği, öğrenci iyi huylu biriyse ve bölgedeki Müslüman halk da bu durumdan memnun ise, öğrencinin buradaki eğitimine devam etmesinin uygun görüldüğü ifade edilmiştir (Altınova, 2010:314).

15 Şubat 1870 tarihine ait bir belgeye göre, Paris'te faaliyetlerini sürdüren Cemiyet-i Umumiye-i İsrailiye tarafından Yafa şehrinde tarım okulunun kurulmasına müsaade edilmiştir (Söylemez, 2014:44). Osmanlı Yahudileri, Filistin'de arazi ve dükkân satın alma yoluna gitmişler ve tefecilik gibi para işleriyle uğraşarak geçimlerini

sağlamışlardır. 1 Mart 1875 tarihli İngiliz elçilik raporuna göre; zengin Osmanlı Yahudileri, yabancı koruyuculuğundan faydalanmak için, İngiliz vatandaşlığına geçmenin yollarını aramışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Raporda bu Yahudiler “Oryantal” olarak sınıflandırılmış ve ağırlıklı olarak Kudüs etrafındaki yerlerde yaşamışlardır (Karpas, 2003:327).

2.1.1 Banker Yahudi Aileleri

Allatiniler, Selanik’te bir Yahudi banker ailesidir. Lazare Allatini, 17.yüzyılın ilk yıllarında Allatini ailesinin en eski üyelerindendir. İtalya’da hekimler ailesi olarak bilinen bu aile 1650’li yıllardan itibaren felsefe ve bilimde ön plana çıkmışlardır. Moise Allatini’nin oğlu Lazare Allatini’nin 1796 yılı itibariyle Selanik’e gelmesiyle birlikte İtalyan kökenli Yahudi ailesinin Selanik ile olan uzantısı oluşmuştur. Selanik, 18.yüzyıl’da Livornolu İtalyan Yahudi ailelerinin yerleşim alanı olmuştur. Sonraki yıllardaki aile üyelerinden Moise Allatini, 1855’te Yahudilerin eğitim hayatını modern hale getirmeye çalışmıştır. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı’nın okunması sırasında İstanbul’daki Baron Alphonse de Rothschild’in bu konudaki desteğini almıştır. Allatini, Yahudi cemaatinden de aldığı destek ile 1856 yılında Selanik’te okul kurmuşlardır. Bu okul Selanik’te çıkan yangından dolayı modern eğitime ekonomik anlamda destek verenlerin büyük kayıplara uğramasından dolayı zor bir duruma düşmüştür. Tutucu muhalefetin de engellemesiyle 1861 yılında kapatılmıştır. Moise Allatini’nin A.I.U ile yaptığı çalışmalar 20 Ağustos 1873’te sonuç vermiştir. Selanik’te ilk A.I.U Okulu kurulmuştur. Bu okulda 200 erkek öğrenci eğitim görmüştür. 1874 yılında ise A.I.U Kızlar Okulu açılmıştır (İpek, 2011:67-74).

Allatiniler, Selanik’teki sermaye ve üretimin büyük bir bölümünü kontrolleri altında tutmuşlardır. Kalabalık aile fertleri aracılığıyla da yapmış oldukları ticaretin Londra, Marsilya, Viyana gibi şehirlere ulaşmasını sağlamışlardır. 1868 yılında Manastır’da çıkan yangından dolayı Yahudilerin zarara uğraması sonucunda Allatiniler yardımda bulunmuşlardır. Allatiniler, Osmanlı Devleti’nin “sadakat”e verdikleri önemi çok iyi bildiklerinden ötürü devlet içindeki konumlarını devam ettirme gayreti içinde olmuşlardır (İpek, 2011:79-121).

Fernandez Ailesi’de Allatiniler gibi İtalya’dan Selanik’e yerleşen Yahudi ailelerindendir. Fernandezler finansal ilişkilerini yalnızca Selanik’le sınırlı tutmayıp İstanbul’da da devam ettirmişlerdir. Bu aile Selanik Bankası’nın büyük hissedarlarından

olmuşlardır. Fernandez Ailesi'nin en saygın isimlerinden birisi olan Salomon Fernandez, Sultan Abdülmecid'in 1859 yılında gerçekleştirdiği yurt gezisinde Selanik'te padişahı en iyi şekilde ağırlamak için çaba gösterenlerden birisi olmuştur. Salomon Fernandez, 1862 yılında çocuklar için bir okul kurmuştur. İstanbul'daki Yahudi çocukları içinde A.I.U'nun yapacağı bir okul için Hasköy'de bulunan büyük bir arsasını bağışlamıştır (İpek, 2011:123-129).

Fernandez Ailesi'nin diğer üyelerinden Abraham Fernandez, Selanik'teki önemli doktorlarından birisi olmuştur. Abraham Fernandez ayrıca tüccarlıkta yapmıştır. Daniel Fernandez, 1863'te A.I.U İstanbul Bölge Komitesi'nin saymanlık görevini yerine getirmiştir. 1864 yılında İstanbul'da İtalyan Ticaret Odası Başkanlığı görevini yapmıştır. 1859 yılında Salomon Fernandez'e gerçekleştirdiği "hayırlı işlerden" dolayı mecidiye nişanı verilmiştir. Fernandez Ailesi'nin kadınlarının da oldukça çalışkan olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'ne sığınmış olan dindaşlarının yerleştirilmesinde ve ihtiyaçlarının giderilmesinde gerekli olacak yardımların toplanmasını sağlamışlardır. Salomon Fernandez'in eşi Helen Fernandez'e, muhacirlerin yerleştirilmesinde gösterdiği çabadan dolayı ikinci derece mecidiye nişanı verilmiştir (İpek, 2011:164-168).

Modiano Ailesi, 16.yy'ın sonlarında İtalya'dan Selanik'e yerleşen haham soyundan gelmiş bir ailedir. 18.yy'da banker ve tüccar kimliği kazanmışlardır. Bu durum Modiano Ailesinin Selanik'in tanınmış aileleri arasında yer almasını sağlamıştır. Selanik valisine yazılmış olan 1856 yılına ait bir belgede Modiano ve Allatini aracılığıyla orduya Selanik'ten alınan yem ve arpadan bahsedilmektedir. 1857 yılına ait bir belgede ise Modiano ve Allatini'nin Sofya'dan satın almış oldukları bir tütünle ilgili hesap yer almıştır. Modiano ve Allatini Aileleri arasındaki 1796 yılında kurulmuş olan bu ortaklık 1868'e kadar devam etmiştir. 1858 yılında Avrupa'da ortaya çıkan kıtlık tanınmış bir banker olan Saul Modiano'ya hububat ürünlerini Avrupa pazarlarına ulaştırma şansı vermiş ve Saul Modiano bu işten büyük kazançlar sağlamıştır. Aile fertlerinden Saul Daniel Modiano, Bolonya ve Trieste'de oyun kartları ve sigara kağıdı üreten bir fabrika kurmuştur. 1873'te Trieste'de kuruluan bu fabrikada üretilen iyi kalitedeki sigara kağıtları Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu birçok ülkede pazara sahip olmuştur. Gümrükte incelemesi yapılan Modiano sigara kağıtları alıcılarına gönderilmiştir. Osmanlı Devleti, 10 Haziran 1867 tarihinde yabancılara Hicaz dışında bulunan bölgelerde gayrimenkul edinme hakkı getirilmiştir. İtalya, 1873 yılında protokolü imzalayarak dahil olmuş ve İtalyan uyruğunda olanlar gayrimenkul alım hakkı kazanmışlardır. Modiano Ailesi de bu haktan

faydalanmış ve büyük çiftliklerin sahipleri olmuşlardır. Modianoların yetiştirdikleri buğdaylar Avrupa ticaretinin ana malzemesi olmuştur (İpek, 2011:170-204).

Camondo ailesine gelince, ailenin kökeni İspanya'ya kadar gitmektedir. İspanya'daki kral ve kraliçe 1492 yılında Müslümanlardan ve Yahudilerden İspanya'yı terk etmelerini istemiş ve bunun sonucunda aile, Venedik'e gitmiştir. Kesin bilgilere dayanmamakla birlikte, 1650'li yıllardan itibaren İstanbul'a göç etmişlerdir. Camondo ismi, "dünyanın evi" manasını taşımaktadır. Büyük bir ihtimalle Musevilerle ilgisi bulunmayan Camondo ismini, yaşadıkları bir yerden dolayı aldıkları düşünülmektedir (İpek, 2011:237). Osmanlı Devleti'nde 1700'lerden itibaren ekonomik sorunlar daha sık görülmeye başlamış; savaşların sayısında yaşanan artış, askeri giderler ve saray harcamaları ortaya çıkmıştır. Bu durum bütçede kalıcı açıklara yol açmıştır. Bütçe açıklarına çözüm üretebilmek için izlenen yöntemlerden birisi de "Galata Bankerleri" adı verilen sarraflardan borç para almak olmuştur (Barış, Özel, 2018:107). Galata bankerleri; oluşturdukları işletmelerle, devletin para tarihinin yanı sıra devlet içinde yaşayan bilhassa her tabakadan Müslümanın sosyal ve ekonomik hayatının biçimlendirilmesine katkı sağlamışlardır. Yahudi sarrafların; sarayın, hükümet üyelerinin ve birtakım yüksek kademeli memurların harcama ihtiyaçlarını finanse etmesinde önemli etkileri olmuştur (Kazgan, 1985:762-763). Yahudi Camondo ailesi bu yıllardan itibaren yükselişe geçerek İstanbul'da önemli bir güç haline gelmiş ve Camondo Bankası ile adlarından söz ettirmişlerdir. Camondo Bankası, modern bankacılığa geçmede ilk örneği oluşturmuştur. Osmanlı Bankası oluşturuluncaya dek Avrupa ile olan finans ilişkilerinde en önemli bir rolü oynamıştır. Banka, Osmanlı bürokrasisindeki önemli isimlere de yüksek faizli krediler sağlamıştır. Osmanlı padişahı ve devlet yöneticileri de Camondoların bu gücünden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Camondolara özel olarak arazi satın alabileceklerine dair fermanlar çıkarılmıştır (İpek, 2011:235-236). Abraham Camondo, 5 Eylül 1832 tarihinde ağabeyi Isaac Camondo'nun vebadan ölmesi sonucunda 25 milyon dolarlık servet elde ederek şirket yönetiminin başına geçmiştir. 30 yıl boyunca da şirketin giderek daha fazla büyümesini sağlamıştır (Barış, Özel, 2018:110). Tanzimat döneminde "Doğu'nun Rothschild"i olarak bilinen Abraham de Camondo, Yahudi cemaatine liderlik de yapmıştır. Camondo, 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı sırasında Osmanlı ordusuna maddi destekte bulunmuştur. Ermeni lobisinin ayrılıkçı tutumuna destek vermemiştir (Bardavit, 2007:16). Camondo Ailesi, Kırım Savaşı sonrasında vergi, gümrük ve tekel garantisi olarak devletin bankerliğini yapmıştır. Baron Hirsch'e ve Tanzimat

Fermanı'nı ilan eden Mustafa Reşit Paşa'ya sarraflık görevinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1860'lı yıllardan itibaren Rum bankerlerin banka ve şirketler kurması sonucunda Camondo ailesi de 1869'da Paris'e göç ederek Osmanlı topraklarından ayrılmıştır. Bu durum Camondo ailesinin, İstanbul'daki saygınlığını zedelemiştir. Yine de Rum bankerleriyle olan rekabette öne geçebilmek için İstanbul'daki varlığını devam ettirme gayreti içerisinde olmuştur. İstanbul'da Camondo şirketinden kalan çok sayıda mal varlığı bunun göstergesidir (Barış, Özel, 2018:110-111).

2.2 İkinci Abdülhamid Döneminde Filistin'de Yahudi Faaliyetleri

Yahudiler, Sultan II. Abdülhamid döneminde Filistin bölgesinde Yahudi etki alanı oluşturmak için gayret göstermişlerdir (Demirkollu, 2016:11). Bölgeye yapılan göçler sonucunda, 1878'de Avrupa'dan gelip buraya yerleşen Yahudiler tarafından Filistin'de çeşitli Yahudi kolonileri kurulmuştur. Modern anlamda ilk olma özelliği taşıyan "Petah Tikva" kolonisinde ziraatçılık faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmüştür. Yine bu kolonide kız ve erkek çocukları için mektepler yer almıştır. Bölgedeki Yahudi okullarının merkezi olma özelliği taşıyan bu kolonide, yetimler için bir yurt ve işçilerin gıda ihtiyaçlarını gidermesini sağlamak amacıyla da bir yemekhane yer almıştır. Dünyanın farklı devletlerinden Filistin'e yapılan göçler sonucunda, 1880'li yıllarda Kudüs şehir merkezinin uzağında Yahudilerin yerleşim yeri olacak çeşitli mahalleler oluşturulmuştur. Şehir merkezindeki Yahudiler ise Araplara ait meskenlerde kiracı durumunda olmuşlardır. Bu Yahudiler daha sonra şehir merkezinden uzakta mahalleler oluşturmuşlardır (Tellioglu, 2014:162-163). Yahudiler tarihi hedeflerine ulaşabilmek için İngiltere'nin desteğini de arkalarına almayı düşünmüşlerdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan zor günler geçirmesini ve iflasın eşiğine gelmesini fırsat bilen Yahudiler, bu durumdan yararlanmayı düşünmüşlerdir. Onlara göre; Osmanlı Devleti, Filistin topraklarını para karşılığı kendilerine satabilir ve ekonomik açıdan rahatlayabilirdi. Böylece Yahudilerin Filistin'in bayındır hale getirilmesinde büyük bir etkisi olabilirdi. İngiliz Laurence Oliphant, 1879'da bu düşüncüyü zenginleştirip proje olarak Osmanlı Devleti'ne iletmiştir. Projeye göre; Filistin'deki Belka Sancağı Yahudilere belli bir ücret dâhilinde satılacak, bu bölgenin güvenliği de Yahudiler tarafından sağlanacaktı. Oluşturulacak bir şirket yoluyla bu durum sağlanmak istenmiştir. Osmanlı Devleti, siyasi ve idari açıdan mahzurlu olduğunu düşünerek teklifi kabul etmemiştir (Engin, 2010:21-22).

1882'ye gelindiğinde Romanyalı Yahudi muhacirleri tarafından kurulan "Zihron Ya'akov" kolonisinin arazisi, Germain isimindeki Fransız konsolosundan satın alınmış ve

bu arazi Romanya'dan Filistin'e göç eden Yahudi muhacirlerin yerleştirilmesi için koloni kurulmasına ayrılmıştır. Koloni, Filistin'in yerli halkını sindirmek amacıyla silah ve cephane depolama merkezi haline getirilmiştir. Bu silahlar, Filistin köylülerine ölüm kusmuş, hapis ve işkence olayları bu gelişmeleri izlemiştir. Yine kolonide sahte para basım faaliyetleri yürütülmüştür. Tüm bu olumsuz hadiseler gerçekleşirken Osmanlı makamları adeta yok sayılmıştır (Tellioglu, 2014:165-166).

1890'lı yıllarda Yafa ve Hayfa çevresi Alman kolonyalizmine açılmıştır. "Alman Yahudileri Yardımlaşma Birliği", bu kolonilere düzenli bir şekilde destek vermiştir. Alman ve Hollanda Yahudileri "Hod" isminde bir örgüt kurmuşlardır. Yine Alman Yahudileri tarafından Filistin'de yerleşim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde, Alman konsolosluğunun önemli çabaları olmuştur (Ortaylı, 2010:179-181). Bir mason örgütlenmesi olan "Templer Cemiyeti" nin de Almanya'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu artırdığı belirtilmiştir (Karaköse, 2004:47). Bu arada Osmanlı vatandaşı olan ve geçmişten beri Filistin'de hayatını sürdürmekte olan Yahudiler ise, ekonomik açıdan zor günler geçirdiklerinden dolayı Osmanlı Devleti'nden destek görmeyi arzulamışlardır. Kudüs Hahambaşılığı Ocak 1891'de İstanbul Hahambaşılığını bu konuda bilgilendirmiştir. İlk olarak padişahın sağlığı hakkında iyi dileklerde bulunmuşlar, ardından Osmanlı vatandaşı olan Musevilerin yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Avrupa'dan gelen Musevilerin gördükleri maddi destek sayesinde hayatlarını rahat bir şekilde sürdürebilmelerine rağmen Osmanlı vatandaşı Musevilerin bu durumdan mahrum bırakıldığı ifade edilmiş ve dönemin padişahı II. Abdülhamid'den yardım istenmiştir. Konuyla ilgili olarak II. Abdülhamid gereken desteğin verilmesine yönelik talimatta bulunmuştur (Engin, 2010:33).

Kayzer İkinci Wilhelm, Orta Doğu'da Almanya'nın siyasi etkinliğini artırmak için 1898 yılında İstanbul, Kudüs ve Şam'ı ziyaret etmiştir. Alman İmparatoru tarafından Şam'da Selahaddin Eyyubi'nin mezarı tamir ettirilmiştir. II. Wilhelm'in bu ziyaretleri sonucunda Almanya, Kudüs'te koloniler kurmuştur (Karaköse, 2004:47).

Alman konsolosu Georg Rosen, 1899 yılında Alman Yahudileri tarafından Filistin'de koloniler kurulması konusunda ciddi bir çaba harcamıştır. Rosen, Siyonizm karşıtı bir yapı olan "Alman Yahudileri Yardımlaşma Birliği"nin çalışmalarını desteklemiştir. Georg Rosen'in buradaki amacı, Fransa'nın Filistin'deki etkinlik alanına set çekmek ve Almanya'nın nüfuz alanının bu bölgede hızla yayılmasını sağlamak olmuştur (Ortaylı, 2010:179-181). Bunu gerçekleştirmek için de Filistin'de yaşayan yerli halkın gidebileceği okul ve yetimhane açılmıştır. Filistin'deki diğer Alman Yahudi örgütleri çok

sayıda okul, yetimhane, kilise, vakıf vb. kuruluşlar oluşturmuşlardır. Almanya'nın Katoliklerin koruyuculuğunu üstlenmesi ve II. Abdülhamid ile Alman Kayzeri II. Wilhelm arasındaki iyi ilişkiler bu kuruluşların ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Ortaylı, 2010:180).

2.2.1 İkinci Abdülhamid'in Yahudi Faaliyetlerine Karşı Tutumu ve Aldığı Önlemler

Osmanlı Devleti tarafından bölgeye "Arz-ı Filistin" denilmiştir. Bölge idari açıdan Şam eyaletine bağlı olarak Kudüs, Nablus, Gazze ve Safed sancaklarından oluşmaktaydı. 1887 yılında Kudüs, merkeze bağlı bir mutasarrıflıktı. 1888 yılında Beyrut vilayeti kurulmuş, Akka ve Nablus, Beyrut vilayeti içerisine dâhil edilmiştir. Bu durum ise Filistin'i iki bölüme ayırmıştır. Beyrut valiliği, Filistin'in kuzeyini idare ederken, Filistin'in güneyini ise Kudüs mutasarrıflığı idare etmiştir. Ayrım sonucunda Kudüs sancağının önemli şehirlerini Kudüs, Gazze, Yafa, Halilürrahman oluştururken; Akka sancağının önemli şehirlerini Akka, Safed, Taberiye, Hayfa, Nasıra oluşturmuştur. Nablus sancağının önemli şehirleri ise Nablus, Cemmain, Benisab ve Cenin'den teşekkül etmiştir. Ürdün Nehri sınır olarak kabul edilmiştir (Karaman, 1996:92). II. Abdülhamid döneminde Kudüs Mutasarrıflığının merkez livası 127 köyden oluşurken; kazalar içerisinde yer alan Gazze 91, Yafa 58, Halilürrahman ise 52 köyden oluşmuştur (Karaköse, 2004:48).

Orta Doğu'da Avrupalı büyük devletler nüfuz yarışı içerisindeyken, II. Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin mevcut güç durumunu da dikkate alarak büyük devletler arasındaki çıkar çatışmalarını derinleştirme siyaseti izlemiştir. Örneğin; İngiltere ve Fransa'nın nüfuz kazanma peşinde koştuğu Mısır'da rekabeti canlı tutması izlediği siyasetin bir parçasını oluşturmuştur. Bu siyasetler bölgelerin mevcut koşullarına, siyasi ve dini etmenlerine göre değişmiştir. Bu açıdan Yahudilerin devletleşme faaliyetleri içerisinde olduğu Filistin'i ısrarla koruyup gözetme siyaseti izleyerek, büyük güçlerin bölge üzerindeki kötü emellerini Osmanlı Devleti'nin tüm olanaklarını kullanarak bertaraf etmek istemiştir (Engin, 2005:37-38).

Sultan II. Abdülhamid Filistin'e Yahudi göçü konusunu siyasi bir konu olarak düşünmüştür. Ona göre; Yahudilerin Filistin bölgesine gelmesi hem bir Yahudi meselesi ortaya çıkarır, hem de meselenin tehlikeli boyutlara ulaşmasına sebep olurdu. Bu durum Orta Doğu'da nüfuz kazanma arayışı içinde olan ve bunun için fırsat bekleyen Avrupalı devletlerin bölgede kargaşa çıkarmalarına yol açardı. Sultan II. Abdülhamid meseleye

Filistin'in demografik dengesi açısından bakmış ve Yahudilerin bölgeye gelmesinin Filistin'de Araplara karşı nüfus çoğunluğunu elde etmelerini sağlayacağını düşünmüştür. Bu durumun sonucunda ise Avrupalı devletlerin de desteğiyle Filistin bölgesinde Yahudilere yurt oluşturulacaktır. Bu gelişme Müslümanlar için son derece büyük bir buhran anlamına gelmektedir. Siyonistlerin hedefi de Filistin'de Yahudi Devleti oluşturmak olmuştur (Karaköse, 2004:48).

II. Abdülhamid, Avrupa devletlerinden Osmanlı ülkesine göç eden Yahudilerin Filistin bölgesine yerleşme faaliyetlerine müsaade etmemiştir (Engin, 2005:38). Bu dönemde büyük güçlerin Filistin ile ilgili yaptıkları teklifler hükümetçe müzakere edilmiştir. Siyasi ve idari açıdan sakıncalı görülen bu teklifler kabul edilmemiştir (Engin, 2010:22).

Göç ederek Filistin'e gelen Yahudiler yabancı uyruğa sahiplerdi. Meclis-i Vükela, bu Yahudilerden istekli olanların Osmanlı vatandaşlığına geçmelerine ve Filistin dışında bir yerde oturmak koşuluyla kabul edilecekleri yönünde bir karar vermiştir. Bu bölgeler ise Suriye'nin Halep tarafları ile Mezopotamya olmuştur. Buralara yapılacak yerleştirme faaliyetleri 200-250 kişilik gruplar şeklinde olacaktı. Yahudi göçmenlerin Filistin'e yerleşmelerine izin verilmemesi üzerine Yahudiler, Suriye'ye yoğunluk kazandırmışlardır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti; Filistin'e yerleşemeyen Yahudilerin aynı şekilde, Suriye'ye de yerleşemeyeceklerini ilan etmiş ve karar doğrultusunda 180 civarında Yahudi, Suriye'ye yerleşememiştir (Serbestoğlu, 2012:492).

Osmanlı uyruğundaki Yahudiler de aynı muameleyi görmüşler ve bölgeden toprak satın alma istekleri geri çevrilmiştir. Hac ziyareti için Kudüs'e gelmek isteyen Yahudilere vize zorunluluğu, otuz günlük bir ziyaretin ardından Filistin'den ayrılacaklarına dair teminat bedeli ödeme yükümlülükleri getirilmiştir (Engin, 2005:38). İngiltere ve diğer yabancı ülkelerin konsoloslarının bu duruma karşı çıkmaları sonucunda Meclis-i Vükela, Kudüs'ün ticari bir merkez olmadığını ifade etmiş ve Yahudilere ziyaret için ayrılan sürenin üç ay olmasına izin vermiştir. Ayrıca Kudüs'ü ziyaret eden yabancı uyruklu Yahudilerin adları tutulacak bir deftere kaydedilecek ve tutulan bu defterlerin altı aylık sürelerde Babî'li'ye ulaştırılması sağlanmış olacaktı (Serbestoğlu, 2012:492).

II. Abdülhamid döneminde Suriye ve Filistin'i koruma görevi Beşinci Ordu tarafından yerine getirilmiştir. Eyalet içindeki halkın bir bölümünden yararlanma yoluna gidilerek 'yerel milis güçleri' oluşturulmuştur. Modern tarım yöntemlerinin kullanımının

öğretilmesi ve bu yöntemlerin yaygınlık kazanmasını sağlamak amacıyla örnek çiftlikler kurulmuştur. Bu dönemde bir Fransız şirketi; Hayfa, Kudüs ve Yafa arasındaki demiryolu bağlantısını sağlamak için imtiyaz elde etmiştir. Bölgeden Avrupa'ya ipek, susam, şarap, yağ, tütün vb. tarım ürünleri ihraç edilerek ekonomik gelir elde edilmiş ve Filistin halkının hayat standartları artırılmıştır. 1887'de Fransız sermayesinin desteğiyle Osmanlı Bankası, 1889 yılında ise Alman-Filistin Bankası faaliyetlerine başlamıştır. Banka ayrıca, Gazze, Nablus, Nazaret'te de şubeler açmıştır (Karaköse, 2004:48-49).

1891'de Kudüs Mutasarrıf Muavini Asım Efendi tarafından Babıâli'ye gönderilen bir rapor Yahudi göçmenlerin Kudüs'e gelmesinin Kudüs'teki mahalli idarecilerce endişeyle karşılandığını göstermiştir. Rapora göre; 45.000 nüfuslu Kudüs'te Avrupa devletleri uyuğuna mensup 30.000'in üzerinde Yahudi olduğu ifade edilmiştir. Yahudilerin Kudüs'e göç etmelerine engel olmak için birtakım tedbirler de alınmıştır. Bu bağlamda Vapur acenteleri ikaz edilmiş, yabancı ülkelerdeki Osmanlı temsilciliklerine bu konuda dikkatli olmaları bildirilmiş ve bölgeye göç etme niyetinde olan Yahudilerin pasaportlarına vize verilmemesi istenmiştir. Ayrıca Osmanlı uyuğunda olan Yahudilerin pasaportlarının ise dikkatli bir şekilde incelenecek ve müsait durumda olan vilayetlere iskânları gerçekleştirilecekti (Serbestoğlu, 2012:493).

24 Nisan 1899 tarihinde Washington elçisi Ali Ferruh Bey, yerel bir gazetede ki beyanatında Yahudi meselesiyle ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarının satılması gibi bir düşüncesinin olmadığını ifade etmiştir. Ali Ferruh Bey; meseleyi mali olarak değil, siyasi olarak görmüştür (Umar,2002:425).

Yahudilerin Filistin'e göç etmelerini önlemeye yönelik yasaklayıcı tedbirler, göçü önlemede başarısız olmuştur. Ekonomik açıdan güçlü durumda bulunan ve devlet idaresi içerisinde etkin konumda olan Yahudi çevrelerinin faaliyetleriyle Yahudilerin iyi organize olmaları bu durumun temel nedenini oluşturmuştur. Bunun yanında Yahudilerin Siyonist örgütlerden destek görmeleri de Filistin'e göç etmelerinde önemli bir etken olmuştur. Filistin'e yapılan Yahudi göçünün başarılı olmasında bir diğer önemli faktör de Filistin'deki yerel yöneticilerin ve çıkar çevrelerinin, Osmanlı Devletine karşı olumsuz bir tutum içerisinde olmaları ve Yahudilerle ortaklaşa hareket etmeleridir. Bu yöneticiler, Osmanlı Devletinin yasaklamalarına ve önleyici tedbirlerine rağmen Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesine ve Filistin'den arazi satın almalarında Yahudilere destek olmuşlardır. Kudüs Mutasarrıfı Ahmed Reşit Bey buna bir örnek oluşturmuştur. Ahmed Reşit Bey'in Yahudi göçünü destekleyici tutumu, Filistin'de tepkilere neden olmuş ve sonunda

azledilerek Kudüs Mutasarrıflığına Ali Ekrem Bey'in atanmasını sağlamıştır (Tellioglu, 2014:100).

2.3 Theodor Herzl'in Siyonizm Fikirleri ve İkinci Abdülhamid ile İlişkileri

Siyasal Siyonizm'in kurucusu olan Theodor Herzl, dindar bir ailede dünyaya gelmiş, üniversite eğitimini Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra içinde gazeteciliğe karşı bir heves olan Herzl, 1891 yılında Avrupa'daki ünlü gazetelerden birisi olan Neue Freie Presse'nin Paris temsilciliğini yapmıştır (Kızıloğlu, 2012:45).

19.yüzyılın son çeyreği, Rusya'da Yahudi düşmanlığının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Yaşanan gelişmeler; ülkedeki Yahudilerin, Filistin topraklarına göç etmelerine yol açmıştır. Bu durum Siyonizm faaliyetlerinin başlamasına sebep olmuştur (Armaoğlu, 2012:252).

Siyonizm hareketini hızlandıran bir diğer gelişme ise Fransa'da "Dreyfus Olayı"nın yaşanmasıdır. 1894 yılında Alfred Dreyfus isminde Fransa ordusunda görev yapan Yahudi kökenli bir yüzbaşı, Almanya lehine casusluk faaliyeti içerisinde bulunmuş ve yakalanmıştır. Yüzbaşının böyle bir eylemi gerçekleştirdiğine dair deliller yetersiz olsa da hapisle cezalandırılmış ve Fransa ordusundan çıkarılmıştır. Fransız kamuoyu bu olayı yıllarca tartışmış, aralarında Emile Zola'nın da olduğu pek çok tanınmış yazar ve siyasetçi Dreyfus'un suçsuz olduğunu savunmuştur. 1899'da Dreyfus'a "af" çıkarılarak, kendisi "Legion d'Honneur" nişanının sahibi olmuştur. Dreyfus olayı, Fransa'da Yahudi düşmanlığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dava, Avusturyalı bir gazeteci olan Theodor Herzl tarafından da izlenmiş ve davadan etkilenmiştir (Armaoğlu, 1994:16). Bu dönemde Fransa'nın içinde yaşadığı kargaşa ortamını ve Yahudi düşmanlığını izleyen Theodor Herzl, laik bir toplum yapısının oluşmasını istese de bunun gerçekleşmeyeceğini görmüş ve çözüm olarak bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını düşünmüştür. Bu durum "Yahudi Devleti" kitabının basılmasını sağlamıştır (Ortaylı, İ. (2014, 12 Ocak). Dreyfus olayı. www.milliyet.com.tr). Garaudy'e göre Theodor Herzl'in asıl uğraşısı politika olmuş ve Herzl, Siyonizm'i yeni bir şekilde ortaya koymuştur (Garaudy, 1983:19)

Siyasal Siyonizm'in ortaya çıkışını yalnızca Yahudi düşmanlığı olarak görmek, meselenin boyutlarını anlamak açısından yetersiz kalmaktadır (Attias, Benbassa:2012:181). Theodor Herzl de Yahudi düşmanlığının sebeplerini belirtirken "siyasi ve ekonomik" etkenleri ön plana çıkarmıştır. Yahudilerin ayrımcı bir muameleye

maruz kaldıklarını belirtmiş ve bu konuda büyük devletlere yönelik eleştirel ifadeler kullanmıştır. Ekonomik krizlerin ortaya çıkmasının Yahudilere mal edilemeyeceğini söylemiş ve Yahudilerin ekonomik açıdan elde ettikleri başarıların kendilerine karşı düşmanlığı artırdığını vurgulamıştır. Theodor Herzl; Yahudi düşmanlığının Yahudileri ortak bir ülkü etrafında birleştirdiğini, bunun da Yahudi Devleti inşası fikrini hayata geçirebileceğini ifade etmiştir. Herzl; düşmanlarının tarihte Yahudileri birey haline getirdiklerini, yaşadıkları üzüntülerin kendilerini birbirlerine bağladığını ve devlet olacak kadar güçlü olduklarını söylemiş, ayrıca Yahudilerin ülküleri için gerekli insan kuvvetine ve kaynağına sahip olduklarını vurgulamıştır (Herzl, 2007:35-38).

Theodor Herzl, gerekli insan kaynağına sahip olduklarını ve bir Yahudi Devleti inşası fikrini hayata geçirebileceklerini söylemiştir. Herzl, bir Yahudi Devleti kurulmasının gerekliliğinden bahsetmiş ve Yahudiler ile orta sınıftan insanları karşılaştırmış ve Yahudilerin nüfus olarak onlara yakın, ekonomi ve eğitim durumları açısından ise onlardan daha iyi bir durumda olduğunu söylemiştir. Herzl, Yahudi Devleti'nin oluşturulması için yapılan planın aşamalarından söz etmiştir. Buna göre Yahudilerin yaşamış oldukları yerlerden hemen ayrılmalarının mümkün olamayacağını, bu durumun bir süreç içinde gerçekleşeceğini belirtmiştir. Yine ona göre; Filistin'e yerleşecek olan Yahudiler bölgeyi bayındır hale getirecekler, ticaretle uğraşacaklar ve iş alanları meydana getireceklerdir. Kurulacak olan pazarlarla Filistin'e yeni yerleşimlerin önü açılacaktır (Herzl, 2007:38-39). Herzl, böylece yerleşimciler için bir çekim alanı oluşturmayı hedeflemiştir.

Theodor Herzl, bir Yahudi Devleti'nin kurulması gerektiğine inanıyordu. Arjantin ile Filistin'i karşılaştırdı. Ona göre; Arjantin coğrafi koşulları ve iklimi elverişli olan, nüfusu az ve Yahudilerin yaşamlarını sürdürmesi için en uygun yerd. Eğer, Yahudilere bölgeden arazi verilirse bu durumdan Arjantin Devleti, kazançlı çıkacaktı. Ancak bu durum memnuniyetsizlikleri de beraberinde getirirdi. Herzl, Filistin'i ise "tarihsel evimiz" olarak ifade etmiştir (Herzl, 2007:41). Yahudiler ile Filistin arasındaki geçmişten gelen bağlara dikkat çekmiştir.

Herzl, Filistin'de bir Yahudi devleti meydana getirmek için Yahudilerin örgütlenmesinin gerekli olduğunu düşünmüştür. Batı Avrupa'da yaşayan Yahudilerden istediği desteği sağlayamasa da Rusya'da, Almanya'da ve Galiçya'da yaşayan Yahudiler kendisine bu desteği vermişlerdir. Örgütlenmek için finans desteği arayan Theodor Herzl, Rothschild ve Baron Hirsch gibi zengin Yahudi bankerlerinden bu konuda kendisine yardım etmesini istemişse de talebine olumlu bir karşılık bulamamıştır (Armaoğlu,

1994:17).

Zengin Yahudi bankerlerinden olan Rothschild, Filistin’de bulunan dokuz koloninin işletimini gerçekleştiriyordu. Ona göre; Herzl’in planı, Filistin’e yapılan Yahudi göçünde sağlanan ilerlemeye zarar verecek bir durum ortaya çıkaracaktı. Rothschild, *‘İnsanın gözü midesinden daha büyük olmamalı’* diyerek Herzl’in planına karşı bir tutum ortaya koymuştur (Johnson, 2001:469). Rothschild’e göre; Yahudilerin Filistin’e yerleşimi gerçekleşse bile Yahudiler arasında beslenme, işsizlik gibi sorunlar baş gösterecekti. Bu yüzden Rothschild, Filistin’e toplu bir şekilde Yahudi yerleşimini olanaksız görmüştür (Engin, 2010:70).

Baron Hirsch’e göre ise Yahudilerin Filistin’e koloni kurlmaları için tarım işçilerinin olması gerekiyordu. Theodor Herzl’in gazetesi olan Neue Frei Presse’de bu plana karşı çıkmıştır. Finans işlerinden sorumlu olan Moritz Benedikt, *‘Hiç kimse bu korkunç kütleyi harekete geçirme sorumluluğunu üstlenemez. Bir Yahudi devletine sahip olamadan şimdiki ülkemizi de kaybedeceğiz.’* ifadelerini kullanmıştır (Johnson, 2001: 469).

İngiltere’nin eski İskenderiye Konsolosu Cameron, Yahudilerin Filistin’e göç etmeleri halinde ekonomik sorunların baş göstereceğini düşünmüş ve meseleye soğuk bakmıştır. Henry Ford’a göre ise; Filistin’e toplu Yahudi göçü zamanı geldiğinde gerçekleşecektir (Ford, 2013:96-97).

Theodor Herzl, 29 Ağustos 1897’de İsviçre’nin Basel kentinde ilk siyonist kongresini toplamıştır. Kongre’ye katılan 204 delegenin 80 tanesini Rusya Yahudileri oluşturmuştur. Amerika’dan ise kongreye çok az kişiyle katılım gerçekleşmiştir. Kongre’de *‘Dünya Siyonist Teşkilatı’* kurulmuş ve başkanlığına da Theodor Herzl getirilmiştir. Birinci Siyonist Kongresinde alınan kararlara göre, Filistin’de bir *‘yurt’* edinilmesi için çaba gösterilecektir. Dünyanın her yerindeki Yahudiler, federasyonlar ve dernekler şeklinde organize olacaklar ve Yahudi *‘milli şuuru’* nun kuvvetlendirilmesi ve gerekli devletlerin desteğinin alınabilmesi için çalışılacaktı. Basel Kongresinde alınan kararlarda bir Yahudi devleti’nin kurulması değil, bir *‘yurt’* edinilmesi dikkat çeken bir husus olmuştur. Kongrede, teşkilatlı siyonizmin ilk hedefi olarak Filistin toprakları ilan edilmiştir (Armaoğlu, 1994:17-18).

Herzl anılarında, amaca ulaşılması konusunda her yolun denenebileceğini söylemiş ve diyerek hedefe ulaşmada gerekirse yöneticilere rüşvet verilebileceğini ifade etmiştir.

Ona göre rüşvet, para da dâhil olmak üzere pek çok şey olabilirdi (Nânâ, 2008:431).

Osmanlı Devleti'nin Ermeni meselesi ile uğraştığı dönemde, Newlinski ile de bir görüşme gerçekleştirerek Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmelerine izin verilirse Osmanlı Devleti'ne 20 milyon İngiliz altını ödemesinin yapılacağını söylemiştir. Teklifine karşılık olarak Filistin'de Yahudilere muhtariyet verilmesini istemiştir. Anlaşmaya varıldıktan sonra ise Filistin'e yerleşen Yahudiler Osmanlı vatandaşı olacaklardı. Herzl bir yandan da Türkiye'yi aşırı faizlerle borç almak zorunda bırakanların da kendi projelerine düşman olduklarını ifade etmiş ve Avrupalı devletlerin bu plandan memnun olmadıklarını söylemiştir (Engin, 2010:71).

Theodor Herzl, Ekim 1898'de Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Alman Kayzeri II. Wilhelm ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. O dönemde Osmanlı Devleti ile Almanya'nın iyi ilişkiler içerisinde olduğunu bilen Herzl, bu durumdan yararlı olabilecek sonuçlar çıkarmayı düşünmüştür. Kayzer II. Wilhelm, Herzl'e Filistin'e Yahudi Göçü meselesini II. Abdülhamid ile görüşmede dile getireceğini ifade etti. Theodor Herzl, daha sonraları II. Wilhelm'in Filistin ve Suriye'ye gerçekleştirdiği ziyarette imparator ile tekrar karşılaşmış ancak imparator kendisine konuyla ilgili herhangi bir şey söylememiştir (Armaoğlu, 1994:19).

Herzl, 17 Mayıs 1901 tarihinde II. Abdülhamid ile görüşmüştür. II. Abdülhamid'in Herzl'e yakın ilgi göstermesinin nedeni, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Makedonya sorununa göstermiş olduğu alaka olmuştur. O sıralarda Theodor Herzl, Avusturya-Macaristan'da etkili bir gazete olan "Neue Frei Presse" de muhabirlik yapıyordu. II. Abdülhamid'in bu durumu da dikkate alması Herzl ile görüşme yapmasında önemli bir etken olmuştur. Bu görüşmede Herzl, Filistin'e Yahudi göçüne müsaade edilirse Osmanlı'nın dış borçlarının Avrupa'da bulunan Yahudi bankerlerce ödeneceğini ifade etmiş ancak gerçekte Yahudi bankerlerle bir görüşme yapmamıştı. Paris'e döndüğünde Rothschild ve Hirsch ile meseleyi görüşse de kendisine beklentilerini karşılayabilecek bir yanıt verilmemiştir. II. Abdülhamid'in Filistin'e Yahudi göçüne karşılık ne gibi şartlarda bulunduğu bilinmemektedir. Bu konuda Yahudi kaynaklarına göre, II. Abdülhamid, Herzl'den Osmanlı borçları meselesine bir çare bulmasını istemiş ve görüşme sonrası Herzl, Paris'e gitmiştir (Armaoğlu, 1994:19-20).

4 Temmuz 1902 tarihinde Theodor Herzl ve II. Abdülhamid yine bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmede Münir Paşa, tercümanlık görevinde bulunmuştur. II.

Abdülhamid, Herzl'e İstanbul'a niçin geldiğini sormuş. Herzl'de yanıt olarak kalbinden rahatsız olduğunu ve bu yüzden dinlenmek ihtiyacı için geldiğini ifade etmiştir. Padişaha bu fırsattan faydalanarak Filistin'e Yahudi göçü konusunu konuşmak istediğini söylemiştir. Herzl, padişahın Filistin'in Girit gibi benzer bir statü taşımasını istemiştir. Bu teklif kabul edilirse Dünya Siyonist Teşkilatı' tarafından istenilen paranın verileceğini bildirmiştir. II. Abdülhamid ise teklifin Hey'et-i Vükelâ'da görüşüleceğini ve uygun bir yol bulunmaya çalışılacağını söylemiştir. Bu cevaba çok sevinen Herzl, Viyana'ya bir telgraf çekmiştir. II. Abdülhamid daha sonra Hahambaşı Moşe Levi'ye, Herzl'in taşıdığı niyetleri bildiği halde huzuruna getirmesine tepki göstermiştir (Armaoğlu, 1994:20-21). II. Abdülhamid; Türk Devlet geleneği içinde toprak satmak gibi bir durumun söz konusu olamayacağını, toprağın millete ait olduğunu ve Yahudilere bu konuda asla izin verilmeyeceğini söylemiştir. Herzl, aldığı bu cevap karşısında Viyana'ya geri dönmenin yolunu tutmuştur (Umar, 2002:423).

İngiltere hükümeti, 1903'te Herzl'i Londra'ya davet etmiş ve kendisine Uganda'da bir Yahudi yurdu kurulmasını teklif etmiştir. Theodor Herzl, bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu ara da Basel'de toplanan 6. Siyonist Kongresi, Uganda'yı "geçici yurt" olarak az bir oy farkıyla kabul etmiştir. Bu durum siyonistler arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Liderliğini Chaim Weizmann'ın yaptığı "Ostjuden" (Doğu Yahudileri) olarak bilinen Rusya yahudileri, yalnızca Filistin'i Yahudi yurdu olarak kabul etmiştir. 1904'te yapılan 7.Siyonist Kongresi'de Uganda'yı kesin olarak reddetmiştir (Armaoğlu, 1994:22).

2.4 İttihat ve Terakki Döneminde Siyonizm ve Yahudilere Karşı Devletin Siyaseti

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla beraber Filistin bölgesine Yahudi göçleri yoğunluk kazanmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki'nin göçün engellenmesi için aldığı önlemler başarılı olmamıştır. Bu dönemde Yahudiler, II. Abdülhamid döneminden beri Filistin'i ziyaretlerinde kendilerine verilen kırmızı renkli tezkereden rahatsız olduklarını bildirip bunun kaldırılmasını istemişlerdir. İttihat ve Terakki hükümeti tarafından bu uygulamaya son verilerek Yahudilerin Filistin'i ziyaret ettikleri tarihler artık pasaportlara kaydedilmeye başlanmıştır (Engin, 2010:145).

1908 yılında yapılan seçimlerde Siyonist liderlerden Emanuel Karasu, Nesim Mazliyah, Nesim Ruso Osmanlı Mebusan Meclisi'ne girmişlerdir (Karaköse, 2004:51). Bunlardan Emanuel Karasu, II. Abdülhamid'in tahttan indirildiğini padişaha bildiren

Yahudi heyetinin içinde yer alan bir avukattı (Aydemir, 1999:146-147). Bu kişiler ilk olarak faaliyetlerini sürdürebilmek için şube açmışlar ve başına da Rus Siyonist Victor Jacobson'u getirmişlerdir. Merkezi Yafa olan "Filistin Toprak Geliştirme Şirketi"ni kurarak Filistin'de başarılı olmak istemişlerdir (Karaköse, 2004:51).

Hayfa'da Arapça yayım yapan gazeteler, 1908 yılındaki Jön Türk İhtilali sonrasında daha liberal basın kanunlarından faydalanarak Yahudi Teşkilatı tarafından satın alınan tarım arazileriyle çiftçilerin mülksüz hale getirilmeleri konuları üzerinde durmuşlardır (Masters, 2017:229).

Siyonistlerin, 1909 yılında yazdıkları "İsrail Vatanı" isimli eser, Filistin'de devlet kurmak istediklerini göstermekteydi. İttihat ve Terakki Hükümeti, 20 Haziran 1909'da Filistin'de yabancılara arazi satışını yasaklayan bir karar almıştır. Dahiliye Nazırı Talat Bey, 28 Eylül 1909'da valilere gönderdiği talimatname ile Filistin'e Yahudi göçü ile ilgili II.Abdülhamid döneminde uygulanan yasakların uygulanmasını sağlamıştır (Karaköse, 2004:52). Talat Paşa Hükümetine göre; Filistin'e Yahudi göçü, ayrılıkçı bir harekete yol açabilirdi. İttihatçı Miralay Raif Mehmed Fuat Bey, İngiliz gazetecisine bir devletin kendi yurdundan bir toprağını oluşmakta olan bir millete hediye edemeyeceğini söylemiştir (Umar, 2002:431).

Sadrazam Talat Bey, Siyonizm'i dahili bir mesele olarak ele almış ve taraflar arasında cereyan eden bir mücadele olarak gördüğünü ifade etmiştir. Filistin'e Yahudi göçü meselesi, Siyonizm ve Siyonistlerin tutumları gibi meseleler, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde tartışılmış ve 1909 yılında Hafız Said Bey tarafından meclis gündeminde ele alınmıştır (Tür, 2007:228). Osmanlı Meclisi'ndeki Suriye delegeleri, Filistin'e Yahudi göçü meselesini bütün bölgeyi ilgilendiren bir mesele olarak görmüşlerdir. 1911 yılında Ruhi el-Kalidi ve Said El Hüseyini adlı iki delege, göç yoluyla Filistin'e gelen Yahudilere toprak satışının sona ermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Şam vekili Şükrü-el-Asali de, Siyonistlerin bölge üzerinde bulunan bütün yerlerde projeleri olduğunu düşünerek onlarla fikir birliği içerisinde yer almıştır. Bu delegelerin muhalif tutumlarını, Halep delegesi Nafi-el-Cabiri'de desteklemiştir. Meclis'te grubu bulunan Jön Türkler'e göre, Siyonistler "potansiyel müttefik" durumundaydılar. Bu yüzden, delegeler Jön Türkler ile aynı düşünce içerisinde olmamışlardır (Masters, 2017:229-230).

Osmanlı Devleti, 1913 yılından sonra bozulan mali durumunu düzeltmek için Siyonist Yahudilerle kısa süren iyi ilişkiler dönemi içerisinde olmuştur (Tür, 2007:228).

Buna karşılık Siyonistler de Osmanlı Devleti'nin yaptığı ticari ilişkilerden önemli gelirler elde etmişlerdir. Murat Bardakçı'ya göre, Madam Zare isimli bir Alman Yahudisi, Enver Paşa ve İttihatçılarla yakın politik ilişkiler içinde olmuştur. Savaş yıllarında Türkiye'nin yaptığı buğday ithalatı kendisine önemli kazançlar sağlamıştır. Ayrıca bu işadami, sürgünde bulunan İttihatçıların bağlantılarını sağlamıştır (Bardakçı, 2009:79). Ocak 1914'te Yahudilerin Filistin'e yerleşimine yönelik alınan önlemlerin kaldırılması kararı alınmıştır (Engin,2010:145).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Yahudiler, Filistin nüfusunun küçük bir azınlığı durumundaydılar. Savaş başladığında ise Filistin'de 85.000 civarında bir nüfusa sahiplerdi (Kılıç, 2011:156-157).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Hükümeti Filistin'deki Siyonist hareketlerle mücadele etmiş ve bu konuda önlemler almıştır. Siyonistler ise Avrupa ve ABD'de sürdürdükleri lobcilik faaliyetleri ile İttihat ve Terakki'ye karşı siyasi baskı oluşturmanın yollarını aramışlardır. Almanya'da yaşayan Yahudiler de Alman hükümetiyle ilişkiler kurarak İttihat ve Terakki'nin bu konudaki siyasetlerini ortadan kaldırmayı ya da en azından hafifletmeyi istemişlerdir. İttihat ve Terakki Hükümeti; Almanya'daki Yahudi kesimlerle iletişime geçerken aynı zamanda Siyonist Yahudileri, Osmanlı Devleti ve Almanya'nın yanına çekmeye çalışmıştır. Bu dönemde Cemal Paşa da Siyonistlere karşı mücadele etmiştir (Asker, 2016:99). David Ben Gurion ve Ben Sevi gibi Siyonist liderlerin tutuklanması, sınır dışı edilmeleri yönünde emirler verilmiş ve bu liderlerin bir kısmı da İstanbul'a gönderilmiştir (Korkmaz, 2017:61-62).

Limán Von Sanders; Cemal Paşa'nın aldığı tedbirlerin Osmanlı Devleti'ne karşı Arapları, Yahudileri ve Hristiyanları Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eder hale getirdiğini belirtmiş ve Cemal Paşa'nın iç siyasetleriyle ilgili olarak eleştirilerde bulunmuştur (Sanders, 1999:8).

Cemal Paşa ise Siyonistlerin teşkilatlanmasını sağlayan ve bu konuda Osmanlı Devleti aleyhine propaganda faaliyetleri içerisinde olan Avrupalı devletlerle ilgili olarak şunları söylemiştir: *'...Ya sizi, Ermenilere yapıldığı gibi tehcir (göç) ederim. Evlerinizi, bağlarınızı, bahçelerinizi bırakıp yaya olarak buğdaya doğru gidirsiniz. Yahut evlerinize, bağlarınıza ve bahçelerinize sizden heyetleri bekçi yaparım ve emirlerine jandarma ve asker veririm. Bir portakala dokunanı idam ederim. Sizi de trenlerle yollarım. Ancak bu ikincisi olması için yarın sabah bütün Viyana ve Berlin gazeteleri susmalıdır...'* (Atay,

2015:75).

Yahudi tehciri olarak istismar edilen olay ise 1917 yılında Yafa'nın boşaltılmasıdır. İngilizler tarafından Yafa'nın bombalanması tehlikesinden dolayı İttihat ve Terakki hükümeti birtakım tedbirler alma yoluna giderek, IV. Ordu'ya Yafa'nın tahliyesi yönünde emirler vermiştir. Yafa ahalisinin tamamı tedbir kapsamı içerisine alınmıştır (Umar, 2002:432).

Cemal Paşa'ya, Siyonistlere karşı izlediği siyasetler sebebiyle bazı kesimler tarafından Yahudi düşmanı olarak bakılmıştır. Bu şekilde değerlendirmelerde bulunanlardan birisi de Filistin'de görevli olan Franz Carl Enders isimli bir Alman subayı olmuştur. Cemal Paşa'nın 1917 yılında Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyarette Yahudiler Paşa'dan, kendilerine yönelik olumsuz bir bakış açısı içerisinde olunmamasını istemişlerdir. Cemal Paşa ise Yahudilere karşı aleyhte bir tutumun izlenilmediğini ancak Yahudilerin İngiltere ile birlikte Osmanlı Devletine karşı faaliyet içerisinde olduklarını söylemiştir (Asker, 2016:101). Cemal Paşa hatıralarında, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yahudilere yönelik saldırıların olmadığını belirtmiş ve kendi gayretleri ve almış olduğu önlemler sayesinde bu durumun gerçekleştiğini ifade etmiştir (Cemal Paşa, 2006:250).

Siyonistlerle yakın ilişkiler içerisinde olduğu bilinen Mr. Lloyd George, 7 Aralık 1917 tarihinde İngiltere başbakanı olmuştur. Kurulan yeni İngiliz kabinesi, savaşın gidişatını değiştirmek için Almanya'nın müttefiklerini büyük baskı altında tutmak ve bunun için de Filistin ve Irak'taki Türk ordularına darbeler indirmeyi düşünmüştür. Bu strateji doğrultusunda İngiltere, Filistin'e savaş açmak ve bölgeyi ele geçirmek için harekete geçmiştir. Yapılan hazırlıklar arasında Rumani-El Ariş arasında bir demiryolu hattı meydana getirmek, yeni yollar yapmak, su depoları inşa etmek gelmekteydi. İngilizler, inşa faaliyetleri sürerken Mısırlı işçilerden yararlanma yoluna gitmişlerdir (Nedim, 1995:33-34).

İngiltere'nin bölgedeki siyasetlerini değerlendiren Cemal Paşa, İngilizlerin Filistin'de Yahudi hükümeti kurmak istediklerini ifade etmiştir (Cemal Paşa, 2006:323).

Filistin'in Osmanlı Devleti'nden koparılması ve İngiliz İmparatorluğu'nun eline geçmesini isteyen Siyonistler, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngilizlere birçok yardımda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Yahudiler tarafından oluşturulan nizami bir birlik, 1918 sonlarında Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere tarafında savaşa dâhil olmuştur. Yahudilerin baskıları İngilizlerin Filistin'e saldırı başlatmalarında önemli bir faktör olmuştur (Nedim,

1995:41). Siyonistler, Birinci Dünya Savaşı döneminde Filistin'deki İngiliz ordusuna istihbarat da sağlamışlardır (Asker, 2016:100). Bu yıllarda İngiltere'nin Siyonizm ile ilgili siyasetlerinde, Bunsen Raporu ve Sir Mark Sykes tarafından verilen direktifler belirleyici bir rol oynamıştır. İngiltere; Siyonizm'i, Hindistan yolunun güvenliğini sağlama konusunda tampon bölge olarak kullanabileceğini hedeflemiştir. Fransa'da Siyonizm'i desteklemiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın Nahum Sokolow'a verdiği destek mektubunda bu düşünceyi dile getirmiştir (Umar, 2002:430).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya bölgedeki Yahudiler ile oldukça yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Almanya'nın Siyonistlerle olan ilişkilerini değerlendiren Tuğgeneral Mahmut Nedim; müttefik devletlerin ortak çıkarlar etrafında, karşılıklı bir güven ortamı oluşturmalarının önemini vurgulamış ve zaferin ancak bu şekilde kazanılacağını söylemiştir (Nedim, 1995:115).

Kudüs'ün savunmasıyla görevli olan kolordu komutanı Ali Fuad Paşa, Cemal Paşa'ya Alman generali Falkenhayn'ın Kudüs'ü savunmaya taraftar bir tutumda olmadığını söylemiştir. Falkenhayn'a göre, Kudüs savunulursa bu durum atılacak top mermileriyle kutsal makamların yıkılmasına sebep olacaktır. Almanlar, dini sebeplerden dolayı Kudüs'ün düşmesini istemişlerdir. Bu durum üzerine Cemal Paşa, Kudüs'e bir süvari alayı göndererek Kudüs'ün savunulması yönünde çaba sarf etmiştir. Ali Fuat Cebesoy, Cemal Paşa'ya bir telgraf göndererek Kudüs'ün düşmesinde sorumluluğun tamamen Falkenhayn'a ait olduğunu ifade etmiştir (Umar, 2002:434).

Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin ön koşullarını oluşturan Filistin Savaşları; siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal açıdan pek çok olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu savaşların kaybedilmesinde birçok faktör söz konusu olmuştur. Bunlardan birisi de Yahudilerin istihbarat faaliyetleri yürütmesi ve birlik içerisinde olmaları olmuştur. Filistin Savaşları, diğer cephelerdeki mücadeleleri de olumsuz yönde etkilemiş ve bunun sonucunda Irak Cephesi'nin çöküşü gerçekleşmiştir. Sonuçta Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nı daha fazla devam ettirememiştir (Kemal, 2010:61-62).

2.5 Osmanlı Devletine Karşı Araplar ve 1917 Balfour Deklarasyonu

II. Meşrutiyet'in ilanı Arapları oldukça fazla etkilemiş ve Arapların bir kısmı dernekler kurup teşkilatlanma yoluna giderek Osmanlı Devleti'nden bir takım taleplerde bulunma girişimleri başlatmışlardır. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Araplar arasında bağımsızlık eğilimlerinin bir anda artmasına yol açmıştır. Birinci

Dünya Savaşı döneminde Arap milliyetçiliği, Şerif Hüseyin önderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık hareketini başlatmıştır. Şerif Hüseyin'in Hz. Peygamberin torunu olması sebebiyle din, Arap bağımsızlık hareketinin dayanağı haline getirilmiştir (Armaoğlu,1994:28).

Şerif Hüseyin, 10 Temmuz 1915 tarihinde Osmanlı Devleti'ni destekleyeceğini bildirirken bir yandan da oğlu aracılığıyla İngiltere ile irtibat kurmuş ve Mc Mahon ile mektuplaşmıştır (Özcan, 2010:585). 14 Temmuz 1915 tarihli mektubunda Mc Mahon'a bazı tekliflerde bulunmuştur. Buna göre; Adana, Mersin, Urfa, Birecik, Mardin, Midyat'tan İran'a kadar olan sahadaki topraklar, Akdeniz kıyısına kadar uzanan yerler ile Basra Körfezi'ne kadar ki yerler, batıda Kızıldeniz ile güneyde Hint Okyanusu arasındaki bölgedeki Arap devletlerinin bağımsızlığı İngiltere tarafından tanınacaktır. Ayrıca İngiltere, "Arap İslam Hilafeti"nin ilanını da onaylacaktır. Tüm Arap ülkelerinin yapacağı ekonomik girişimlerde İngiltere'nin tercih hakkı olacaktır. Arap devletinin başında İngiltere ile birlikte Şerif Hüseyin de bulunacak ve 15 yıllık "ittifak" imzalanacaktır (Armaoğlu, 1994:29).

Şerif Hüseyin ayrıca Osmanlı Devleti'nin ordu içerisindeki Arap askerlerin sayısının artırılmasına yönelik çabalarını engellemeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilan ettiği cihada destek vermemiş ve Hicaz demiryolunun Mekke'ye kadar uzatılması faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştır. İngilizlerden Arapların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları durumunda krallığını tanımalarını istemiştir. Çanakkale'de uğradıkları yenilgi sonrasında Şerif Hüseyin ile daha yakından ilgilenmeye başlayan İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin Kanal ve Suriye cephelerindeki savunma sistemini yıpratmak ve Arap isyanının Müslüman dünyasındaki manevi etkisinden faydalanmayı düşünmüştür (Özcan, 2010:585-586).

Fransa, İngilizlerin Araplarla yaptığı gizli anlaşmadan memnun olmamış ve Beyrut Eski Konsolosu François Georges Picot'u, İngiltere ile görüşmeler yapması için özel temsilci olarak göndermiştir. İngiltere'nin Fransa ile yapacağı görüşmeler için görevlendirdiği temsilcisi ise Dışişleri Bakanlığı'nda müsteşar olan Sir Mark Sykes olmuştur. İki ülke arasında yapılan müzakereler sonucunda 3 Ocak 1916 tarihinde uzlaşya varılmıştır. Antlaşma taslağına göre, Fransa, Filistin'in uluslararası bir rejim tarafından yönetilmesini onaylarken Basra ile Filistin arasındaki bölgenin İngiltere'nin nüfuz alanı içerisinde olmasına onay vermiştir. İngiltere ise Fransa'nın Suriye'nin sahil kesimini ve Kilikya'yı almasını, nüfuzunun İran sınırına kadar dayanmasını kabul etmiştir. Anlaşma

taslağı İtalyanlardan gizlenmişti. Taslağı, Rusya'nın da onaylaması için Sykes ve Picot Rusya'ya gittiler. Rusya, anlaşma taslağına göre Fransız nüfuz sahasının İran'a kadar uzanmasının güneydeki genişleme alanına engel olacağını düşünerek taslağı karşı çıkmıştır. Erzurum, Bitlis, Trabzon gibi yerlerin Rusya'ya verilmesi sonucunda Rusya'nın onayı alınmıştır. Buna karşılık Rusya'da Mezopotamya ve Suriye'nin İngiltere ile Fransa arasında paylaşımını kabul etmiştir. Böylece Sykes-Picot Anlaşması 16 Mayıs 1916 tarihinde imzalanmıştır (Küçük, 2010:205).

Fransa'nın Orta Doğu'ya ilgisinin farkında olan İngiltere, Orta Doğu'yu Fransa ile paylaşmak istemiştir. Yapılan anlaşmaya göre; Beyrut'u da içine alan Suriye kıyıları, Adana ile Mersin bölgeleri Fransa'ya verilirken İngiltere'ye ise Basra-Bağdat ve Dicle-Fırat bölgesi verilmiştir. Filistin için ise açık bir hüküm bulunmamaktaydı. İngiltere Şerif Hüseyin'e oynadığı oyunla yetinmemiş ve Filistin'i bağımsız Arap Krallığı'na bırakmamıştır. Ayrıca 1917 yılında yayımladığı Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere yurt vaadinde bulunmuştur (Armaoğlu, 1994:31). Bir Rus Siyonist olan Weizmann, 1874'te Rusya'da doğmuş ve Berlin'de üniversite öğrenimini gerçekleştirmiştir. Cenevre Üniversitesinde Kimya hocalığı yapmış ve Manchester Üniversitesinde öğretim üyesi olmuştur. Weizmann, 1910'da İngiliz vatandaşı olmuş ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Deniz Kuvvetleri'nin laboratuvarlarında çalışmıştır. Patlayıcı maddelerin imal edilmesine kullanılan sentetik asetonu bulmasıyla birlikte hükümet çevrelerinde birinci plana çıkmıştır. Gençlik dönemlerinden itibaren Siyonizm'e ilgi gösteren Weizmann; o dönem Deniz Kuvvetleri Bakanı olan Winston Churchill, daha sonra Dışişleri Bakanı olacak olan James Balfour ve Aralık 1916'da başbakanlığa gelecek olan Lloyd George ile yakın dostluklar kurmuştur. Weizmann, Yahudi yurdunun kurulması için İngiltere'den destek sağlama yoluna gitmiştir. Balfour Deklarasyonu, Chaim Weizmann'ın eseri olarak kabul edilmiştir (Armaoğlu, 1994:32). Çünkü Weizmann, İngiliz hükümetini Balfour Deklarasyonunun yayınlanmasına iknaya yönelik lobide merkezi bir rol üstlenmiş ve bu deklarasyonun yayınlanmasını sağlamada tartışmasız olarak en etkili siyonist isim olmuştur (<https://www.yenisafak.com/dunya/balfour-deklarasyonu-yuzyillik-utanc-2806921>).

Yahudi Devleti'nin kurulmasını destekleyen Churchill, Siyonizm'i "*ilham verici bir hareket*" olarak nitelemiştir. Churchill'e göre, bir Yahudi Devleti'nin kurulması gerekmektedir (Gilbert, 2013:508). Bu arada harekete geçen Londra Siyonist Siyaset Komitesi; 1917 yılı Temmuz ayında, Imperial Otel'de toplanarak Balfour

Deklarasyonu'nun taslağını hazırlamıştır. Taslağı kaleme alanlar Sokolow, Simon, Sieff, Sacker gibi Siyonist Yahudi liderleri olmuştur. Bu liderlerden Sacher, Siyonistler'in pek çok talepte bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, Araplara kültürel özerklik verilebilirdi. Önemli olan ise devletin Yahudi olmasıydı. Altı-yedi Siyonist tarafından ayrıntılı taslak metni üzerinde bir düzenleme yapılmıştır. Sykes ve Graham, önce onlara olumlu bir cevap vermese de sonraları metnin yeniden gözden geçirilerek sıkıştırılması sonucunda Siyonistler istedikleri cevabı almışlardır (Schneer, 2011:348-349). Weizmann ve diğer Siyonist Yahudiler; İngiltere hükümetine, Filistin'in özerkleştirilmesi ve bölgeye Yahudi göçlerinin serbestçe yapılması yönündeki muhtıraları İngiliz kabinesinde tartışılmıştır. Çünkü kabinede Siyonizm aleyhtarları da bulunmaktaydı. Sonuçta İngiliz kabinesinde Filistin'de bir Yahudi yurdunun oluşturulması değil Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulması kararı alınmıştır (Armaoğlu, 1994:31-32). Sonuçta Balfour Deklarasyonu'nun taslağını hazırlayan Siyonist Yahudilerin, bu deklarasyonun taslak metninde yapılan düzenlemeler sonucunda Balfour Deklarasyonu'nu İngilizlere kabul ettirdikleri görülmektedir.

2 Kasım 1917 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour tarafından Lord Rotschild'a adı sonraları Balfour Deklarasyonu olarak bilinecek bir mektup yazılmıştır. Mektupta, İngiltere Hükümeti'nin Yahudiler için yurt kurmayı amaç edinen Filistin'deki kuruluşu destekleyeceğini ve bu hedefin başarılması için de elinden gelen çabanın gösterileceğini söylemiştir. Ayrıca Filistin'de yaşayan ve Yahudi olmayan toplulukların ve Yahudilerin herhangi bir devlette sahip oldukları siyasi statü ve haklara zarar verici mahiyette herhangi bir şeyin yapılmayacağını beyan ettiğini vurgulamıştır (Başlamışlı, 2018:24).

18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı toplanmış ve bu konferansta İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla ilgili olarak düşünce birliği içinde olmuşlardır. Bunun için de Filistin, Suriye ve Mezopotamya'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılması gerektiği düşüncesine kapılmışlardır. 30 Ocak 1919'da yapılan toplantı sonucunda Filistin'in de dahil olduğu Ermenistan, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılması konusunda görüş birliği içinde olmuşlardır (Kasalak, 2016:69-70).

Aralık 1918'de Londra'ya giden Fransa Başbakanı Georges Clemenceau, İngiltere'den Kilis'te ve Suriye'de Fransa'nın üstünlüğünün kabul edilmesini istemişti. Buna karşılık Lloyd George ise Filistin ve Musul'un İngiltere yönetimine verilmesini şart

koşmuştu. Fransa bu teklifi düşünmüş ve 15 Şubat 1919 tarihinde bir bildiri ile İngiltere'nin bu isteğini kabul ettiğini duyurmak zorunda kalmıştır. Fransızların Filistin'de milletlerarası bir idarenin kurulmasına taraftar olsalar da kendileri bu idari sorumluluktan kaçınmak istediklerini açık bir şekilde ortaya koymuşlardır (Kasalak, 2016:70).

Dünya Siyonist Örgütü Başkanı Chaim Weizmann, Siyonistleri temsil etmek amacıyla Paris Barış Konferansı'nda bir komisyon meydana getirmiştir. Komisyon, çeşitli ülkelerden yer alan Siyonistleri temsil edecek biçimde oluşturulmuş ve Filistin ile ilgili olarak bir bildiri hazırlanmıştır. Bu bildiriye göre Siyonist Komisyon, Filistin'in sınırlarının, güneyde Akabe Körfezi'ne, Batı'da Akdeniz'e, Kuzeydoğu'da Ürdün ve Suriye nehrinin doğusundan, Hicaz demiryoluna yakın yerlerin dahil olmasını önermiştir. Filistin'in sınırları, Siyonist Komisyon'a göre Yahudilerin temsilcilerinin de katılacağı özel bir komisyon tarafından belirlenmeliydi. Siyonist bildiride Filistin'in sınırlarının belirlenmesinden sonra bölgenin yönetilmesi amacıyla İngiltere'nin görevlendirilmesi talebinde bulunulmuştur. Siyonistler bildiride, Paris Barış Konferansı'na katılan taraf ülkelerden Yahudilerin Filistin'de tarihsel haklarını tanımalarını istemişler ve bu ülkelerden Filistin'e göç edemeyen Yahudilere, yaşamlarını sürdürdükleri devletlerde bu devletlerin diğer vatandaşları gibi eşit haklara sahip olmasını istemişlerdir. Bildiride Filistin'de İbranice'nin resmi diller arasına girmesi talep edilmiştir. Bildiriye göre, Filistin'de manda yönetimi kurulduktan sonra devlet arazisi olan toprakların tahsisinin kolaylaştırılması sağlanmalıydı. Siyonistler, bildirinönin özünde Filistin'de milli bir vatan oluşturulmasına yardım edilmesini istemişlerdir (Kasalak, Deveci, 2017:299-302).

Filistin konusu, Paris Barış Konferansında Siyonistlerin taleplerini dile getirdikten sonra bir daha görüşülmemiştir. Bunun nedeni ise Paris Barış Konferansı'nın Almanya ile yapılacak olan barış anlaşmasına odaklanması olmuştur. Bundan dolayı da Filistin meselesi ikinci planda kalmıştır. Paris Barış Konferansında Filistinli Araplar temsil edilmemiş ve fikirleri alınmamıştır. Bu durum yüzyıllar içinde oluşan siyasal ve kültürel dengenin göz ardı edilmesini de beraberinde getirmiş ve ilerleyen yıllarda bölgede birçok sorunun oluşmasına sebep olmuştur (Kasalak, Deveci, 2017:305).

İngiliz raporlarına gelince, Büyük Britanya'nın Yahudilere Filistin'de bir yurt kurulacağı sözünü tuttuğunu göstermektedir. Bundan sonraki aşamayı ise Yahudilerin devletleşme sürecini tamamlamaları oluşturacaktı. Bu da ancak Yahudilerin çabaları sonucunda gerçekleşebilirdi. Amerika Başkanı Wilson da Balfour Bildirgesi'ni destekleyenler arasındaydı. Wilson, 3 Mart 1919 tarihindeki açıklamasında Filistin'de

Yahudi Milletler Topluluğu'nun gerçekleşmesi için hükümet ve halk arasında mutabakata varıldığını söylemiştir. Emir Faysal ise Balfour Deklarasyonu'nu kabul ederek, deklarasyonun ilanından memnun olduğunu ifade etmiştir. 3 Şubat 1919'da tarihinde Emir Faysal ile Weizmann arasında Siyonizm'in kabul edildiğine dair bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre Faysal, Balfour Bildirgesi'ni kabul ettiğini ifade etmiştir. Ancak Faysal, uzlaşmacı tutumunun devam ettirilmesi için Paris Barış Konferansı'nda Arap bağımsızlığının yerine getirilmesi şartını öne sürmüştür (Başlamışlı, 2018:25-26).

18-26 Nisan 1920 tarihlerinde toplanan San Remo Konferansı'nda imzalanan San Remo Antlaşması'nın dördüncü maddesinde; Osmanlı Devleti'nin Filistin, Arabistan, Suriye, Irak'ı ve Adalar Denizi'ni (Ege Denizi) terk edeceği ifade ediliyordu. Bu durum ise Filistin'in Osmanlı Devleti'nden kopması anlamına gelmekteydi. Böylece Filistin'de İsrail'in kurulması yönündeki engeller birer birer ortadan kaldırılmıştır (Kasalak, 2016:70).

12 Temmuz 1920 tarihli açıklamasında Lord Balfour, Yahudi Devleti'nin oluşturulmasına yönelik Arapların olumsuz tepki göstereceklerini bu yüzden de hem Arapları hem de Yahudilere karşı uyumlu olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Balfour; İngiltere'nin Arapların kurtarıcısı olduğunu, Hicaz'da Araplara egemenlik verdiğini, Mezopotamya'da da özerk bir Arap devletinin inşa edilmesi için yol belirleme isteğinde bulunduğunu söylemiştir (Başlamışlı, 2018:26). Böylece Balfour, Arapları Yahudi yurdu kurulması yönünde ikna etmiş ve Hicaz'da Arap egemenliğinin sağlanmasının İngiltere'nin desteğiyle mümkün olduğunu belirtmiştir. Orta Doğu siyasetlerinin belirlenmesinde en önemli aktörün İngiltere olduğunu ön plana çıkararak İngiltere'nin Osmanlı egemenliğine karşı Arapları kurtaran bir güç olduğu izlenimini vermiş ve izlediği siyasetlere dayanak arama içerisinde olmuştur.

Balfour Deklarasyonu ile Siyonist siyasetin birinci evresinin ilk yarısı tamamlanmıştır. Böylece İngiltere, bu deklarasyon ile Süveyş Kanalı'nın savunulmasını sağlayacak olan tampon bölge kurulmasını hayata geçirmiş ve müttefikler lehine dünyada yaşayan Yahudilerin desteğini kazandırmıştır. Deklarasyon, planlı Siyonist siyasetin bir sonucu olmuştur (Taylor, 2000:37).

BÖLÜM III

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE YAHUDİLER

Osmanlı Devleti, millet sistemiyle içinde yaşayan çeşitli dinden ve ırktan halkı Müslüman ve Gayrimüslim olarak sınıflandırmıştı. Heterojen bir düzen içerisinde olan

toplum, 19.asra kadar bir arada rahat bir hayat sürmüştü. Fransız İhtilali ile yayılan ulusçuluk düşüncesiyle devlet içerisinde yaşayan uluslar bağımsızlıklarına ulaşma amacına yöneldiler. Osmanlı Devleti son asırda devleti bir arada tutmak ve devletin devamlılığını sağlamak için çaba göstermiştir (Berber, 2013:1794).

Mustafa Kemal Paşa, 2 Şubat 1923'te İzmir'de bir konferansta Yahudiler'in Türklerle kader birliği yaptıklarını ve bu yurda bağlı olduklarını kanıtladıklarını söylemiş ve refah içinde yaşayan Yahudilerin bundan sonra da bu şekilde yaşamlarını sürdüreceklerini sözlerine eklemiştir. (Koç, 2012:12).

Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Yahudiler Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi millet sistemi içerisindeki gayrimüslim sınıflaması içerisinde değil, milli-devlet modeli anlayışında yurttaşlık sınırları içerisinde yer almışlardır (Koç, 2012:12).

3.1 Üniversite Reformu

1933 Üniversite Reformu öncesinde Darülfünun'a birtakım eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştiriler, Darülfünun'un inkılap karşıtı tutum izlemesi ve Darülfünun'da topluma fayda sağlayacak bilimsel çalışmaların yapılmaması olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda Darülfünun'un ıslahı için 1932'de İsviçreli Profesör Albert Malche Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche'nin raporunda şikâyet edilen konular arasında; fakültelerin birbirleriyle uyumlu olarak bilimsel işbirliği faaliyetlerinde bulunmaması, hocaların araştırma yapmaması, yalnızca ders vermekle yetinmeleri, derslerde tutturulan notların çok yüzeysel olması, birbirlerine karşı çekişme, nefret, sürtüşme içinde olmaları gibi sorunlara değinilmiştir. Yine Malche'nin raporuna göre, hocalar daha çok özel işleriyle ilgilenmişler ve görevlerini ciddiye almamışlardır (Akyüz, 1999:311).

1933 yılında Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesiyle Alman üniversitelerinde görevli olan ve farklı siyasi düşüncelere sahip Nasyonal Sosyalizm karşıtı Yahudi, demokrat ve solcu bilim insanları üniversiteden tasfiye edilmeye başlamıştır (Akşin, 1997:80). Almanya'daki Yahudi bilim insanları, ırkçı bir tutum sonucu üniversitelerden atılmaları üzerine İsviçre'de bir dernek kurmuşlardır. Bu dernek, işsiz kalan üniversite hocalarının diğer ülkelerin üniversitelerinde istihdam edilmeleri amacıyla yerler aramışlardır. Albert Einstein, derneğin başında yer alırken derneğin genel sekreterliğini ise Profesör Schwartz yapmıştır. Schwartz, daha sonra Türkiye'ye gelmiş ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip ile görüşmüştür (Düzgün, 2000:71). Almanya'da yaşanan bu durumu bir fırsat olarak gören Türk hükümeti, 31 Mayıs 1933'te çıkardığı bir

yasayla Darülfünun'u kapatmış ve İstanbul Üniversitesi'ni açmıştır. Bu süreçte Alman üniversitelerinde farklı bilim dallarında görev yapan 142 bilim insanı Türkiye'ye getirilmiştir (Akşin, 1997:80). Bu bilim insanları Türkiye'de pek çok öğretim üyesinin yetişmesini sağlamıştır. Bu sayede Türkiye'deki üniversitelerde birçok enstitü, klinik, laboratuvar, kurulmuştur. Türkçeyi de öğrenmiş olan bu profesörler ders kitabı da yazmışlardır. Türkiye'deki üniversitelerin çağdaş bir öğretim programına sahip olmasını sağlamışlardır (Erdem, 2012:385).

Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, 6 Temmuz 1933'te Türkiye'ye gelen bilim insanları ile anlaşma imzalandığı sırada sarf ettiği sözler ile 1933 üniversite reformunun çağdaşlaşmaya ve bilimsel ilerlemeye katkılarının önemini vurgulamıştır. Dr. Reşit Galip, üniversite reformunu İstanbul'un fethi sonrasında Bizanslı bilim insanlarının ülkeyi terk etmeleriyle özdeşleştirmiş ve bu bilim insanlarının İtalya'da Rönesans'ı başlattıklarını şimdi ise Avrupa'dan gelen bilim insanlarının beraberlerinde yenilikler getireceklerini, yeni nesillere çağdaş bilimde ve çağdaş yaşama uyum sağlamada katkı sağlayacaklarını umduğunu belirtmiş ve sözlerini teşekkürle sona erdirmiştir (Namal, Karakök, 2011:33). Reşit Galip, otuz dört Yahudi bilim insanına İstanbul Üniversitesi'nde görev vermiştir. Aralarında Nobel ödülü kazananlarında yer aldığı bu bilim insanları, dünya çapında kişilerden oluşmuştur. Zaman içinde bunlara eklenenler de olmuş ve diğer yükseköğretim kurumları da Alman Yahudilerinden personel almışlardır. Bu bilim insanlarının sayısı bir yıl içinde elliye geçmiştir (Düzgün, 2000:72) Örneğin, 1938 tarihli belgeye göre, Ankara'da kurulan Devlet Konservatuarı ile Tiyatro Okulu'nun teğanni ve enstrüman şubesinde çalıştırılmak üzere Alman Yahudilerinden Prof. Dr. Max Kein ile madam Freida Silberknopf ve Valter Ruzicka görevlendirilmiştir. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1938:30.18.1.2 / 85-97-4). Yine 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Alman Yahudilerinden Klera Krouse çalıştırılmıştır. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1939:30.18.1.2 / 86-33-9).

Almanya'dan gelen bu bilim insanlarının birçoğu İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de kalmışlardır. Bazı bilim insanları ise kendi memleketlerine ve ABD'ye dönmüşlerdir. Dönenler Türkiye'deki asistanlarıyla irtibat halinde olmuşlardır. Bazıları da Türk vatandaşlığına geçmişlerdir (Namal, Karakök, 2011:33). Yahudi asıllı bilim insanı Ord. Prof. Philippe Schwartz, 1952'de Türkiye'den ayrılırken üniversite reformunun beklentilerden uzak kaldığını belirtmiştir. Bu konuyla bir rapor veren Schwartz; bu durumun nedenlerini, Türk aydınlarının yetersizlik ve güvensiz duygusu içinde olmasına,

birçok başarılı meslektaşlarına karşı kıskançlık hisleri yaşamalarına, özel işlerine daha fazla önem vermelerine bağlamıştır (Akyüz, 1999:311-312). Bu bilim insanları, Türkiye'nin kendilerine yönelik göstermiş olduğu tutumu her zaman övgüyle ve minnetle anmışlardır (Düzgün, 2000:72).

3.2 Trakya Olayları

Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale'de ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla 19 Şubat 1934 tarihinde 2/150 Bakanlar Kurulu kararıyla Trakya Umumi Müfettişliği oluşturulmuştur. Bu müfettişliğin merkezi olarak ise Edirne kenti belirlenmiş ve müfettişliğin başına İstanbul Milletvekili Dr. İbrahim Tali Bey atanmıştır. İbrahim Tali, milletvekilliğinden ayrılmış ve 22 Nisan 1934 tarihinde Edirne'ye gitmiş ve Trakya Umumi Müfettişi olarak görevine başlamıştır. Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulmasıyla birlikte bölgede yaşayan halkta Trakya'da kalkınmayı sağlayacak yatırımların yapılacağı konusunda bir beklenti oluşmuştur. Örneğin Tekirdağlılar, Muratlı'dan tren hattının yapılmasıyla Trakya ekonomisinin canlanacağını düşünmekteydiler. Bu nedenlerden dolayı Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey, Trakya halkının ilgisiyle karşılaşmıştı. Trakya'daki yerleşim yerlerini ziyaret eden İbrahim Tali Bey; bölgenin ekonomik durumu, asayiş gibi durumlarından bahseden bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre Trakya'da yaşayan Yahudiler; bölgedeki ekonomik üstünlüğü ele geçirmişler, tefecilik, karaborsacılık gibi faaliyetler gerçekleştirerek bölgedeki Türk halkını ekonomik açıdan sömürmüşlerdir. Ayrıca raporda Yahudilerin bölge halkını içki, kumar gibi zararlı alışkanlıklara özendirdikleri ve bu yoldan ekonomik kazanç elde ettikleri de vurgulanmıştır. İbrahim Tali Bey; bu duruma önlem alınması amacıyla milli müesseselere kredi yoluyla destek sağlanması, bölgede kooperatifleşmenin yaygınlaşması ve Yahudilerin meşru olmayan yollardan elde ettikleri kazançların engellenmesi yönünde birtakım önlemlerin alındığını ifade etmiştir. Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey hazırlamış olduğu raporun sonuçlarını hükümete arz etmek amacıyla Trakya Olayları'nın başlamasından önce bölgeyi terk etmiştir (Mert, 2018:160-161).

Trakya Olayları öncesinde *Milli İnkılap* dergisi, 6 Mayıs 1934'te *Vakit* gazetesinde yayınlanmış olan bir mektuba 2. sayısında yer vermiştir. Bu mektupta Cevat Rıfat Atilhan, Çanakkale'nin iktisadi açıdan tamamen Yahudilerin eline geçtiğini belirtmiş ve Yahudilerin köylerdeki tarlaların tamamını elde ettiğini, köylülerin bu tarlaları icarla kullandıklarını dile getirmiştir. Atilhan'a göre Çanakkale'deki icra dosyaları içinde en çok alacaklı olanların Yahudiler olduğunu söylemiştir. Ayrıca Atilhan, Yahudilerin altmış

liralık olan senetleri üç yüz liraya çıkardıklarını vurgulamıştır. (Mert, 2018:152-153).

Bu yıllar Almanya’da Nazi Partisi’nin iktidara geldiği yıllar olmuş ve bunun sonucunda Avrupa’nın birçok ülkesinde Yahudi aleyhtarlığı baş göstermiş ve olaylar Türkiye’ye kadar uzanmıştır. 2 Haziran 1934 tarihli doğu illerine yönelik mecburi iskân mevzuatını düzenleyen 2510 sayılı iskân yasınının 14 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe girmesi sonucunda bazı yöneticilerin bu yasanın Trakya’da yaşayan Yahudilere de uygulanmasına göz yummaları olayların giderek daha büyük bir boyut kazanmasına yol açmıştır (Güleryüz, 2014:205).

Yahudiler, giderek daha fazla zenginleşme çabası içinde olmaları ve buna karşılık Türklerin ise bu durumun tersi bir süreci yaşamaları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu asli unsuru olan Türkler tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle Trakya Yahudileri’nin karaborsacılık ve tefecilik faaliyetleri yoluyla daha fazla zenginleşmek istemeleri ve bunun üzerine faaliyete geçmeleri Trakya Olayları öncesinde iki toplum arasında gerginliklerin artmasına yol açmıştır. Trakya Olayları, belli bir grubun Yahudileri hedef almasından kaynaklı olaylar olmuştur. Ayrıca İskân Kanunu’nun yasalaşmasını da fırsata çeviren bazı gruplar Yahudilerin devlet tarafından Trakya’dan göç ettirileceği propagandasını yaymışlar ve bu durum sonucunda Çanakkale’de ve Trakya kentlerinde yaşayan Yahudiler İstanbul’a doğru göç etmişlerdir (Mert, 2018:164).

21 Haziran 1934 tarihinde Çanakkale’de baş göstermeye başlayan olaylar esnasında Yahudilere yönelik fiziki saldırılar gerçekleşmiş ve ekonomik boykotlar uygulanmıştır. 2 Temmuz 1934’te Yahudi evlerine yönelik baskınlar gerçekleşmiş ve Yahudi Sinagoglarında bulunan dini eşyalar tahrip edilmiştir. Olayları kontrol altına almak isteyen Çanakkale Valisi ve Çanakkale CHP İl Başkanı’nın çabaları sonuç vermeyince Yahudilerden Çanakkale’yi terk etmeleri istenmiştir. Hızla yayılan olaylar Çanakkale’nin dışına da sıçramış ve Kırklareli, Tekirdağ, Çorlu, Edirne, Babaeski, Lâpseki, Keşan, Uzunköprü’yü etkisi altına almıştır. Trakya Olayları her ne kadar üç gün sürmüş olsa da Yahudilerin olayların tekrarlanabileceği endişesini taşımaları İstanbul’a göç etmelerine neden olmuştur. Trakya Olayları ile ilgili olarak Victor Benaroya, şu ifadeleri kullanmıştır: *...İlkin Bulgaristan’dan getirdiğimiz kömür yakan soba ile iki çini sobayı aldılar. Ondan sonra ahali geldi, bütün evi büsbütün temizlediler. Çeltik işlerinde babamın ortağı Türk’tü: Bekir Kara. ...Biz Bekir Bey’in evine kaçtık. Akşama doğru polis ve jandarma müdahale etti ve sükûnet geldi. Geceyi Bekir Bey’in evinde geçirdik. Bilet alabilenler akşam treni ile İstanbul’a kaçtılar’’* (Güleryüz, 2014:206-208).

Simon Konfidan, Trakya olaylarıyla ilgili olarak babasının aba potur satışı yapan bir dükkânının olduğunu ve olayların başlamasıyla bir kâhyanın seçtiği ve tutarı 1500 lirayı bulan mallara karşılık yalnızca 75 lira vererek satın alacağını söylemesi üzerine şaşırıldığını ifade etmiştir. Sözlerinin devamında ise köy ağası olan müşterisinin dükkânlarına geldiğini ve dükkândaki mallarının hiçbirisini satmamalarını ve bu malların hepsini kendi ambarına nakledilmesini, olaylar son bulduğunda ise mallarını geri alacaklarını söyleyerek satışı engelleyerek malların yok pahasına satışına engel olduklarını ifade etmiştir. Yaşadıkları olayların ertesi gün de devam ettiğini vurgulayan Simon Konfidan; birtakım kişilerin babasını tehdit ettiklerini, deponun anahtarını istediklerini ve bu arada cellat görevi yaptığını söylediği bir kişinin saldırganlara müdahale ettiğini ve depoyu bu sayede kurtardıklarını ancak evdeki eşyalarını kurtarmada başarılı olamadıklarını, bu eşyaların komik rakamlara satıldığını söylemiştir. Konfidan, olaylardan sonra maddi durumu iyi olan ve fakir olan Yahudilerin İstanbul'a göç ettiklerini söylemiştir (Güleryüz, 2014:208).

1934 yılı yaz aylarında Türk basınında Bulgarların Trakya üzerinde emellerinin olduğuna dair haberler yer almıştır. Örneğin, 28 Haziran 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Türkiye'ye yönelebilecek olan tehdidin Trakya üzerinden olacağı ifade edilmekte ve bu nedenle Trakya Umumi Müfettişliğinin oluşturulmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. 6 Temmuz 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden Abidin Daver, Bulgaristan'ın Trakya ile ilgili ihtiraslarından bahsetmiş, ayrıca Trakya'nın serveti ve nüfusunun artırılacağını ve imar edileceğini söylemiştir. Daver, Edirne'nin Türklüğün Batı'ya açılan kapısı olduğunu ve Sultan Selim Camii'nin de Türklüğün Avrupaya bakan abidesi olduğunu sözlerine eklemiştir (Şimşek, 2009:139-140).

İsmet Paşa, TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'de yaşayan her ferdi Cumhuriyet kanunlarının güvencesi altında olduğunu söylemiş ve Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm)'in Türkiye zihniyetinin bir ürünü olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca İsmet Paşa; anti-semitizme karşı kararlılık mesajı vererek, olaylar karşısında gerekli önlemlerin alındığını ve bu tür olaylara meydan bırakılmayacağını, olaylarla ilişkili olduğu düşünülen kişilerin mahkemeye sevk edileceğini de vurgulamıştır (Akşam gazetesi, 6 Temmuz 1934:1).

8 Temmuz 1934 tarihli *Milliyet* gazetesinde İstanbul'a göç eden Yahudilerin sayısının 100-400 kişiden oluştuğu bilgisi yer alırken aynı tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ise bu sayının en çok 1500 olduğu vurgulanmaktadır. 9 Temmuz 1934 tarihli *Vakit* gazetesinde Yahudilerin göçten önce birtakım propagandacıların sözlerine inandıkları,

nakillerinin hükümet tarafından verilmiş bir karar olduğunu zannettikleri, yanlış anlamadan dolayı da evlerini terk ettikleri belirtilmiştir. Aynı gazetede 3 Temmuz'da ise Kırklareli Yahudileri'nin lüzumsuz bir şekilde telaşa kapıldıkları ifade edilmiştir. Yine *Vakit* gazetesinden Selami İzzet, "Yahudi Hadisesi" başlıklı 7 Temmuz 1934 tarihli yazısında Yahudilerin Türk dilini bilmediklerini ve bu yüzden de yerel yönetime dertlerini anlatma konusunda zorluk yaşadıklarını, bu yüzden de İstanbul'a geldiklerini dile getirmiştir (Mert, 2018:146).

Cumhuriyet gazetesinin 12 Temmuz 1934 tarihli haberine göre, Yahudilerin Uzunköprü'de Trakya'daki Türklere yönelik boykot yapmalarına karşılık bölgede yaşayan Türklerin ise kendi aralarında esnaf kooperatifleri ismiyle şirketler kurdukları belirtilmiştir (Mert, 2018:147).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, yaşanan olayları yerinde izlemek üzere Trakya'ya gitmiştir. Şükrü Kaya, dış memleketlerde cereyan eden bu tür olayların Türkiye'nin iç işlerine tesir etmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Alınacak önlemler arasında Yahudi aleyhtarlığı yapan yayın organlarının da hükümetçe ve mahkemelerce yola getirileceğini ifade etmiştir (Akşam Gazetesi, 07 Temmuz 1934:1-2). Şükrü Kaya; Edirne'yi terk eden Yahudilere, kente geri dönmelerini ve olaylar nedeniyle bırakmak zorunda kaldıkları işlerini devam ettirmeleri yönünde çağrıda bulunmuştur. Edirne'ye geri dönen Yahudi aile reisleri, kendilerinden zorla alınan mallarını geri almaya çalışmış ve ailelerini Edirne'ye getirmişlerdir. Yapılan soruşturmalarda birlikte Kırklareli Valisi, Emniyet Müdürü ve Ticaret Odası Başkanı yargılanmış ve cezalara çarptırılmışlardır (Güleryüz, 2014:207-208). Trakya Olaylarından sonra Cevat Rifat Atilhan'ın *Milli İnkılap* dergisi, Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır (Mert, 2018:153).

3.3 Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası

Cumhuriyetin ilk yıllarında Yahudiler, gerek basında gerekse de günlük hayatta Türkçe konuşmadıkları için eleştirilerle karşılaşmışlardır. 1934 yılında çıkarılan Devlet İskân Kanunu, Türk kültürüne uyum sağlayamamış olanlara yönelik birtakım düzenlemeler içermiştir. Yine aynı yılın Ekim ayında Türk Kültür Birliği kurulmuş ve bu birliğin çalışmaları sonucunda "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası başlatılmıştır (Koç, 2012:13). Bu kampanyanın ortaya çıkmasında Türkiye'de yaşayan Yahudiler öncü bir rol üstlenmiştir (Sepetcioglu, 2010:91).

1937'de bazı belediyeler "Türkçeden başka dillerin konuşulmasını yasaklama"

kararını almışlardır. Belediyelerin almış olduğu bu karar sonrasında Tan gazetesinde Ahmet Emin Yalman'ın konuyla ilgili olarak bir makalesi yayımlanmıştır. Yalman, makalede; Türkçe dışında bir dil konuşan vatandaşların Türkçe konuşmalarının gerekli olduğunu belirtmiş ve ülkenin siyasi ve içtimai birliği ile ahengi için bu konuda verilecek olan mücadelenin zorunlu olduğunu ifade etmiştir (Sepetcioğlu, 2010:90).

14 Mart 1937 tarihli Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay, "Türkçe Konuşma" adlı köşe yazısında CHP Genel Sekreterliği tarafından alınan Türkçeden başka bir dil konuşanlara yönelik tedbirleri sevinçle karşıladığını ifade etmiştir. "*Türkiye'de Türkçe konuşmamak yoktur: Türkçe konuşmamak vardır*" diyerek Türkçe'nin öğretilmesi konusunda birtakım teşkilat ile ilgili sıkıntıların yaşandığını dile getirmiştir. Atay, köşe yazısında Türkiye'de yaşayan herkesin özgür bir biçimde bildiği dili konuşabileceğini de belirtmiştir. Osmanlı Devleti döneminde Türklerle diğer siyasi ve dini unsurları karşılaştırmış ve Müslümanlar içerisinde bile Türk olmayan unsurların daha iyi maddi ve manevi çıkarlar elde ederek yaşamlarını sürdürdüklerini eleştirel ifadelerle anlatmış ve Türkiye'de yaşayan herkesin Türkçe bilme isteğinde olduğunu kabul ederek teşkilatlandıkları takdirde birkaç yıl içinde umulmadık neticelere ulaşacaklarını söylemiştir (Ulus gazetesi, 14 Mart 1937:1-4).

Yahudi asıllı düşünür Tekin Alp, adların Türkleşmesinin ruhlar üzerinde büyük tesirinin olduğunu söylemiştir (Alp, 2001:68). Alp'e göre; konuşma dili bütünüyle Türkçe olmalıdır. Duaların en azından bir bölümü Türkçe okunmalı, okullarda verilen dersler yalnızca Türkçe okutulmalı ve Yahudiler, Türk toplumuyla kaynaşmalı ve iktisadi alanda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir (Eriş, 2011:555).

Yahudi kökenli Türk eğitimcisi Avram Galanti, hükümet tarafından Türkleştirmek siyasetinin teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, okullarda tüm öğretimin Türkçe yapılması halinde Türkçe yerleşecektir (Galanti, 2010:46-47).

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Afet İnan'a yazdırılan Medeni Bilgiler kitabında Türkçe'nin Türk milletinin dili olduğunu ve dünyada en kolay, en zengin ve en güzel dil olduğunu söylemiştir (Atatürk, 2010:41).

"Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyası, Türkçe dışında bir dil konuşulmasının milli birliğe ve bütünlüğe zarar vereceği düşüncesiyle ortaya çıkmış bir kampanya olmuştur (Kubilay, 2004:67).

3.4 Yirmi Kur'a Asker Olayı

Kur'a deyimi, "askerlik çağına gelmiş veya ihtiyata ayrılmış erkeklerin silah altına alınmalarını tarif etmek" için kullanılmıştır (Koç, 2012:13). II. Dünya Savaşı yıllarında Alman ordularının Trakya'ya kadar gelmeleri Türkiye'nin endişelenmesine yol açmıştır. Türkiye endişe üzerine önlem alma yoluna gitmiş ve 10 Nisan 1941 tarihinde resmî seferberlik ilan etmiştir. Seferberliğe göre yaşları 25-45 arasında değişen Yahudi, Rum ve Ermenilerden sağlıklı olanları yeniden askere alınmışlar ve "nafıa asker" olarak inşaat ve yol yapımı işlerinde çalıştırılmak amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilmişlerdir. Askere alınanların tamamını ise gayrimüslim vatandaşlar teşkil etmiştir (Koç,2012:13).

Yahudi asıllı Türk araştırmacı Rıfat Bali'ye göre, yirmi sınıf gayrimüslimlerin yeniden askere alınmaları 1 Mayıs ile 15 Mayıs arasında gerçekleşmiştir. Askere alınma işlemleri titiz bir şekilde tasarlanmış olup karardan ilgili merciler dışında kimsenin haberi olmamıştır. Sokaklarda yürüyen erkeklerin nüfus cüzdanları kontrol edilmiş ve bu erkeklerden aralarında gayrimüslim olanları askerlik hizmetiyle vazifelendirilmiştir. Gayrimüslim vatandaşlar askere alınırken Müslüman Türk vatandaşlarının askere alınmaması Yahudiler tarafından endişeyle karşılanmıştır. 1897 doğumlu Yahudi asıllı Yaşar Paker, 1941 yılında askere alındıklarını ve askerde taş kırma işiyle uğraştıklarını söylemiştir. Yine Paker'e göre, gayrimüslimlerin tamamı ilk etapta Afyon'a gönderilmiş ve daha sonra ise Türkiye'nin çeşitli yerlerine dağıtılmışlardır. Yaşar Paker; Çivril'de çamurlu kuyu suyuyla yıkandıklarını, o suyu içtiklerini ifade etmiş olup tüm bunlara bir de tifüs salgını eklendiğini, salgına yakalanmadığı için kendisini şanslı olarak gördüğünü ve kendisine tek kişilik bir çadır kurduğunu vurgulamıştır (Bali, 1999:6-7).

Yirmi sınıf ihtiyat askeri; 27 Temmuz 1942'de terhis edilmiş ve bunların çoğu, İsrail Devleti kurulduğunda İsrail'e göç etmişlerdir (Bali, 1999:8).

3.5 Varlık Vergisi ve Uygulaması

Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'yla varlıklı ailelerin serveti üzerinden bir defalığına mahsus yüklü miktarda vergi alınmıştır. Verginin bir ay içinde ödenmesi zorunluluğu bulunmakla birlikte bu süre içinde vergisini ödemeyenler önce toplama merkezlerine, daha sonra ise çalıştırılmak üzere Erzurum Aşkale'ye gönderilecekti (Akşin,1997:107). Varlık Vergisi, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde, yani olağanüstü şartlarda alınan bir servet vergisidir. Varlık Vergisi'nin çıkarılış amacı, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Maliye Bakanı Fuat Ağralı'ya göre enflasyonla mücadele

etmek için tedavülden para çekmek, savaş döneminde ‘‘çok para kazananlardan’’ vergi almak ve devletin gelirlerini artırmak olarak belirtilmiştir. Açıklanmayan bir amaca göre ise bu vergiyle birlikte ülkedeki gayrimüslimlerin dışarıya göçe zorlanması iddia edilmektedir. Çünkü Başbakan Şükrü Saraçoğlu; CHP grubuna Varlık Vergisi Kanunu’nu sunarken bu kanunun bir devrim kanunu olduğunu belirtmiş, Türk piyasasına hakim olan yabancıların ortadan kaldırılarak piyasayı Türklerin eline vereceklerini açıklamıştır (Karabulut, 2005:326-327). 11 Kasım 1942 tarihinde kabul edilen ve ertesi gün yayınlanan 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu, Saraçoğlu’na göre, Türkiye’ye ekonomik bağımsızlık kazandıracak ve piyasaya hakim olan yabancıları da ortadan kaldıracağını ifade etmiştir (Güleryüz, 2014:212).

Faik Ökte’nin ‘‘Varlık Vergisi Faciası’’ adlı eserinde, bu verginin azınlıkların geçmiş dönemde sahip oldukları imtiyazlara karşı uygulandığını ve verginin ekonomik nedenlerden kaynaklandığını söylemiştir (Karabulut, 2005:327).

Edirne Yahudisi olan Hayim Mitrani, Varlık Vergisi uygulamasıyla babasına imkânlarına oranla yüksek bir rakamla vergi tahakkuk ettirildiğini ve babasının bir şekilde hem kendisine hem de amcalarına tahakkuk ettirilen bu parayı ödediğini ve aileden bir kimsenin Aşkale’ye gitmesine mani olduğunu ifade etmiştir. Yine Hayim Mitrani, bir çekirdekçiye 500 lira vergi tahakkuk ettirildiğini ve bu çekirdekçinin parayı ödeyemediği için Aşkale’ye gönderildiğini söylemiştir (Güleryüz, 2014:212).

Sina Akşin, Varlık Vergisi uygulamasına yönelik eleştirel değerlendirmelerde bulunmuş ve bu değerlendirmelerini üç noktada sıralamıştır. Ona göre insanların Varlık Vergisi uygulamasında beden gücüyle zorla çalıştırılmaları çağdışı bir durumdur. Ayrıca Gayrimüslimler, Müslümanlara oranla daha yüksek vergiyle yükümlendirilmişlerdir. Akşin, Aşkale’ye gönderilen 1400 kişinin tamamının gayrimüslimlerden oluştuğunu belirtmiş ve son olarak da ödeme süresinin çok kısa olduğunu ifade etmiştir (Akşin, 1997:107).

Ayhan Aktar, Varlık Vergisi’nin sonuçları itibariyle azınlıkların Türkiye’den göç etme kararını almasına etkisi olduğunu ifade etmiştir. Aktar, ayrıca uygulamanın İstanbul ticaret burjuvazisindeki gayrimüslimleri önemli bir şekilde zarara uğrattığını belirtmiş ve emekli maliyecilerle olan görüşmeleri sonucunda bu maliyecilerin 1943’ten itibaren Türk girişimcilerin piyasaya dâhil olduklarını söylediklerini aktarmıştır (Aktar, 2001:208-209).

Dönemin tek parti iktidarını temsil eden siyasi kadroları, bu vergiyle birlikte

toplumdaki zengin çevrelerle ilişkilerini zedelemiştir. Varlık Vergisi'nin uygulamasından bazı Türkler kârlı çıkmışlardır. CHP, çok partili hayata geçiş döneminde zengin çevrelerin desteğini önemli ölçüde yitirmiştir (İnci, 2012:287).

Müslüman vatandaşlar vergilerini ödemişler ancak Gayrimüslim vatandaşların bir kısmı ise bu görevlerini yerine getirmemişlerdir. Prof. Dr. Stanford Shaw; Varlık Vergisi ile ilgili olarak, Müslüman Türklerin çok büyük bir kısmının bu vergiyi vatan borcu olarak ödediklerini dile getirmiştir (Şanver, Tuncay, 2017:207-208).

Varlık Vergisi mükelleflerinin Aşkale'de yaşayan halk üzerinde bir etkisi olmuştur. Bölgede yaşayan yerli halk için birkaç günlük ücret, birkaç oda için kira geliri, bir miktar hizmet ve daha çok toplumsal etkileşim ve karşılıklı olmak üzere bilgi alışverişi gerçekleşmiştir. Geliri olmayan vatandaşlar ile geliri olan vatandaşlar aynı ortamları paylaşmışlardır. Varlık Vergisi uygulaması ile Aşkale'de yaşayan halk için ek bir iş alanı meydana getirilmemiştir. Aşkale merkezi ve çevre köylerindeki küçük çiftçilerin; süt, yağ, yumurta, yoğurt gibi temel gıda maddelerini ederinden biraz fazla bir fiyatla Varlık Vergisi mükelleflerine satmışlardır. Bu fark ise ulaşım zorluğunun bedelinden kaynaklanmıştır. Aşkale'de yaşayan halkın gıda maddelerini Varlık Vergisi mükelleflerine satmasının nedeni ise nakit para vermelerinden dolayı olmuştur. Aşkale'deki esnafla alışveriş yapmaları ve bu sebepten küçük çaplı bir ekonomik canlanma meydana getirmiştir. Erzurum Aşkale'den Eskişehir'in Sivrihisar'ına gönderilen bir kısım mükellefin karayollarında taş kırma ve kar temizleme faaliyetleri içinde bulunduğu, biçer tren istasyonuna yakın 3 haneli bir yerleşim yeri haricinde başka bir köy bulunmadığı için mükellefler çadırlarda kalarak ve yemeklerini kendileri yaparak yol bakım faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Biçer yol yapım faaliyetleri için çevre illerden gelenler yevmiye karşılığı çalışmışlardır. Kalacak yerleri olmayan bu işçiler, toprak üstünde yatmışlardır (Şanver, Tuncay, 2017:210-211).

Varlık Vergisi'nin Aydın halkı üzerindeki etkilerine gelince CHP Parti Müfettişi Şerafetin Bürge, ilgili bakanlıklara ve Parti Merkezine bir rapor göndermiş ve bu raporunda Aydın halkının Varlık Vergisi uygulamasını memnuniyetle karşıladığını ve şikayetin olmadığını dile getirmiştir. Aydın'da Varlık Vergisi, büyük tartışmalara yol açmamış ve halkın büyük bir kesimine göre devletin gelir elde edeceği bir kaynak olarak görülmüş ve uygulamaya destek verilmiştir. Bu durum Aydın'ın yerel basını tarafından da sıkça dile getirilmiştir. Yusuf Ziya Ortaç, *Akbaba* dergisinde Aydın'da Varlık Vergisi borçlarını ödeyenleri vatanın gerçek evlatları olarak ifade etmiştir. Aydın, Varlık

Vergisi'nin tahsil edilmesinde sorun yaşanmayan şehirlerden birisi olmuştur. Aydın Defterdarlığına göre, Aydın'da Varlık Vergisini ödemeyen mükellef olmamıştır. Bu yüzden de Aydın'da iş merkezlerine ve toplama kamplarına sürgün edilen mükellef bulunmamıştır. Gerek Aydın basını, gerekse de CHP Parti müfettişliğine ait raporlar ve mükelleflerin yakınlarıyla yapılmış olan sözlü tarih çalışmaları Varlık Vergisi'nin ödenmesinde fazla bir zorluk yaşanmadığı ifade edilmiştir (Güneş, 2018:661-667).

Varlık Vergisi ile ilgili olarak dikkate alınması gereken bir durum vergi tahsilinin yapıldığı dönemde Gayrimüslimlerin ülkedeki en varlıklı grup olması olmuştur. Ayrıca Gayrimüslimlerin savaş döneminde vurgunculuk faaliyetleri yaptıkları da görülmektedir. Varlık Vergisi; uzun yıllar boyunca tartışılrsa da Gayrimüslimler, 1950 yılında İstanbul'un sanayisinde ve ticaretinde önemli bir yere sahip olmuşlardır (İnci, 2012:288).

Varlık Vergisinin uygulanmasını destekleyenler, uygulamanın II. Dünya Savaşı'nın yolaçtığı olağanüstü koşulları gidermede etkili olduğunu savunmuşlar ve toplumdaki gelir dağılımı adaletsizliğini giderdiğini, kamu harcamalarını karşıladığını belirtmişler ve uygulamayı desteklemişlerdir. Uygulamaya destek vermeyenler ise; vergilendirmenin yüksek miktarda olduğunu, uygulamadaki aksaklıklara, vergi mükelleflerinin büyük kısmının azınlıklardan oluştuğuna ve vergiye yönelik itiraz hakkının olmamasına tepkide bulunmuşlardır (Yeşilyurt, 2016:308).

3.6 6-7 Eylül Olayları

1954 yılından itibaren Kıbrıs meselesi Türkiye gündeminde önemli bir yer tutmuş ve bu dönemde Rumlar tarafından adanın Yunanistan'a bağlanması yönünde eylemler yapılmıştır. 1955 yılında İngiltere, meseleyi görüşmek üzere Londra'da bir konferans toplamıştır. Bu konferansta Türkiye ve Yunanistan yer almıştır. Türk yetkililer Londra'da Kıbrıs meselesini görüşmekteyken İstanbul Ekspres Gazetesi'nde Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bombanın patlamasıyla ilgili haberin yayınlanması gergin bir ortam oluşmasına yol açmıştır. 6 Eylül 1955'te akşam saatlerinde İstanbul'da Ermeni, Yahudi, Rum ve hatta Türk dükkânları yağmalanmıştır. Evlere ve ibadethanelere saldırılar gerçekleşmiştir (Koç, 2012:15).

Yahudi İşadamı İshak Alaton, 6 Eylül 1955 günü kardeşinin İstanbul'da yaşadıklarından bahsetmiştir. Alaton, öğleden sonra kardeşinin Taksim'e, buradan da tünele doğru gittiğini ve kitap alacağını söylemiştir. Anlattıklarına göre, kardeşi, Galata'ya henüz ulaşmadan büyük bir kalabalığın öfkeyle üzerine doğru yürüdüğünü, kardeşi

Bonjour'un şaşkın bir vaziyet içinde olduğunu ve bu kalabalık grubun çevredeki dükkanlara zarar verdiklerini söylemiştir (https://www.independentturkish.com/node/68161/türkiyeden-sesler/6-7-eylül-olaylarından-yassıada'ya-cumhuriyet'-ilk-40-yılında-türkiye)

Olaylara tanık olan Bensiyon Pinto; tüm gazetelerin kapışıldığını, yaşadığı korkudan ötürü kendisinin de Beyoğlu'na geri dönmek istediğini, insanların Beyoğlu'na doğru koşarak ilerlediklerini, dükkanların yağmalandığına yönelik bağırımlar işittiğini söylemiştir. Pinto; beyaz eşya satan bir yerin camlarının kırıldığını, buradaki buzdolaplarının aşağıya doğru atıldığını, ayrıca dükkanların camlarının kırıldığını sözlerine eklemiştir. Bensiyon Pinto, amacın Gayrimüslimlerin malları olduğunu fakat Müslümanlara ait dükkanların da yağmalandığını söylemiştir. (https://www.independentturkish.com/node/68161/türkiyeden-sesler/6-7-Eylül-olaylarından-yassıada'ya-cumhuriyet'-ilk-40-yılında-türkiye)

Ankara'da yaşanan olaylar sırasında gece saat 01.00'de sayıları 50 kadar olan genç, Ulus Meydanı'nda toplanmıştır. Grup, Cebeciye kadar yürümüştür. Güvenlik güçleri 04.30'da duruma hakim olmuşlardır. Ankara'da meydana gelen olaylar, ulusal basına yansımamıştır. *Milliyet* gazetesinin haberine göre, 7 Eylül'de Eskişehir'de meydana gelen olaylar büyümeden bastırılmıştır. Adana'da ise toplanan kalabalık Atatürk Parkı istikametinde yürümüştür. Olaylar büyümeden yatıştırılmıştır (Ayaz, 2015:88-89).

7 Eylül 1955 tarihli *Milliyet* gazetesinde "Resmi Tebliğ" başlıklı habere göre; Demokrat Parti Hükümeti, Anadolu Ajansı aracılığıyla yaptığı Resmi Tebliğ'de İstanbul'un ve tüm Türkiye'nin komünist bir tertibe uğradığı ve ağır bir darbeye uğradığı ifade edilmiştir. Yine *Milliyet* gazetesinin 8 Eylül 1955 tarihli "Birlik, Sükûn ve Nizam" başlıklı haberinde olayların bu hale gelmesine kızıl tahrikçilerin ve birtakım düşmanların neden olduğu vurgulanmıştır (Zorbay, 2018:262).

14 Eylül 1955 tarihli *Ulus* gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın, saldırıların sebeplerinin siyasi nedenlerden çok ekonomik nedenlere dayandığını dile getirmiş ve ona göre yaşanan olaylar, fakir halk kitlelerinin zengin kesimlere olan bir tepkisi sonucunda meydana gelmiştir. Bu arada Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ile birlikte ülkede bulunan yabancılar Selanik ve Kıbrıs üzerinden siyasi ve ideolojik nedenlerden ötürü dönemin zengin Türk iş adamlarını hedef almışlardır (Zorbay, 2018:261).

6-7 Eylül Olayları'nda çok sayıda Yahudi tüccar ve esnaf zarar görmüştür.

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in TBMM'de yaptığı konuşmada olaydan mağdur olanların çoğunlukla Rumlar olduğunu ayrıca Türklerin ve Ermenilerin de mağdur olanlar arasında yer aldığını ifade etmiştir. Menderes'in konuşmasında Yahudi tüccarlara yer vermemesi Türk-Yahudi toplumu tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bir kaynağın verisine göre, 4359 iş yerinden 523 mağaza Yahudi esnaf ve tüccara aitti. Farklı kaynaklar 300 milyon dolarlık bir zarardan söz etmektedir. Konuyla ilgili olarak bir İsrail gazetesine göre Yahudi tüccarlar 500 milyon liralık (dönemin dolar kuruna göre 180 milyon dolar) bir zarara uğramışlardır (Taşkesen, 2017:22) Gelişmeler üzerine 10 Eylül 1955'te İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir. Demokrat Parti tarafından zarara uğrayıp zararı tescil ettirenlere tazminat ödenmiştir (Koç, 2012:15). İstanbul Emniyet Genel Müdürü görevden alınırken, yerine Beyoğlu Kaymakamı tayin edilmiştir. Ankara Valisi'nin görevi ise değiştirilmiştir (Ayaz, 2015:90).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar; İstanbul, Ankara ve İzmir'de ilan edilen örfi idare nedeniyle 12 Eylül 1955 tarihinde TBMM'yi olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Örfi İdare Komutanı olarak Korgeneral Nurettin Aknoz tayin edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes, olayların komünist tertibi olduğunu ifade ederken, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise olaylarla ilgili olarak hükümeti suçlamıştır. Olaylarla ilgili olarak *Milliyet* gazetesinin 8 Eylül tarihli haberine göre 2057 kişi tutuklanmıştır. Aynı tarihli *Vakit* gazetesine göre 2032 kişinin 25'i tutuklanmıştır. *Akşam* gazetesinin haberine göre Demokrat Parti Hükümeti, zararların tazmin edilmesi için çalışma başlatmış ve Maliye Bakanlığı'nın bankalara gönderdiği tebligata göre olaylar sırasında zarar gören esnafa kredi kolaylığı tanınacağı bildirilmiş ve bankaya olan borçların ileri bir tarihe ertelenmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Kızılay, iki kez 100 bin TL'lik yardımda bulunmuştur. Hükümet, olaylar sırasında zarar görenler için 20 Eylül'de yardım kampanyası başlatmıştır. Polis, sahipsiz malları muhafaza altına almış ve bir komisyon kurularak mallar sahiplerine dağıtılmıştır. (Ayaz, 2015:89-90).

BÖLÜM IV

4. İSRAİL'İN KURULUŞUNA KADAR OLAN DÖNEMDE FİLİSTİN

4.1 İngiltere Mandası Döneminde Filistin

1920 yılındaki San Remo Konferansıyla birlikte Filistin, İngiltere'nin mandası olmuştur (Şenel, 2014:162). Orta Doğu coğrafyasındaki Suriye, Mısır ve Irak gibi ülkelerde başlayan geniş çaplı ayaklanmaların Filistin'e sirayet etmesinden endişelenen

İngilizler önlem alma yoluna gitmişlerdir. Artan tepkiler üzerine 1 Temmuz 1920 tarihinde Filistin'deki askeri yönetim yerini sivil yönetime bırakmıştır (Ediz, 2015:169). İngiltere,; 1920 yılı Temmuz ayında Herbert Samuel isimli bir Yahudi'yi, Filistin Mandası Yüksek Komiserliğine tayin etmiştir. Bu durumdan memnun olmayan Arapların protesto hareketleri kanlı bir şekilde bastırılmıştır (Kutluay, 1973:391). Bu dönemde İngiltere'de kabine değişmiş ve bu durumun bir sonucu olarak da İngilizlerin Filistin siyasetinde değişiklikler meydana gelmiştir. 1 Temmuz 1922 tarihinde ilan edilen bir beyanname ile Filistin'in İngiliz İmparatorluğu'nun bir mandası olduğu ve bölgede bir Yahudi Devleti kurulamayacağı ve Filistin'in Yahudileştirilmesine müsaade edilmeyeceği duyurulmuş oldu. Ancak buna rağmen Filistin'e Yahudi göçleri devam etmiş ve beyannamenin Arapları yatıştırmak için ilan edildiği anlaşılmıştır (Kutluay, 1973:393). 24 Temmuz 1922 tarihinde Filistin'in Milletler Cemiyeti tarafından İngiltere'nin mandası altına girmesi kararlaştırılmış ve İngiltere de 16 Eylül 1922'de bu durumu onaylamıştır. İngiltere, Filistin'e Yahudi göçüne sınırlamalar getirdiyse de sonuçta 1932 yılında Filistin 770 bin Arap ve 181 bin Yahudi'den oluşmuştur. 1933-1935 arası dönemde ise 134 bin 540 Yahudi Filistin'e göç etmiştir. Bu durumun oluşmasında Arap toprak ağalarının kendilerine sunulan yüksek paralar karşılığında 1920-1928 yılları arasında topraklarını Yahudilere satmak konusunda istekli bir tutum içinde olmaları da etkili olmuştur (Kasalak, 2016:71-72).

1929 yılında Burak Duvarı (Ağlama Duvarı)'nda baş gösteren problem Filistin'de ortaya çıkan ilk karışıklık olmuştur. Yahudiler, 1929 yılının Ağustos ayında duvara gidip burada dua etmeleri sonucunda Arap isyanı ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine Balfour, Weizmann'a bir mektup yazmış ve "Filistin'deki Yahudi Yurdu" sözünün tutularak hayata geçirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Siyonist heyetin İngiltere'nin Sömürge Bakanı'nı ziyaret etmesi sırasında Passfield, İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimini sonuna kadar devam ettireceğini söylemiştir (Kasalak, 2016:73).

1929'da Filistin'de Araplarla Yahudiler arasında meydana gelen olaylar Türk basınında geniş yer tutmuştur. 26 Ağustos 1929 tarihinde Kudüs'te Yahudilerle Araplar arasında meydana gelen çatışmalar sonucunda Araplardan 16 kişi Yahudilerden ise 9 kişi ölmüştür. Yüz civarı kişi de yaralanmıştır. Bu olayın sonucunda İngiltere, Malta da bulunan İngiliz askerlerinden bir taburu bölgeye aktarmaya çalışmıştır (Akşam gazetesi, 26 Ağustos 1929:2). Kudüs'te Araplarla Yahudiler arasında meydana gelen olaylardan sonra Courageous uçak gemisi, Malta'da bulunan ve İngiliz kuvvetlerinden oluşan bir taburun

Filistin'e naklini sağlamak için emir beklemiştir. Olayların sebebi olarak ise hem Arapların hem de Yahudilerin Kudüs'teki Burak Duvarı (Ağlama Duvarı)'na kutsallık atfetmeleri ve tarafların duvarı ele geçirmek için girişimlerde bulunmaları gösterilmiştir (Vakit gazetesi, 26 Ağustos 1929:3). 27-29 Ağustos 1929 tarihleri arasında Araplardan ve Yahudiler 'den 600 kişi ölmüştür. Hayfa ve Yafa şehirlerinde kargaşa baş göstermiş ve İngiliz uçakları tarafından birkaç köy bombalanmıştır. Arap güçleri Tellü Uyun isimli bir Yahudi kolonisine hücum etmişlerse de geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Vakit gazetesi, 29 Ağustos 1929:1). 30 Ağustos 1929 tarihinde Kudüs'te meydana gelen olaylar İngiltere'yi zor duruma düşürmüş ve İngiltere sert tedbirler alma yoluna gitmiştir. Alınan bu tedbirlerden bazıları; Saat 18.00 itibariyle sokağa çıkma yasağı uygulaması, Kudüs'ten dışarıya gönderilen telgrafların sansürlenmesi, Kudüs semalarında İngiliz askeri uçaklarının ara vermeden faaliyetlerini sürdürmeleri yönünde olmuştur. Ayrıca Mısır'da bulunan İngiliz askerlerinden de yardım istenmiştir. İngiltere'nin Akdeniz'de bulunan filosu da harekete geçmiştir. İngiltere'nin takviye kuvvetlerinin gelmesi sonucunda olaylar nispeten hafiflemiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen Araplarla Yahudiler arasında köylerde çatışmalar devam etmiştir (Akşam gazetesi, 30 Ağustos 1929:1).

Filistin'de Araplarla Yahudiler arasında 1933 yılına kadar olan çatışmalar mahalli boyutlarda ve dağınık bir şekilde cereyan etmiştir. Bu durumun sebebini Arapların dayanışmayı ve örgütlenmeyi Yahudiler kadar sıkı bir biçimde sağlayamamış olmaları oluşturmuştur. İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimi ise bu çatışmaları askeri güç kullanarak önleyebileceğini düşünse de yaşanacak olan gelişmelerle durum böyle olmayacaktır. 1929 yılındaki ayaklanmalardan sonra harekete geçen İngiltere Başkanı Walter Shaw olan bir hukukçular komitesi ile başkanı Sir John Hope Simpson olan bir iktisatçılar komitesi oluşturmuştur. Bu komite bir rapor oluşturmak üzere Filistin'e gönderilmiştir. Raporlar üç aylık incelemelerin ardından hazırlanmış ve İngiltere'ye sunulmuştur. Bu durum üzerine İngiltere, 1930 yılı Ekiminde *Passfield Beyaz Kitabı* yayımlamıştır. Sosyalist olan ve Siyonizm'i emperyalizm olarak gören Lord Passfield'in bu raporuna göre Araplarla Yahudilerin işbirliği içinde hareket edebileceği bir yönetim öneriliyordu. Yine raporu göre, Filistin'e Yahudi göçü ile birlikte Yahudilere toprak satışı sınırlandırılmıyordu. Passfield Beyaz Kitabı, İngiltere'nin Arapların görüşlerini benimseyen ve Arapların haklı olduklarını kabul eden tek belgesidir. Bu belgenin yayımlanmasına Yahudiler büyük tepki göstermişlerdir. Dünya Siyonist Teşkilatı başkanı olan Haim Weizmann görevinden istifa etmiştir. Beyaz Kitap, dünyanın farklı yerlerindeki Yahudiler

tarafından protesto edilmiştir. Bunun üzerine İngiltere Başbakanı McDonald, 13 Şubat 1931 tarihinde Weizmann'a yazdığı mektubunda Balfour Deklarasyonu ile benimsenen İngiliz politikasının sürdürüleceğini ifade etmiştir. Yaşanan gelişmeler Arapların protestolar düzenlemesine neden olmuş ve bu durum karşısında İngiltere'nin Manda Yönetimi, protestoları sert bir şekilde önlemeye çalışmıştır (Kızıloğlu, 2012:54-55).

1931 yılında toplanan İslam Konferansı'nda Arapların oluşturduğu Filistin Yürütme Komisyonu, 1933 Mart'ında Araplara hitaben yayınladığı beyanname ile Filistin'de artan Yahudi göçlerine ilk tepkiyi göstermiştir. Beyannameye göre, Filistin'e meşru ya da meşru olmayan yollardan yapılan Yahudi göçlerine İngiltere Manda Yönetimi'nin göz yumduğu ifade edilmiş ve bu durumun kötü niyetli olduğu da belirtilmiştir. 6 Ekim 1933 tarihinde Musa El Hüseyini'nin başkanlığında olağanüstü bir toplantı yapılmış ve Filistin'in tamamında genel greve gidilmesi ve boykot ilan edilmesi kararı alınmıştır. 13 Ekim 1933 tarihinde Araplar Kudüs'te gösteriler düzenlemişlerdir. Gösterilerin şiddeti gün geçtikçe daha da artmıştır. Filistin yürütme komisyonu yaklaşık olarak üç ay süren genel grevi durdurunca 1933 olayları sona ermiştir (Kasalak, 2016:73-74). İngiltere'nin Filistin'deki Manda Yönetimi, Sir Herbert Samuel'in Siyonist olmasından dolayı Yahudiler lehine bir tutum içinde olmuş ve bu dönemde bölgeye Yahudi göçü sürekli olarak devam etmiştir. Gelişmeler üzerine Filistin'de 15 Nisan 1936 tarihinde üç yıl sürecek olan büyük bir ayaklanması başlamıştır (Kasalak, 2016:74). 20 Nisan 1936 tarihli bir habere göre; Araplarla Yahudiler arasında Yafa'da meydana gelen çatışmalarda iki Arap ve dört Musevi ölmüş, bir İngiliz zabiti de yaralanmıştır (Akşam gazetesi, 20 Nisan 1936:2). 21 Nisan 1936 tarihli bir haberde ise Arap, Yahudi ve İngiliz askerlerinin toplam ölü ve yaralı sayısı 125'i bulmuştur. İngiliz Manda Yönetimi; olayların daha fazla büyümesine engel olmak için işgal birliklerini Yafa, Telaviv gibi şehirlerde toplamış ve örfi idare ilan etmiştir (Akşam gazetesi, 21 Nisan 1936:2). Olay mahallinde toplanmış olan kimselerin söylediklerine göre olayların çıkmasında İsrail Hassan isimli bir Yahudi'nin öldürülmesi sebep teşkil etmiştir. Zabıtların asayişini sağlamak için müdahil olması esnasında iki Arap ölmüştür. Araplara göre bu iki kişinin öldürülmesi Yahudilerin karşılık vermesi olarak görülmüştür. Yahudiler, bu kişileri polislerin öldürdüğünü söylemiştir. Yaşanan karışıklıklardan dolayı Kudüs-Hayfa yolu kapalı olmuş, Telaviv-Kudüs demiryolu hattına Samleh tarafında taşlı saldırılarda bulunulmuştur. Dükkânların kapalı olduğu görülmüştür (Akşam gazetesi, 22 Nisan 1936:7). Kudüs ve Tel Aviv sokaklarında askeri devriyeler dolaşmıştır. Araplar, kendi çıkarlarının savunulması için hükümete

başvurmuşlar ve başvurularına gecikmeden cevap verilmesini istemişlerdir (Yeni Asır gazetesi, 22 Nisan 1936:6).

25 Nisan 1936 tarihinde ayaklanmaları yönetmek üzere kurulan milli komitelerin bir araya gelmesiyle ‘‘Yüksek Arap Komitesi’’ oluşturulmuştur. Komitenin temel isteklerini ise; Filistin’e yapılan Yahudi göçlerine son verilmesi, Yahudilere toprak satışına engel olunması ve milli bir hükümetin kurulması oluşturmuştur. Filistin halkının 1936 yılında gerçekleştirdikleri bu ayaklanma örgütlü bir şekilde yapılan ilk başkaldırı hareketi özelliğini taşımıştır (Kasalak, 2016:74).

İngilizlerin Temmuz 1937’de hazırladıkları Kraliyet Komisyonu Raporu’na göre yaşanan olayların sebebi olarak Arapların ulusal bağımsızlık istekleri ve Yahudi Ulusal Vatani’nin oluşturulmasından duydukları korku ve nefret gösterilmiştir. Rapora göre Arap-İsrail sorununun tek çözüm yolu Filistin’in taksim edilmesidir. Siyonist Kongre, 1937 Ağustos’unda toplanmış ve bölgede bir Yahudi Devleti’nin oluşturulması için İngilizlerle müzakereleri başlatmak üzere yönetim kuruluna yetki vermiştir. Eylül 1937’de Suriye’de toplanan Pan-Arap Kongresi Filistin’in taksim edilmesi planını reddetmiştir. Weizmann, taksim planını desteklemişse de 1938 yılında taksim planının sınırlarını oluşturmak amacıyla görevlendirilen komisyon üyelerinin aralarında anlaşmazlıklar yaşaması ve Arap ayaklanmasının devam etmesinden dolayı taksim planı başarılı olmamıştır. 17 Mayıs 1939 tarihinde yayınlanan ve Siyonist Kongre tarafından illegal olarak ilan edilmiş olan ‘‘Mac Donald Beyaz Bildirisi’’ ile Filistin’e yapılan Yahudi göçüne sınırlamalar getirilmiştir (Taylor, 2000:72). Yine bildiriye göre 10 yıllık sürede Filistin’de bağımsız bir Filistin Devleti’nin tesis edilmesi sağlanacaktı. Kurulacak olan bu devlette hem Arapların hem de Yahudilerin katkıları artacaktı (Kasalak, 2016:75). İngiltere, 1939’da açıklamış olduğu bu bildiriyle Siyonist taraftarı siyaset anlayışından uzaklaşma eğilimi göstermiştir. Böylece savaş döneminde Arapların desteğini kazanmak istemiştir (Tür, 2007:245). Siyonistler bu bildiriye karşılık olarak 11 Mayıs 1942’de ‘‘Biltmore Bildirisini’’ yayımlamışlardır. Bu tarihten sonra Siyonist örgütleri aracılığıyla Filistin’deki İngiliz güçlerine ve Araplara yönelik tedhiş hareketleri gerçekleşmiştir (Şenel, 2014:163).

İkinci Dünya Savaşı içinde Araplar arasında lidersizlik yaşanmış ve bu duruma aralarındaki bölünmüşlük ve Nazi Almanyası’nı desteklemeleri eklenmiştir. Araplar arasındaki bölünmüşlük esasen İngiltere’nin manda yönetimi ile birlikte başlamıştı. Bu rekabet, ‘‘ılımlı’’ Neşâşibi Ailesi ile ‘‘aşırı’’ Hüseyini ailesi arasında olmuştur. Her iki ailede bir türlü uzlaşmamışlardır. Savaş başladığında Filistin Arap liderlerinin hiçbirisi

Filistin’de değildi. Yahudiler ise savaş yıllarında İngiltere ile işbirliği yapmışlardır. Bu dönemde Yahudilerin kaçak yolla Filistin’e girmeleri üzerine İngilizlerle Yahudiler arasında çatışma dönemi başlamıştır. Çatışmalar bilhassa 1943’ten sonra şiddetlenmiştir. Yahudi terör örgütleri, İngiliz güçlerinden silah ve cephane hırsızlığı yapmışlardır. Hatta İngiliz askerleri de bu hırsızlık ve kaçakçılık olaylarında Yahudilere yardım etmişlerdir. Bu sayede Yahudiler, savaş sonrası için İngiltere’ye karşı silahlı bir mücadeleye hazırlanmışlardır. Arap ülkeleri 25 Eylül-7 Ekim 1944 tarihleri arasında İskenderiye’de toplanarak Arap Ligi’nin kurulması amacıyla ilk toplantılarını yapmışlardır. Yapılan toplantıda daha önce yayımlanan ‘‘Mac Donald Beyaz Kitabı’’ benimsenmiş ve İskenderiye Protokolü kararları alınmıştır. Bu kararlarda kitap ile ilgili olarak ‘‘Filistin Araplarının müktesip hakları’’ deyimini kullanılmıştır (Armaoğlu, 1994:60-63). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise İngilizler bölgedeki gücünü yitirmişlerdir. Amerika; İngiltere’nin Yahudilerin Filistin’e göç etmelerine kısıtlama getirmesine ve bölgeden toprak almasına engel teşkil etmesine karşı çıkmış, bu konularda İngiltere’ye baskı yapmıştır. Bu durum İngiltere’nin Filistin’deki kontrolünü zayıflatmıştır (Ünalın, Gökdemir, 2012:60).

4.2 Birleşmiş Milletler (BM)’nin Filistin’i Taksim Kararı

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte Filistin’in geleceği konusu yeniden önem kazanmaya başlamış ve bu bağlamda Yahudiler, ABD aracılığıyla İngiltere üzerinde baskı kurmuşlardır (Kürkçüoğlu, 1972:20). Amerikan Dışişleri Bakanlığı 13 Haziran’da aralarında Ankara’nın da dâhil olduğu 20 ülkedeki diplomatik temsilciliklerine göndermiş olduğu talimatta, Filistin ile ilgili olarak Amerika adına herhangi bir görüş beyan edilmemesini ve meselenin yalnızca Birleşmiş Milletlere ait olduğunu söylemelerini istemiştir (Armaoğlu, 1994:84). Komisyon, 16 Haziran-24 Temmuz tarihleri arasında Filistin’de incelemelerde bulunmuş ve sonuçları 31 Ağustos’ta açıklamıştır. Buna göre, bir azınlık bir de çoğunluk raporu oluşturulmuştur. Oybirliğiyle alınan kararlarda Filistin’deki İngiliz manda yönetiminin en kısa sürede sona erdirilmesi ve Filistin’e bağımsızlık verilmesi öngörülmüştür. Oy çokluğuyla kabul edilen raporda, Filistin’de Arap ve Yahudi devletlerinin kurulması ve Kudüs’ün uluslararası bir statüye sahip olması teklif edilmiştir. Azınlık raporuna göre ise Filistin’de merkezi Kudüs olan, Arap ve Yahudi birimlerinden oluşacak bağımsız bir federal devletin kurulması öngörülmüştür (Kürkçüoğlu, 1972:20-21). 15 Eylül’de komisyon raporu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda ele alınmıştır. 23 Eylül’de bütün BM üyelerinin temsil edildiği ‘‘ad hoc’’ komitesinin kurulmasına karar

verilmiştir. 26 Eylül'de İngiltere temsilcisi ülkesinin Filistin'den çekileceğini söylemiştir. 30 Eylül'de Arap Yüksek Komitesi temsilcisi; Filistin'in yalnızca Siyonistlerin yaptıkları saldırılara karşı değil, bütün saldırılara karşı kararlılıkla korunacağını, Balfour Deklarasyonu'nun hukuken herhangi bir geçerliliğinin olmadığını, Arapların Filistin'e yönelik olabilecek bütün Yahudi göçlerine karşı Filistin'i savunacaklarını bildirmiştir. Temsilci, ayrıca bütün Filistin'de yalnızca tek bir bağımsız Arap devletinin kurulmasını istemiştir (Armaoğlu, 1994:86). Buna karşılık 2 Ekim'de Yahudi Ajansı temsilcisi yaptığı konuşmada; Azınlık Planı'nı reddettiklerini, Çoğunluk Planı'nın ise kendilerini tatmin etmediğini söylemiştir. Çünkü Balfour Deklarasyonu ile Ürdün'de dâhil olmak üzere bütün Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti'nin kurulması öngörülmüştü. İngiltere ise 1922'de Ürdün'ün Filistin'den ayrılmasını sağlamıştı. Kurulması düşünülen Yahudi Devleti'ne Filistin'in yalnızca sekizde biri ayrılmıştı. Yahudilere göre, Filistin'in tamamında bir Yahudi Devleti'nin kurulması gerekiyordu. Amerika ise, Filistin'in taksim edilmesinin aleyhindeydi ve eğer taksimi desteklerse Müslüman dünyası ile ilişkilerini "sabote" edebilirdi. Yine Amerika; taksim hayata geçirilmesinin ancak askeri güç kullanarak gerçekleşebileceğini ifade etmiş, taksim planının BM Antlaşmasının ilkelerine aykırı olacağını düşünmüştür. 3 Ekim'de Amerika Başkan Truman'da dâhil olmak üzere taksimi destekleme kararı alması üzerine pek çok Arap Devleti, Amerikan hükümetini uyurma çabası içinde olmuştur. Araplar arasında tam bir dayanışmanın ve birliğin olmadığı görülmektedir. Arap Ligi Konseyi, 7-15 Ekim 1947'de Suriye'de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni, Yahudilere karşı mücadelenin yürütülmesi amacıyla geçici bir Filistin hükümeti kurulmasını istemiştir. Kudüs Müftüsü'nün bu isteğine Ürdün ve Irak karşı çıkarken Suriye ve Mısır ise desteklemişlerdir. Lübnan ise kesin bir tutum içinde olmamıştır. Ürdün Kralı Abdullah, Filistin'in taksim edilmesi için Siyonistlerle anlaşma sağlamıştır (Armaoğlu, 1994:87-88). 10 Kasım'da ABD ve SSCB, Filistin'in taksim edilmesi teklifini kabul etmişlerdir. 13 Kasım'da İngiltere, 1 Ağustos 1948 tarihine kadar Filistin'i tamamen terk edeceğini bildirmiştir. 26 Kasım'da BM'nin taksim planı Genel Kurul'a getirilmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:20-21). Aynı gün 26 Kasım 1947'de Sovyetler Birliği temsilcisi Andrey Gromiko Birleşmiş Milletler toplantısındaki konuşmasında, Filistin'in iki bağımsız devlet bölünmesi kararının tarihi bir önem taşıdığını ifade etmiştir. Gromiko ayrıca kararın, bazı Avrupa ülkelerinin sınırlarındaki kamplarda yaşayan Yahudilerin yasal bir hakkı olduğunu da vurgulamıştır (Dosbolov, 2014:2).

BM Genel Kurulunda 29 Kasım 1947 günü saat 17.35'de gerçekleştirilen oylamada, çoğunluk planı 13 ret ve 10 çekimsiz oya karşılık 33 oyla kabul edilmiştir. Böylece Birleşmiş Milletler 'de Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasına karar verilmiştir. Aynı gün; Sovyetler Birliği ve Amerika BM'nin, Filistin'in taksim edilmesi kararının destekleyicilerinden olmuşlar ve taksimin lehinde oy kullanmışlardır. Amerika'nın lehte oy kullanmasında Yahudileri desteklemesi etkili olmuştur. Ancak Sovyetler Birliği ise Yahudi aleyhtarı bir tutum içindeydi ve Orta Doğu'daki ihtiraslarını gerçekleştirmek için İngiltere'nin bölgeden atılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu durum gerçekleşirse Orta Doğu'da bir boşluk yaratabilecek ve kendisi de bu durumdan faydalanarak Orta Doğu'ya girebilecekti. Sovyetler Birliği ve Amerika'nın taksim planını desteklemeleri üzerine birçok üye ülke de Filistin'in taksim edilmesine yönelik oy kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin taksimin lehinde oy kullanmasına Arap devletleri tepki göstermişler ve bu ülkelerde Sovyetler Birliği aleyhinde protesto gösterileri gerçekleştirilmiştir (Armaoğlu, 1994:89). Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda alınan karar doğrultusunda 30 Kasım 1947'de Filistin'in taksim edilmesine karar verilmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:20-21).

4.2.1 Türkiye'nin Tutumu

Türkiye, BM'deki Filistin görüşmelerinde Arap ülkelerinin yanında yer almış ve bu ülkelerin Filistin'in bağımsız olması için sunmuş oldukları karar tekliflerini destekleyici bir siyaset izlemiştir. Türkiye'nin Genel Kurul Siyasi Komisyonundaki temsilcisi Hüseyin R. Baydur, 8 Mayıs 1947'de Filistin bağımsızlığını savunan bir konuşma yapmıştır. Türkiye, Filistin Komitesi'nin raporlarıyla ilgili olarak yapılan görüşmelerde Arap ülkelerini destekleyen bir tavır içinde olmuştur. Ayrıca BM Genel Kurulu'nda soruşturma komisyonunun oluşturulmasıyla ilgili olarak yapılan oylamalarda Arap devletlerinin yanında yer almıştır. Türkiye, BM Genel Kurulu'nun Filistin'in taksim edilmesi kararına ret oyu vermiştir. Sovyetler Birliği'nin o dönemde Filistin'in taksimi desteklemesi üzerine Türkiye'nin Arap ülkelerinin yanında yer alan az sayıdaki ülkelere birisi olması Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Türkiye'nin Filistin meselesinde Arap ülkelerinden yana tavır alması 1945-47 yıllarının genel niteliğinin bir sonucu olmuştur. Türkiye'nin böyle bir siyaset izlemesinde Sovyetler Birliği'nin konuyla ilgili tutumunun da etkisi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Filistin'in taksimi planını desteklemesi Türk basınında endişelere yol açmış ve bölgede kurulması amaçlanan Yahudi Devleti'nin Sovyetler Birliği taraftarı olacağı kaygılarına neden olmuştur (Kürkçüoğlu, 1972:21-22).

Böyle bir düşüncenin oluşmasında Filistin'deki Yahudilerin çoğunlukla sosyalist/komünist eğilimler içinde olması ve İşçi Siyonizm'i ideolojisinin baskınlığı etkili olmuştur (Tür,2007:248). Arap ülkeleri Türkiye'nin BM'de izlediği siyasetlerden memnun kalmış ve Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli, BM oylaması sonrasında Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir teşekkür mesajı göndermiştir. Şam'da yayın yapan *El Kabes* gazetesi, Türkler için "Bin Yıldır İslam'ı Savunanlara" başlıklı bir yazı yayımlamış ve Türkleri Filistin'i savunmaya çağırmıştır (Kürkçüoğlu, 1972:22-23). Ayrıca Türkiye'nin Filistin'in taksim edilmesi aleyhinde vermesi münasebetiyle Arap ülkelerinden Türkiye'ye teşekkür telgrafları gönderilmiştir. Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan, Irak, Yemen ve Mısır delegeleri, Türkiye delegasyonuna ortak bir mektup göndererek Türkiye'ye gösterdiği tutumdan ötürü minnettar olduklarını bildirmişlerdir. Irak, Türkiye'nin bu hareketinin hiçbir zaman unutulmayacağını ifade ederken Suudi Arabistan, hak ve adaleti destekleme hususundaki tavrının Arap milletleri tarafından daima hatırlanacağını açıklamıştır. Suriye'deki Amerika elçiliğine ait elçilik otomobilleri yakılırken ve göstericiler polis müdahalesiyle Sovyetler Birliği elçiliğine yaklaşamazken Türkiye elçiliği binasının önünde dostluk gösterileri düzenlenmiştir. Suriye Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Türkiye elçiliğine gelerek gösterilen tutum ile ilgili Suriye hükümetinin minnettarlığını bildirmiştir. Türkiye'nin Beyrut elçiliğinin önünde ise Türk bayrağı selamlanmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1947:30.10.0.0 / 266-793-49).

Ulus gazetesi, Şubat 1948'de Birleşmiş Milletler'in Filistin'in yarısını Yahudilere vermesi durumunda, Araplarla Yahudiler arasında sürekli devam edecek bir mücadelenin yaşanacağını belirtmiştir. Aynı gazetede A. Şükrü Esmer, 7 Şubat 1948 tarihli "*Filistin Çıkmazı*", başlıklı yazısında Birleşmiş Milletler'in Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilmesi kararının meseleyi büsbütün karıştırdığını ve Yakın Doğu'daki barışı tehlikeye düşürdüğünü ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:30).

Türkiye Yahudi cemaatinin yayın organı *Şalom* gazetesi, Birleşmiş Milletler'in Filistin'in taksim edilmesi kararını desteklemiştir. Gazeteye göre, bu karar yüzyıllar boyunca dayanılmaz acılar yaşayan Yahudileri az da olsa teselli etmiş ve Yahudi tarihinin dönüm noktasını teşkil etmiştir. Arapların savaş tehditleri de "boş tehditler" olarak nitelendirilmiştir. Gazetenin yazarlarından İzidor Levi, Birleşmiş Milletlerin kararını değerlendirmiş ve Arapların yaptığı tüm muhalefete rağmen Filistin'de bağımsız Yahudi devletinin bayrağının dalgalandığını vurgulamıştır. *Şalom* gazetesinin Filistin'in taksim kararını desteklemesi, Türk basınında bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Gazetede, Ömer Rıza Doğrul'un Yahudi devletinin kurulmasına karşı çıktığı belirtilmiştir. Avram Leyon; İngiltere'nin Orta Doğu'da varlığını devam ettirmek amacıyla içlerinde Türkiye, Arap ülkeleri ve İran'ın da olduğu bir Orta Doğu bloğu kurmak istediğini belirtmiş ve İngiltere'nin siyasetinin şahsi hesaplara dayandığı ve hatalı olduğu uyarısını yapmıştır. Eli Şaul ise Türk Milletinin Komünizm tehlikesine karşı gösterdiği dirençten bahsetmiş ve Türk-Amerikan ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. Yazar, dünya barışının komünistlerin yanında Araplar tarafından da tehdit edildiğini ancak Batı ülkelerinin bu durumu görmediği eleştirisini yöneltmiştir. Baş'a göre *Şalom*, Türkiye'nin Orta Doğu ile ilgili izlediği siyasetlerde ABD'ye yakın durmasını arzu etmiştir (Baş, 2019:277-278).

BÖLÜM V

5. 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE TÜRKİYE'NİN İSRAİL'İ TANIMASI

5.1 İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve 1948 Arap-İsrail Savaşı

Birleşmiş Milletlerin Filistin'in taksim edilmesine yönelik almış olduğu karar Arap ülkelerinde tepkilere neden olmuş ve bu ülkelerde Amerika, Sovyetler Birliği ve Birleşmiş Milletler aleyhine protesto gösterileri düzenlenmiştir. Filistin'de Aralık 1947'de başlayan, Araplarla Yahudiler arasında cereyan eden ve giderek daha da şiddetli hale gelen çatışmalar yaşanmıştır (Kürkçüoğlu, 1972:26). Siyonist liderlerden David Ben Gurion, Theodor Herzl ve Chaim Weizmann ile birlikte Yahudi Devleti'nin kuruluşunu hazırlamış ve ilan etmiştir. Ben Gurion aynı zamanda İsrail ordusunun kurucusudur. 1935 yılında Yahudi Ajansı'nın başkanı olmuş ve bu görevini 1948 yılına kadar sürdürmüştür. 1948-1963 arası dönemde iki yıllık bir aranın dışında İsrail'in başbakanı olmuştur (Erdemir, 2011:176). İsrail Devleti'nin ilanı öncesinde liderliğini Ben Gurion'un yaptığı Yahudi Ajansı, 22 Ocak 1948'de bir emir yayınlamıştır. Buna göre, 1931'den sonra doğanların ülkeden ayrılmaları yasaklanmıştır. 1908-1932 yılları arasında doğanlar ise ordu hizmetine çağırılmıştır. Yaşları 19-23 arasında olanların Haganah, Irgun gibi yer altı örgütlerinden adres gösterilmeksizin milli hizmet saflarında yer alması istenmiştir. Bunlardan Haganah (Savunma), İsrail'deki yerleşim yerlerini koruma düşüncesiyle kurulan bir örgüt olmuştur. Haganah üyelerinden ilk başlarda yalnızca komutanları maaş almıştır. Üyeler, örgüte gönüllülük esası üzerine katılmışlardır. 1936-1939 arası dönemde askeri bir yapıya dönüştürülmüştür. 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın ortasında İsrail'in ordusu haline getirilmiştir. Irgun'a gelince 1937'deki Arap ayaklanmasından sonra Yahudi teşkilatı ikiye

bölünmüştür. Bunun sebebi, Arap ayaklanmasına gösterilecek tepkiden ötürü kaynaklanmıştır. Haganah'ın savunmacı karakterine muhalefet etmek için Avraham Tehomi ve Haganah'ı terk eden bir grup tarafından kurulmuştur. Bu örgüt, İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra İsrail Savunma Kuvvetleri'ne katılmıştır. Bu gelişmeler zorunlu askerlik sisteminin başlangıcını oluşturmuştur. Ayrıca 26 Mart 1948'de David Ben Gurion'un talimatıyla bir polis teşkilatı meydana getirilmiştir. Yahudi nüfusunun sayıca az olması ve savunma ihtiyacının devamlılığı güvenlikle ilgili olarak kurumsal yapılanmanın temelini oluşturmuştur. Yurt dışından gelen göçmenler ve gönüllüler ile insan kaynağı elde edilmiştir. Birleşmiş Milletlerin denetimine rağmen yurtdışından çeşitli yollarla silahlar temin edilmiştir. David Ben Gurion tarafından savaşa giden süreçte toplumun olumsuz etkilenmesini önlemek için iç istihbarat ajansı ve sansür otoritesi oluşturulmuştur. Haganah, ulusal bilincin oluşturulması için bir radyo istasyonunu faaliyete geçirmiştir. Yerleşim yerleriyle, ekonomik açıdan önemli olan yerlerin korunması Yahudilerin Filistinlilere yönelik oluşturduğu savunma planlarından birisi olmuştur. Yine bu planların kapsamı içinde ekonomik değer açısından önem arz eden yerlerin vurulması ile karşı misilleme saldırılarının siyasi kişilere yönlendirmesi de yer almıştır. Çatışmalarda yer almayan Filistinlileri çatışma dışında tutmak, Yahudilerin iç güvenlik politikasını meydana getirmiştir (Balpınar, 2011:9-11). İki taraf arasında çatışmaların şiddeti arttıkça Yahudi yönetimi etkin eylemlere karşılık verilmesi amacıyla nihai bir politika belirlemiştir. Bu politika "saldırgan savunma" olarak kabul edilmiştir. İzlenen siyasetlerin sonucu olarak Arapların ve Yahudilerin birbirlerine karşı düzenledikleri saldırılar olağan hale gelmiştir (Balpınar, 2011:12). Haganah, Birleşmiş Milletlerin kararlaştırdığı sınırların dışında Yahudilerin yaşadığı yerleri korumak için Nisan 1948'de düşman olabileceğini düşündüğü Arap köylerine karşı kampanya başlatmış ve "Arap köy ve kasabalarının fethine ve sürekli işgaline ya da yok edilmesine" imkân sağlamıştır. Bu plan, kurulacak olan Yahudi Devleti'nin önce sınırlarını oluşturmayı daha sonra oluşturulan bu sınırları korumayı ve Arap köylerindeki Arapları temizlemeyi amaç edinmiştir (Ör, 2018:36). Yaşanan gelişmeler Birleşmiş Milletler'in taksim planının uygulanmasını imkânsız hale getirmiştir. Mesele Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nde ele alınmış ve Genel Kurul'da durumun görüşülmesi amacıyla toplantıya çağırılmıştır. Genel Kurul'da 19 Nisan 1948'de başlayan görüşmeler önemli bir karar alınamamıştır (Kürkçüoğlu, 1972:26).

Sovyetler Birliği'nin bu dönemde İsrail ile ilgili izlediği siyasetlere gelince 12 Mayıs 1948 tarihli Akşam gazetesinin haberine göre; SSCB, kendi çıkarları doğrultusunda

yapmış olduğu siyasi bir hamleyle Kudüs ve Telaviv kentlerinde konsolosluk açmak istemiştir. SSCB'nin, Siyonizm'e yardım etme düşüncesi altında komünizmi de Orta Doğu coğrafyasına nüfuz ettireceği ve konsolosluklar aracılığıyla da komünist teşkilatlar arasında bağlantı kurabileceği belirtilmiştir. Bu durumdan ötürü Sovyetler Birliği'nin Filistin'deki İngiliz mandası biter bitmez İsrail devletini tanıyacağı ifade edilmiştir. Araplar ise bu durumun gerçekleşmesiyle birlikte Sovyetler Birliği tarafından İsrail'e askeri malzeme yardımında bulunulacağını söylemişlerdir (Akşam gazetesi, 12 Mayıs 1948:2). 14 Mayıs'ta 58 köy, Temmuz ayına kadar da kalan altı köyün üçü İsrail tarafından tamamen yok edilmiştir (Ör, 2018:36).

14 Mayıs'ta ABD Başkanı Truman, İsrail'in kurulmasından on bir dakika sonra İsrail Devleti'nin de facto olarak tanındığını ilan etmiştir. Dışışleri Bakanlığı personelinin, İsrail'in tanınmasına karşı yönde fikirlere sahip olması, Truman'ın hızlı hareket etmesine yol açmış ve ABD, İsrail'i çok erken bir süre içinde tanımıştır (Şenel, 2014:163-164). Sovyetler Birliği ise 17 Mayıs'ta İsrail'i tanıdığını ilan ederek Arap ülkelerine karşı cephe aldığını göstermiştir. SSCB, aynı tutumunu savaş sırasında da yoğunlaştırmıştır (Armaoğlu, 1994:94). Savaşta Yahudilerle birlikte hareket etmiştir. Sovyet Kızıl Ordusu'na hizmette bulunmuş olan Yahudilerin Filistin'e gitmeleri için kolay bir ortam hazırlanmıştır (Akşam gazetesi, 14 Mayıs 1948:1). 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda Sovyetler Birliği Çekoslovakya yardımıyla İsrail'e silah yardımında bulunmuştur. İsrail ise Arap ülkelerine karşı kendi konumunu sağlamlaştırmak için ABD'ye sığınmıştır (Dosbolov, 2014:2). İlginç olan ise ABD ile SSCB'nin farklı ideolojileri savunmalarına rağmen, İsrail'i sorgusuz bir şekilde tanımış olmaları olmuştur (Eminoğlu, 2016: 90). J. M. Roberts, ABD ve SSCB'nin Orta Doğu'da çeyrek yüzyıl boyunca bu şekilde bir düşünce birliğinde olmayacağını ifade etmiştir (Roberts, 2015:693). 18 Mayıs'ta Polonya ve Uruguay, bir gün sonra Çekoslovakya ve Yugoslavya ve 24 Mayıs'ta da Güney Afrika, İsrail'i tanıyan devletler olmuşlardır (Armaoğlu, 1994:94).

Lewis'e göre; İsrail'in kuruluşu, Yahudiler açısından Siyon'a dönüştü. Filistinliler ve Araplar için ise gasptan ibaretti (Lewis, 1995:18). Garaudy'e göre ise İsrail Devleti'nin yerleştiği yerde ne dini, ne ahlaki ne de hukuki herhangi bir dayanağı yoktur (Garaudy, 1983:201).

İsrail'in kurulmasıyla birlikte Arap ülkeleri de harekete geçmişlerdir. Mısır, sıkıyönetim kararı aldığını ilan etmiştir. Yalnızca Mısır ile sınırlı olmayan bu karara Arap ülkelerinden Irak ve Lübnan da katılmıştır. Yemen, askeri güçlerinin İsrail ile

gerçekleşecek olan savaşta yer alacağını belirtmiştir. Irak Kralı, Ürdün'ün başkenti olan Amman'da Arap ülkeleri siyasi birliği temsilcileriyle harekâtın nasıl gerçekleştirileceğine yönelik bir toplantıya katılmıştır. Savaşan taraflar arasındaki askeri güç dengesine bakıldığında Arap ülkelerinin 122 bin, İsrail'in ise 20 bin dolayında bir askeri bir güce sahip olduğu görülmektedir. Mısır Eğitim Bakanı Abdürrezzak Şanuri Paşa, Mısır askerlerinin gece saat 24'te Filistin sınırını geçeceklerini gazetelere bildirmiştir. İsrail'in kurulmasından hemen sonra harekete geçen Mısır Ordusuna bağlı iki askeri birlik 15 Mayıs 1948'de Filistin'e girmiştir. Savaş başladığından Arap güçleri, Yahudilere ait 4 tesisi ele geçirmişler. 750 Yahudi'yi öldürmüşlerdir. Savaşta Mısır'ın deniz gücü faal bir halde bulunmuştur. Filistin Yüksek Arap Komitesi temsilcisi Dr. Yakub Cevri, mevcut durumun sorumlusu olarak İngiltere'yi göstermiştir. Cevri, İngiltere'nin Orta Doğu'nun şekillenmesine yol açan Balfour Deklarasyonu'nu Araplara zorla kabul ettirmeye çalıştığını ifade etmiştir (Yeni Sabah gazetesi, 15 Mayıs 1948:1-5). Ürdün ordusuna ait askeri birlikler, Kudüs'ün güneyindeki Yahudi güçlerine saldırmışlardır. Yahudilerin kaybı 100'ün üzerinde olmuş olup pek çoğu da yaralanmıştır. Araplardan ise kayıp sayısı yaklaşık olarak 200 olmuştur (Akşam gazetesi, 14 Mayıs 1948:1). Ürdün Kralı Abdullah, Filistin'e hücum eden Arap orduları komutanı olmuştur. Akka, Kudüs ve Telaviv dolaylarında meydana gelen çatışmalar çok şiddetli bir şekilde cereyan etmiştir (Akşam gazetesi, 15 Mayıs 1948:1).

15-22 Mayıs tarihleri arasında Mısır güçleri Gazze'yi ve Birüssebi'yi ele geçirmişlerdir. Ürdün kuvvetlerinin bir kısmı Allenby köprüsünü geçip Jericho'ya ilerlerken diğer kısmı da Galiee gölü istikametinde ilerlemişlerdir. 18 Mayıs'ta Akka, İsrail'in eline geçmiştir. Kudüs ise savaşın esas yoğunluğunun yaşandığı yer olmuştur. Ürdün kuvvetlerinin, 20 Mayıs'ta neredeyse Doğu Kudüs'e hâkim olmalarıyla buradaki Yahudi mevzileri çok sıkıntı yaşamıştır. Mısır'a bağlı uçaklar Tel-Aviv'e yönelik saldırılar düzenlemiştir. (Armaoğlu, 1994:95).

15 Mayıs'ta İsrail, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Arap ülkelerine yönelik şikayette bulunmuş ve İsrail'in bu isteğini Amerika'da desteklemiştir. 22 Mayıs'ta BM Güvenlik Konseyi, S/773 sayılı bir karar almış ve taraf ülkelerden 36 saat içinde çarpışmanın durmasını istemiştir. Tartışmaların uzaması üzerine; BM Güvenlik Konseyi, 1 Haziran günü saat 18'den itibaren bir kez daha ateşkes çağrısında bulunmuştur. Yapılan çağrı, Arap ülkeleri ve İsrail tarafından kabul edilse de bu kez de ateşkesin şartlarının neler olacağı konusu ortaya çıkmıştır. Çarpışmalara gelince 22-29 Mayıs haftasındaki

çarpışmaların yoğunluk noktasını Kudüs oluşturmuştur. Doğu Kudüs, Arapların eline geçmiş ve 27 Mayıs tarihinde Ürdün Kralı Abdullah, Doğu Kudüs'te bulunan Hazreti Ömer Camii'nde namaz kılmıştır. 1-11 Haziran tarihleri arasında İsrail uçakları havada hâkimiyeti ele geçirmişlerdir. 1 Haziran'da bir İsrail uçağı tarafından Amman bombalanmıştır. Bombardıman sonucunda 12 kişi hayatını kaybetmiş, 30 kişi de yaralanmıştır. İsrail, 2 Haziran'da Mısır'a ait bir bombardıman uçağını Tel-Aviv üzerinde düşürmüştür (Armaoğlu, 1994:95-96).

Birleşmiş Milletler, sorumluluk üstlenerek Filistinlilerin vazgeçilmez haklarını tanıma ve bu hakları garanti altına alma çabası içinde olmuştur. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler 'in yaptığı ilk girişimlerden birisi savaş devam ederken Kont Bernadotte'yi Filistin'e göndermek olmuştur (Aras, 1997:21). Arabulucu Kont Bernadotte'nin sunduğu şartları Arap ülkeleri ve İsrail kabul edince 10 Haziran 1948 tarihinde saat 18.00'de ateşkes yürürlüğe girmiştir. Kont Bernadotte, Rodos'ta 29 Haziran günü, İsrail ve Arap temsilcilerine 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararının değişmesine yol açacak bir anlaşma tasarısı sunmuştur. Bu tasarıya göre; Ürdün ve Filistin biri Arap, diğeri Yahudi olmak üzere iki üyeli bir birlik oluşturacaklar, güneydeki Necef ve Kudüs'ün tamamı Arap devletine, Batı Galilee'nin tamamı ise yahudi devletine verilmiş olacaktı. Hayfa ve Ludd havaalanı serbest liman olacaktı. Bunların dışındaki topraklar ise 29 Kasım 1947 kararındaki gibi kalmaya devam edecekti. Kont Bernadotte'nin anlaşma tasarısını İsrail ve Arap devletleri kabul etmemişlerdir. Ayrıca 30 gün süreli olan ateşkes 10 Temmuz'da sona erecek iken 8 Temmuz'da bozulmuş ve iki taraf arasında çatışmalar yeniden başlamıştır. İsrail'e bağlı güçler 10 Temmuz günü Lydda ve Ramleh'i, 16 Temmuz'da ise Nazereth'i ele geçirmişlerdir. Nazareth'te bulunan 25 bin civarındaki Arap bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 15 Temmuz'da üç günlük bir süre içinde taraf ülkelerin ateşi kesmelerini isteyen S/902 sayılı bir karar almıştır. Kararda ayrıca üç günlük süre içinde tarafların ateşkesi kabul etmemeleri durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin, BM Antlaşması'nın 39.maddesine dayanarak harekete geçeceği bildirilmiştir. Bu madde ise barışın ihlali ile ilgili bir maddeydi. Arap ülkeleri ve İsrail, 17 Temmuz'da ateşkesi kabul etmişlerdir. 18 Temmuz'da ateşkes yürürlüğe girmiştir. İki gün sonra ise Mütareke Komisyonu aracılığıyla Kudüs'te Yahudi ve Arap kesimlerinin ayrılmasını sağlayan sınır anlaşması yapılmıştır. Ancak bu ateşkesten sonra da çarpışmalar yaşanmaya devam etmiştir (Armaoğlu, 1994:96-97).

Birleşmiş Milletlerin ilk Filistin Arabulucusu Kont Bernadotte; 16 Eylül 1948

tarihinde Araplara ve Yahudilere yöresel özerklik verilmesi şartıyla, Kudüs'ün BM denetimine girmesi isteğinde bulunmuştur. İsraili silahlı örgütler, plana tepki göstererek arabulucu Kont Bernadotte'yi öldürmüşlerdir. Bernadotte'ye yapılan bu suikastı "LEHI" olarak bilinen İsrail Özgürlük Savaşçıları üstlenmiştir. Yaşanan olaylar üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, BM bayrağının üç gün boyunca yarıya indirilmesini istemiştir. Kont Bernadotte'nin yerine de Ralph Bunche tayin edilmiştir (Dilek, 2017:116-117).

Kont Bernadotte, öldürülmeden bir gün evvel, 15 Eylül günü BM'ye bir rapor göndermiş ve bu raporda Arap ülkeleri ve İsrail'i uzlaştırmayı amaçlayan bir plan teklif etmiştir. Bu plana göre, İsrail'in varlığı kabul edilmeliydi. Bu ülkenin sınırları ise ya taraf devletlerin anlaşması yoluyla ya da BM tarafından "coğrafi tecanüs ve bütünlük" prensibi dahilinde çizilmeliydi. Ayrıca Kudüs'ün ayrı ve özel bir statüsü olmalı, savaş ve terör faaliyetleri sebebiyle yurtlarından edilen Arap mültecilerin yerlerine dönmeleri sağlanmalıydı. İsrail'in sınırlarının nasıl olması gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde de bulunan Bernadotte, Filistin meselesiyle ilgili olarak Uzlaştırma Komisyonu kurulmasını da teklif etmiştir. 20 Eylül'de açıklanan bu plan üzerine 22 Eylül'de Arap Yüksek Komitesi, Şam'da bir toplantı yapmış ve Gazze'de "Filistin Hükümeti" kurulduğunu duyurmuştur. Bu hükümet, tüm Filistin topraklarını içine alacaktı. 1 Ekim günü bu hükümetin cumhurbaşkanlığı görevine Hacı Emin el-Hüseyni getirilmiştir. Başbakanlığına Ahmed Hilmi Paşa ve Dışişleri Bakanlığı'na ise Dr. Cemal el-Hüseyni getirilmiştir. 12 Ekim'de Irak ve Mısırın tanıdığı Filistin hükümetini, 14 Ekim'de Lübnan ve Suriye; 15 Ekim'de ise Suudi Arabistan tanımıştır (Armaoğlu, 1994:98).

Bernadotte'nin uzlaşma planını Fransa ve ABD benimserken Arap ülkeleri reddetmişlerdir. İsrail ise planın bazı yerlerine itirazda bulunmuştur. BM Genel Kurulu'nun 11 Aralık'taki oturumunda 15 aleyhte, 35 lehde ve 8 çekimser oyla ve 194(III) sayılı 15 maddelik bir karar olarak kabul edilmiştir (Armaoğlu, 1994:99).

194 (III) sayılı karar ile Kudüs'ün uluslararası bir statü içinde yönetilmesine, askerden arındırılmasına, dini binaların korunmasına bu binalara serbestçe giriş yapılmasına ve Filistinli mültecilerin geri dönebileceklerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler, uzlaştırma komisyonu kurulması kararını vermiştir. Genel Kurul, Türkiye, ABD ve Fransa'dan oluşan ülkeleri komisyon üyeleri olarak seçmiştir (Dilek, 2017:117).

Filistin'de, Ekim ayının ortaları itibariyle yeniden çarpışmalar başlamıştır. Sokak

muharebeleri şeklinde cereyan eden savaşlardan sonra İsrail güçleri, Kudüs'ün 54 mil güneyinde bulunan Birüssebi'yi Mısırlılardan geri almıştır. Bir kısım İsrail kuvvetleri ise Gazze yakınlarına kadar ilerlemiştir. BM Güvenlik Konseyi, 19 Ekim'de S/1044 sayılı karar ile taraf ülkeleri ateşkesine uymaya çağırmıştır. 22 Ekim günü, gerek İsrail gerekse de Arap ülkeleri bu çağrıyı kabul ettiklerini bildirmiş olsalar da Mısır ve İsrail güçleri arasında çarpışmalar yaşanmaya devam etmiştir. İsrail güçlerinin 26 Aralık 1948'de Sina Yarımadası'na girmesi Mısır için tam bir hezimet olmuştur. Bu durum karşısında Mısır'da iç karışıklıklar baş göstermiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kışkırtması sonucunda üniversite öğrencilerinin gösteriler gerçekleştirdiklerine dair bir kanaat olmuştur. Bu durumdan dolayı 8 Aralık 1948'de yayınlanan bir bildiriyle liderliğini Şeyh Hasan el-Banna'nın yaptığı Müslüman Kardeşler örgütünün kapatıldığı ve örgütün bütün mallarına el konulduğu ilan edilmiştir. 14 Aralık'ta yayınlanan bir bildiriyle de öğrencilerin siyasi örgütlere üye olmaları ve siyasi gösteri düzenlemeleri yasaklanmıştır. Şeyh Hasan el-Banna, 13 Şubat 1949 tarihinde bilinmeyen kişiler tarafından Kahire'de vurularak öldürülmüştür (Armaoğlu, 1994:99-100). Mısır'ın içerde ve dışarda yaşadığı olumsuzluklar üzerine İngiltere, Mısır ile arasındaki 26 Ağustos 1936 ittifakına dayanarak İsrail'den Mısır'ı terk etmesini istemiştir. İsrail, İngiltere'nin bu baskı ve tehdidi karşısında Mısır'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Yeni Mısır Başbakanı İbrahim Abdülhadi, 6 Ocak 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler arabulucusuna başvurmuş ve Mısır'ın ateşkesi koşulsuz kabul ettiğini ve İsrail ile mütareke görüşmelerine başlayabileceklerini bildirmiştir (Armaoğlu, 1994:100). Bu ara da İsrail'de 25 Ocak 1949'da ilk genel seçimler yapılmış ve İşçi Partisi lideri David Ben Gurion başbakanlığa getirilmiş partilerle bir koalisyon oluşturmuştur. İsrail Devlet Başkanlığına ise 16 Şubat 1949'da Chaim Weizmann seçilmiştir (Dursun, 2001:184).

5.2 Mütareke Antlaşmaları

5.2.1 İsrail-Mısır Mütarekesi

24 Şubat 1949 tarihinde İsrail ile Mısır arasında Rodos'ta Hotel The Rose salonunda ateşkes antlaşması imzalanmıştır (Yeni Sabah gazetesi, 25 Şubat 1949:1). Ateşkes imzalandığı sırada Amerikan, İngiliz ve Belçikalı subaylarda salonda yerini almışlardır. Ateşkes antlaşmasında imzası bulunanlar Mısır tarafını temsilen; Albay Seyfeddin, Albay Abdurrahman; İsrail tarafını temsilen ise; Albay Eytan ve Albay Yaddin olmuştur. Anlaşmaya göre; Mısır ve İsrail birbirlerine yönelik bir saldırıda bulunmayacaklar, her iki taraf da Gazze – Nofah sınırını geçmeyecektir. Yine anlaşmaya

göre, karşılıklı olarak savaş esirleri mübadele edilecektir. Ayrıca bir ateşkes komisyonu oluşturulacak ve bu komisyonda İsrail'den ve Mısır'dan 3 üye yer alacaktır. Yedinci üye ise, Birleşmiş Milletler ateşkes komisyonu kurmay başkanı ya da yüksek rütbeli bir subaydan oluşacaktır (Cumhuriyet gazetesi, 25 Şubat 1949:3).

İsrail ile Mısır arasında imzalanan bu ateşkes ile Gazze bölgesi Mısır'a bırakılmıştır. Gazze'nin bazı köyleri ile bazı köylerdeki tarlalar ise İsrail'de kalmıştır. Gazze'nin 70 bin olan nüfusuna Filistin'in farklı yerlerinden gelen 200 bin mülteci de eklenmiştir. Mısır, Filistin mültecilerini Gazze'de muhafaza etmiştir. Arap ülkeleri bu mültecileri daha sonraları İsrail'e karşı bir koz olarak kullanmak isteyeceklerdir (Armaoğlu, 1994:100). Mısır Dışişleri Bakanı Abdülhadi Paşa, anlaşmanın siyasi bir amaç taşımadığını, yalnızca askeri nitelikte olduğu ifade etmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 25 Şubat 1949:3). Albay Seyfeddin, anlaşmanın uygulanacağına yönelik duyduğu güvenden bahsetmiş ve Mısır ile İsrail'in barış ortamını tesis edeceğini söylemiştir. Dr. Bunche, anlaşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. (Yeni Sabah gazetesi, 25 Şubat 1949:1) İsrail Dışişleri Bakanı Mosche Şertok ise; imzalanmış olan bu ateşkesi, kesin barışı sağlayacak antlaşmanın bir adımı olarak gördüğünü söylemiştir (Akşam gazetesi, 25 Şubat 1949:1). 4 Mart 1949 tarihli Akşam gazetesinin haberine göre, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İsrail'in Birleşmiş Milletler 'e kabul edilmesi ile ilgili yapılan müzakerede karara varamamıştır. Amerika, İsrail'in Birleşmiş Milletler üyesi olması çabasını desteklerken Mısır ve Çin ise; İsrail'in başvurusunun komisyona gönderilmesini istemiştir (Akşam gazetesi, 4 Mart 1949:1). Bu ara da Türkiye de İsrail'in B.M.'ye kabul edilmesine taraftar olmuş ve bu ülkenin cemiyet yasasına ve kararlarına riayetkar olmasını istemiştir. Türkiye ayrıca, İsrail'in muhacirler meselesini de bir hal şekline bağlamasını temenni etmiştir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], 1949:304).

5.2.2 İsrail-Lübnan Mütarekesi

Lübnan'a gelince 1948 Arap-İsrail Savaşına gönülsüz katılmıştır. Bunun sebebini ise Lübnan'ın çeşitli dini unsurlardan meydana gelmesi ve bu unsurların Filistin meselesine bakışlarının farklı olması oluşturmuştur. Bu yüzden Lübnan savaşa az sayıda bir kuvvetle katılmıştır. Lübnan, savaşta 10 askerini kaybetmiş ve 20 askeri de yaralanmıştır (Armaoğlu, 1994:101). İsrail ile Lübnan arasındaki savaş sona erdiren ateşkes antlaşması ise 23 Mart 1949 tarihinde Ras Ennakura'da bulunan gümrük binasında imzalanmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 24 Mart 1949:3). İsrail temsilcisi Mordohay Nakleff, antlaşma ile ilgili olarak "*barış ve mutluluk çağının başlangıcı...*" sözlerini kullanmış ve

antlaşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Antlaşmaya göre, İsrail ve Lübnan askeri birlikleri ateşkes hattına çekilecektir (Yeni Sabah gazetesi, 24 Mart 1949:5)

5.2.3 İsrail-Ürdün Mütarekesi

İsrail ile Ürdün arasındaki ateşkes görüşmeleri 2 Mart 1949 tarihinde Rodos'ta başlamıştır. Güneydeki Vadi Arabâ ile Ölü Deniz'in kuzeyinde bulunan İsrail-Ürdün sınırı konuları görüşmelerin zorlu geçmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine İsrail Dışişleri Bakanlığında Reuven Shiloah ve Albay Moshe Dayan'ın, Ürdün'e giderek Kral Abdullah ile bir görüşme yapmış ve anlaşmazlıkları çözümlenmiştir. Ürdün Kralı'nın, İsrail'in neredeyse tüm isteklerini kabul etmesi sonucunda 3 Nisan 1949'da İsrail-Ürdün Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre; Ürdün, Batı Şeria'yı kontrol altına almış ve toprak kazanımı açısından İsrail'den sonra savaştan en kârlı çıkan ülke olmuştur. Kudüs; kuzeydoğu-güneybatı istikametinde ikiye ayrılarak Doğu Kudüs, Ürdün'de, Batı Kudüs ise İsrail'de kalmıştır. Kudüs'ün büyük kısmı İsrail'de küçük kısmı ise Ürdün'e geçmiştir. Kutsal yerlerin çoğunluğu Ürdün'de kalmıştır (Armaoğlu, 1994:102-103). Anlaşmadan hem İsrail hem de Ürdün memnun olmuştur. Ateşkesin bir yıllık geçerlilik süresi olmuştur. Her iki orduda sınır hattını geçmeyeceklerdir. Ateşkes antlaşmasına göre; Yahudiler Kudüs'te bulunan Burak Duvarı (Ağlama Duvarı)'na ziyaret gerçekleştirebileceklerdir. Bunun için de Kudüs'te ortak bir konsey oluşturulmuştur (Yeni Sabah gazetesi, 05 Nisan 1949:3).

5.2.4 İsrail-Suriye Mütarekesi

Suriye, 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda başarılı olamamıştı. Bu durum; Suriye'nin Şam, Humus, Halep ve Hama şehirlerinde öğrenci ayaklanmalarının yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca Suriye'de ekonomik sorunlar, suiistimaller, genel grevler de baş gösterince Cemil Mardam Hükümeti; 1 Aralık 1948 tarihinde istifa etmiş ve yeni kabine 17 Aralık'ta Halid-el-Azm tarafından kurulmuştur. Suriye'nin yeni başbakanı yapmış olduğu konuşmada, Filistin'in taksim edilmesine ve bölgede bir Yahudi devletinin kurulmasına izin vermeyeceklerini söylemiştir. Halid el-Azm; Genelkurmay Başkanlığına, Albay Hüsnü Zaim'i getirmiştir. Hüsnü Zaim yapmış olduğu darbe ile iktidarı ele geçirmiştir (Armaoğlu, 1994:103). İsrail ile Suriye arasındaki ateşkes görüşmeleri ise 5 Nisan 1949 tarihinde başlamıştır. Bu tarihten önce İsrail ile sınırı olan diğer Arap devletleri İsrail ile ateşkes yapmışlardır (Yeni Sabah gazetesi, 05.04.1949:3). Bu arada İsrail, 11 Mayıs 1949'da Amerika ve Sovyetler Birliği'nin olumlu oy vermesiyle Birleşmiş Milletlerin bir üyesi

olmuştur (Dursun, 2001:184). Yahudiler reelpolitikann gereklerine uygun hareket etmiştir. Aras, İsrail'in Birleşmiş Milletler'e üyeliğinin reel politika bağlamında şaşırtıcı olmadığını söylemiştir (Aras, 1994:23).

20 Temmuz 1949'da İsrail ile Suriye arasında yapılan antlaşmaya göre; İsrail askerleri, Suriye'de işgal altında bulundurduğu yerleri terk edecektir. Suriye birlikleri de İsrail'den ayrılacaktır. Anlaşmayla iki ülke arasında askerden ayrılmış bir bölge kurulacak ve Araplar ile Yahudilerden yerel bir polis gücü oluşturulacaktır. Bunun yanında bölgede Birleşmiş Milletler'e bağlı bir askeri güç de devriye gezme görevini üstlenecektir. İsrail ve Suriye tarafları 12 haftalık süre içerisinde bölgeyi boşaltacaklardır. Bölgede bulunan mayınlar ve istihkâm yerleri yıkılacaktır. Bölgeyi 4500 kişilik bir savunma gücü işgal edecektir. Yerel halk ise bölgeye dönecektir. 31 İsrail ve 50 Suriye erinden oluşan savaş esirlerinin tahliyesi gerçekleşecektir (Akşam gazetesi, 21 Temmuz 1949:2).

5.3 Savaşın Sonuçları ve Kudüs Meselesi

Irak ve Suudi Arabistan'ın İsrail ile sınırları olmadığı için bu devletlerle ateşkes antlaşmaları imzalanmamıştır. Yapılan mütareke antlaşmaları ile 1948 Arap-İsrail Savaşı sona ermiştir. İsrail, savaştan en kazançlı çıkan devlet olmuştur. Ürdün dışındaki bütün Arap devletlerini yenilgiye uğratmış ve savaştan sonra topraklarını genişletmiştir (Armaoğlu, 1994:103). Böylece İsrail, 1947 yılındaki Birleşmiş Milletler taksim kararıyla kendisine verilen Filistin topraklarının %52'lik kısmını, %78'e çıkarmıştır. İsrail, Kudüs'ün batısını ve Sina'nın büyük bir kısmını ele geçirmiştir (Ünalın, Gökdemir, 2012:62). Birleşmiş Milletler Uzlaştırma Komisyonu 7 Nisan 1949'da David Ben Gurion ile görüşmüştür. Ben Gurion; Uzlaştırma Komisyonuna Kudüs'teki kutsal yerlerin milletlerarası rejimin kontrolü altında tutulmasını kabul edebileceklerini, Kudüs'ün ise milletlerarası bir statüde olmasını kabul edemeyeceklerini söylemiştir. İsrail tıpkı Ürdün gibi Kudüs'ü elinden çıkarma niyeti içinde olmamıştır. Uzlaştırma Komisyonu Kudüs bölgesiyle ilgili "Devamlı Milletlerarası Rejim" taslağını hazırlamıştır. Hazırlanan bu taslak 1 Eylül 1949'da Birleşmiş Milletlere sunulmuştur (Armaoğlu, 1994:112-113). Taslağa göre; Kudüs, Arap ve Yahudi kesimi olarak ikiye ayrılmıştır. Gerek Arap kesiminde gerekse de Yahudi kesiminde belediye hizmetlerinde özerklik olacak ancak Kudüs'ün yönetimini "Birleşmiş Milletler Konseyi" üstlenecektir. Kudüs, askerden arındırılmış bir bölge olmuş ve Kudüs'ün her iki kesimine de göç yasağı konulmuştur. Uzlaştırma Komisyonunun Kudüs planı, şehrin bölünmesi esasına dayandığı için İsrail ve

Arap Devletleri tarafından kabul görmemiştir. İsrail delegesi, İsrail'in Kudüs'ten çekilmesi durumunda hizmetlerin aksayacağını söylemiş ve milletlerarası rejimin uygulanamayacağını ifade etmiştir. Ürdün, Kudüs'ün milletlerarası bir yönetimin altına girmesinin ülkesinin bütünlüğüne zarar vereceğini; Irak Delegesi, milletlerarası rejimi kabul ettiklerini, Suriye ise Kudüs'ün birleştirilmesi gerektiğini ve ancak bu şekilde milletlerarası bir rejim tarafından yönetilebileceğini söylemişlerdir. Plan, Amerika ve İngiltere tarafından da destek görmüştür. Sonuç olarak 9 Aralık 1949'da Kudüs'e milletlerarası bir statü verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak İsrail, 23 Ocak 1950 tarihinde Kudüs'ü başkenti olarak ilan etmiş ve Kudüs ile tartışmalar devam etmiştir (Armaoğlu, 1994:113-114).

5.4 Mülteciler Meselesi ve Diğer Gelişmeler

Savaşın sonra, İsrail'de kalan Arapların çoğunluğu mülteci durumuna düşmüştür. Savaşın sonra sayıları yaklaşık 1 milyon olan Arap nüfusu yerlerini terk etmek zorunda kalmış ve Orta Doğu'nun çeşitli bölgelerine dağılmışlardır. Bu durum ise mülteci sorununu ortaya çıkarmıştır. Arap mülteciler 1948 kışından itibaren uluslararası hayır kuruluşlarının başlaştığı çadırlarda yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır (Ör, 2018:36-37). Bu arada Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin, Filistin mültecilerine çadır verilmesiyle ilgili müracaatı üzerine, durum Bakanlar Kurulu'nda incelenmiş ve Türk Hükümeti tarafından 2000 çadırın verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çadırların, Kızılay Derneği vasıtasıyla gönderilmesi sağlanmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1948:30.18.1.2 / 118-80-14). Sayıları 72.000 bulan Yahudi mültecilerin ise 30.000'i eski Arap kentsel alanlarındaki evlere yerleşerek burada kalıcı olmuşlardır. Amerikan Başkanı Truman, Filistin mültecileriyle ilgili olarak Birleşmiş Milletlere 16 milyon dolarlık bir bütçe desteği sağlanacağı açıklamıştır (Ör, 2018:36-37). 5 Haziran 1950'de Truman'ın onayladığı dış yardım kanununda Filistinli mültecilere 27.450.000 dolarlık bir yardım yapılması öngörülmüştür. 1951'de 881.991, 1952 Haziran'ında 881.673 Filistinli mülteci Birleşmiş Milletler yardımından faydalanmışlardır. Ancak yapılan bu yardımlar Filistinli mültecilerin yurtlarına dönmelerini sağlayamamıştır (Armaoğlu, 1994:109).

Savaşın sonra Mısır'da yönetim ile ilgili sorunlar yaşanmış ve bu ülkedeki genç subaylar Cemal Abdülnasır'ın etrafında toplanmışlardır. Bu genç subaylar Hür Subaylar Komitesi'ni oluşturmuşlar ve 1952'de gerçekleştirdikleri darbe ile Kral Faruk'u yıkmışlardır. Nasır darbesi, Mısır için 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın en önemli sonucunu teşkil etmiştir (Ör, 2018:35). Mısır, savaşın sona ermesinden sonra Süveyş Kanalı'nı İsrail

gemilerine kapatmıştır. Bu gelişme üzerine İsrail, Mısır'ı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir. Güvenlik Konseyi de 1 Eylül 1951 tarihli kararıyla Mısır'dan Süveyş Kanalı'nın İsrail gemilerine açılmasını talep etmiştir. Ancak bunalım çözülmemiş, gerek İsrail-Mısır sınırında gerekse de Süveyş kanalında gerginlik giderek daha da büyümüştür (Acar, 1989:45-46).

5.5 Türk Kamuoyunun Tutumu ve İsrail'in Tanınması

12 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasına karar vermiştir. Türkiye, Amerika ve Fransa ile birlikte bu komisyona üye olarak seçilmiştir. Bu durum Türkiye ile Arap ülkelerinin, Filistin sorununda somut bir şekilde birbirlerinden uzaklaştıklarını göstermiştir. Çünkü Filistin Uzlaştırma Komisyonunun kurulmasına Türkiye lehte oy verirken Arap ülkeleri ise aleyhte oy vermiştir. Böylece, Filistin sorununda Türkiye ile Arap ülkeleri ilk kez ayrı yönde hareket etmişlerdir. Komisyon üyelerinin adil ve tarafsız bir tutum izlemeleri gerekmektedir. Bu ise Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan yakın siyasetlerinden uzaklaşması durumunu ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak Türkiye, Batı ülkeleriyle paralel bir siyaset izlemeye başlarken buna karşılık Arap ülkelerinden ise uzaklaşmıştır (Kürkçüoğlu, 1972:30).

Demokrat Parti adına Adnan Menderes, Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na girmesinin talebimizle olup olmadığını sormuş ve dönemin Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak; Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'na girişinin talebimizle olmadığını, seçimle olduğunu söylemiştir. Sadak ayrıca Türkiye'nin üyeliğinin ABD, Fransa, Araplar ve Yahudiler tarafından memnuniyetle karşılandığını ifade etmiştir (Ör, 2018:39). Sadak ayrıca Filistin'de adaletli ve temelli bir düzenin kurulması için Türkiye'nin elinden gelen gayreti göstereceğini, bu meselede Amerika ve Fransa ile işbirliğinin verimli olmasını dilediklerini vurgulamıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], 1948:154-155).

Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na katılmasında, o dönemde ABD ile ilişkilerindeki Truman Doktrini ve Marshall yardımı konularının etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Amerika'nın İsrail'i tanınması, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri olacağı düşünülen İsrail'in de komünist bir yapılanma içerisinde yer alabileceği endişelerini gidermişti. Sovyetler Birliği'nin bu dönemde Türkiye üzerinde kurduğu baskı da Türkiye'nin izlediği Filistin siyasetlerini yakından etkilemiştir. Filistin Uzlaştırma

Komisyonu, Arap Devletleri'nin mültecilerin iade edilmesine yönelik yaptıkları baskılar ve buna karşılık İsrail'in de önceliğin bölgesel sorunlar olması gerektiğine yönelik ısrarından ötürü 1949 yılında yapılan görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmamıştır (Ör, 2018:39-40).

Türkiye, İsrail'in kurulmasını önce endişeyle karşılamıştır. Hükümetin yarı-resmi organı olan *Ulus* gazetesi, Filistin'de İngiliz Mandasının sona ermesi üzerine İsrail'in kurulmasının Orta Doğu'da çözümü güç olan bir siyasi sorunu daha da çıkmaz hale getirdiğini belirtmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:31-32).

15 Mayıs 1948 tarihli *Ulus* gazetesinde Sabah Can, "Manda Vefat Ederken..." başlıklı yazısında bölge halkına yönelik eleştirilerde bulunmuş ve Filistin'in İngilizler ve Yahudilerce işgal edildiğini, Türk tarafının ise Arapları savunduğunu ifade etmiştir. Yazının devamında ise Birinci Dünya Savaşı yıllarında Filistin'deki İngiliz mandasının sona erdiğini belirtmiştir. Can, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin Filistin'i Siyonistlerle bir Yahudi kütlesi haline getirdiğini vurgulamıştır. Arapların fahiş fiyatlarla Yahudi muhacirlere arazi sattıklarını ve memleket elden giderken akıllarının başlarına geldiğini söylemiştir. Can ayrıca, Birleşmiş Milletlerin bölgede bir güvenlik kuvvetinin olmadığını dolayısıyla Rusların bölgeye gelerek Orta Doğu'da Rus nüfuzunu hâkim kılacağını sözlerine eklemiştir (Murat, 2019:461).

16 Mayıs 1948'deki *Ulus* gazetesi'nde "Filistin Çıkmazı..." başlığını taşıyan yazıda, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin son bulmasının ve daha sonra ise İsrail'in kurulmasının Orta Doğu'daki siyasi problemi çıkmaza soktuğu vurgulanmış ve ABD'nin İsrail'i tanınmasıyla diğer devletlerin de İsrail'i tanıyacakları ifade edilmiştir. Ayrıca; Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki savaşın, düğümleri daha da karıştıracığı aktarılmıştır. Meselenin çözümü olarak da Yahudilerle Yahudi olmayanlar arasında müşterek bir yaşamı sağlayacak bir zeminin hazırlanması gerektiği dile getirilmiştir (Murat,2019:462).

16 Mayıs 1948 tarihli *Cumhuriyet* gazetesine beyanat veren Ürdün Kralı Abdullah, İsrail'in kuruluşu ile ilgili olarak Filistinli Arapların İngiltere'nin manda yönetimini ve Balfour Beyannamesini tanımadıklarını, Yahudilerin ise İngilizlere nankörce davrandıklarını ve tedhiş yoluyla İngiliz mandasının sona ermesine neden olduklarını ifade etmiştir. Yahudilerin tekliflerini kabul ettikleri takdirde kendilerine muhtariyet verileceğini bildirmiştir. Kral Abdullah, Türkiye'nin de Siyonist bir devletin kurulmasını istemeyeceğini söylemiş ve Türklerle Araplar arasında vatan, din ve kader birliği olduğunu sözlerine aktarmıştır (Murat, 2019:462).

16 Mayıs 1948’de *Cumhuriyet* gazetesinden Abidin Daver, “Kan ve Ateş İçinde Doğan Bir Devlet...” başlığını taşıyan yazısında, İsrail’in devamlılığının Arap ülkelerine bağlı olduğunu ifade ederek Amerika ve Sovyetler Birliği’nin İsrail’in bölgede kalıcı olmasına etki edeceğini belirtmiştir. Daver yazısının devamında, İsrail’in daha kuruluşundan başlayarak kızıl kıyametin koptuğunu ve bu anlamda Arap ülkelerine ait orduların İsrail’i yok etmek amacıyla Filistin’e girdiklerini söylemiştir. Ona göre, ABD’nin İsrail’i tanımış olması bu devletin mutlaka yaşayabileceği anlamına gelemez. İsrail Devleti’nin yaşayabilmesi Arap ordularının yapacağı hamlelere bağlıdır. Yani Arapların İsrail’i mağlup etmesi durumunda bu devletin ortadan kalkacağını, aksi bir durumda ise İsrail yaşamaya devam edeceğini ifade etmiştir. Abidin Daver, yazısında Amerika’da yaşayan Yahudilerin Amerikan siyasetindeki etkilerinin gerek ekonomik gerekse de nüfuz ve kudret anlamında büyük olduğunu söylemiş ve Amerika’nın İsrail’i tanımmasının bu devleti manevi anlamda kuvvetlendireceğinin altını çizmiştir. Ayrıca Amerikalı Yahudilerin, Filistinli soydaşlarına da maddi desteğinin olacağını söylemiştir. Daver, Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu siyasetlerine de değinerek Bolşeviklerin Orta Doğu’da bir komünist üssü meydana getirmek istediklerini vurgulamıştır (Murat, 2019:462).

19 Mayıs 1948 tarihli *Tasvir* gazetesindeki “Hiçbir Faydası Olmayan Tanımalar...” başlığını taşıyan yazısında Selim Sabit, Amerika ve Sovyetler Birliği’nin İsrail’i tanımalarının bölgeye bir fayda getirmeyeceğini ifade ederek İsrail’in bir anlam kazanabilmesi için öncelikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun daha sonra da Arap ülkelerinin tasdik ve kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Amerika’nın Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne gelmeden taksimden vazgeçtiğini ancak bu tutumunun hemen arkasından İsrail’i tanıyan ilk devletlerden olduğunu söylemiştir. Sabit’e göre, Amerika her gün fikir değiştirmekte ve kendisi de ne istediğini bilmemektedir (Murat, 2019:462-463).

Sebilürreşad dergisi, İsrail’in kurulmasını “Filistin için Cihadı Mukaddes” manşetiyle aktarmıştır. Dergi yazarlarından Cevat Rifat Atilhan, İsrail’in Komünizm ile Siyonizm’in el ele vermesi sonucunda kurulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, İsrail’in kurulmasının bütün Asyayı etkileyen bir tehlike olduğunu vurgulamıştır. Atilhan, bu durumun sebebi olarak İslam milletleri arasındaki “tefrikayı” göstermiştir. İsrail’i kuran Yahudilere karşı birlik olunduğu takdirde Siyonist tehditten kurtulmanın mümkün olacağını belirtmiştir (İşler, 2019:124).

21 Mayıs 1948 tarihli *Yeni* gazete’deki, “Arap - Yahudi Davasının Biricik Hal

Şekli” başlıklı yazısında Asım Us, Araplarla Yahudiler arasında yıllardır devam edegelen ve nihayetinde silahlı çatışmaların yaşanmasına yol açan bu davada Araplara hak verdiğini dile getirmiştir. Ona göre Yahudiler, Filistin’de yaşayan Arapları yurtlarından çıkarmak amacı içinde olmuşlar ve onların yerine de yabancı ülkelerdeki Yahudi muhacirleri getirip Filistin’e iskan etmek istemişlerdir. Us, Filistin’deki Yahudilerin sayılarının birkaç milyonu bulması ve Yahudi Devleti’nin kurulmasından sonra Araplarla Yahudiler arasında cereyan eden olayların bugünkü sınırlarını aşacağını ve bu durumda Orta Doğu’daki ülkeleri rahatsız edeceğini sözlerine eklemiştir (Murat, 2019:463).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü; 1 Kasım 1948’de TBMM’de yaptığı konuşmada Türkiye’nin Arap Birliği ülkeleri, İran, Yunanistan ve Afganistan ile olan dostluk ilişkilerinin samimi bir hava içinde olduğunu söylemiştir. İnönü, sözlerinin devamında ise Türkiye’nin komşularının hepsi için gösterdiği çabaların uygulamada istenilen sonuçlara ulaşmadığını da vurgulamıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMD], 1948:6-7).

İsrail, büyük devletlerce Ocak 1949’dan itibaren tanınmaya başlamıştır. ABD, 31 Ocak 1949’da İsrail’i de facto olarak tanıma kararı almıştır. Bundan sonra Türkiye’nin benzer bir adım atacağına yönelik belirtilerde artma gösterecektir (Özcan, 2005:14). Türkiye’nin İsrail’e yönelik tutumu, İsrail’in “yeni bir Sovyet peyki” olmadığına ortaya çıkmasıyla değişmiştir. *Ulus* gazetesinde çıkan bir makalede, mevcut şartların İsrail’i tanımayı gerektirdiği ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 8 Şubat 1949’da Anadolu Ajansı’na bir demeç vermiştir. Sadak demecinde İsrail’in bir vaka olduğunu ve dünyada 30’dan fazla ülkenin bu devleti tanıdığını söylemiş ve Türkiye’nin Filistin Uzlaştırma Komisyonundaki görevini daha iyi yerine getirebilmek için mevcut durumunu değiştirmeyeceğini ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:31-32).

Türkiye’de Yahudi cemaatinin basın yayın organlarından olan *Şalom* gazetesinden Eli Şaul; 17 Şubat 1949’daki yazısında, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak’ın Anadolu Ajansı’na yapmış olduğu açıklama ile Türkiye’nin, İsrail’i bir vaka olarak tanıdığını ve yakın zaman içinde de Türkiye’nin İsrail’i tanıyacağına dair güçlü bir işaretin olduğunu belirtmiştir. Yazar, bu durumun Türkiye ve İsrail içinde mutluluk veren bir gelişme olduğunu da sözlerine eklemiştir (Baş, 2019:279).

Şalom gazetesinden Avram Leyon ise ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Balkan devletlerinin tamamının İsrail’i tanıdığını ancak Türkiye hükümetinin bu kararı alma

konusunda geç kaldığını belirtmiştir. Leyon, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliğindeki tarafsızlığını devam ettirmek adına İsrail'i tanımadığı mazeretini doğru bulmamış ve böyle bir durum olsaydı ABD ve Fransa'nın da İsrail'i tanımaması gerekirdi diyerek konuyla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Leyon ayrıca, iki ülkenin el ele vermesi durumunda bölgenin cennet ve yeni "Amerika" olacağı iddiasında bulunmuştur (Baş, 2019:279-280).

Bu dönemde Türk basınında Sovyetler Birliği'nin başlangıçta izlemiş olduğu İsrail siyasetinin değiştiğine yönelik değerlendirmeler içeren yazılar kaleme alınmıştır. 10 Şubat 1949 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Süha Sakıb Taner, SSCB - İsrail İlişkilerinin şaşırtıcı ölçüde değiştiğinin altını çizmiştir. Ona göre Sovyetler Birliği, artık İsrail'in varlığının sona ermesi gerektiğine inanmaktaydı. Taner, Sovyetler Birliği tarafından İsrail'in tanınması sürecinin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerinde Sovyetler Birliği'ne zarar verdiğini ifade etmiştir. Arapların Sovyetler Birliği'nin emperyalizm karşıtı olduğuna inanmakla birlikte, gazetelerinde Sovyet propagandalarını içeren haberler yayınlamakta olduklarını öne sürmüştür. Süha Sakıb Taner, ayrıca Arapların İsrail'i emperyalizmin karakolu olarak gördüklerini söylemiştir. Sovyetler Birliği'nin bu siyaset değişikliğinde İsrail'de gerçekleşen seçimlerde aşırı sağ ve aşırı solun kaybetmelerini, komünistlerin yüzde üç oy almalarını ve İsrail'in İngiliz çıkarlarına saygılı siyasetler izlemesi beklenir hale gelmesinin etkili olduğu ifade etmiştir. Bu durumdan Sovyetler Birliği hoşnut olmadığını da söyleyen Taner, bu sebeplerden dolayı Sovyetler Birliği'nin İsrail'e yönelik siyasetinin değiştiğini vurgulamıştır. Taner, Arap dünyasının Sovyetlerle yakınlaşma düşüncesini de *denize düşen yılanı sarılır* benzetmesi içerisinde değerlendirmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 10 Şubat 1949:2).

Türkiye tarafından İsrail'in tanınması sürecinde Türk ve Yahudi toplumları arasındaki ilişkiler, Arap Devletlerinin tutumu, Filistin Meselesi gibi durumlar göz önünde bulundurulmuş ve hassas bir siyaset izlenmiştir. Türkiye bu meselede öncelikle kendi ulusal güvenliğini göz önünde bulundurarak politika izleme gayreti içerisinde olmuştur. Bunun yanı sıra o dönemde Türkiye'yi yönetenlerin kendi politik düşünceleri de İsrail'in tanınması kararının alınmasında etkili olmuştur (Şenel, 2014:157-158). Türkiye'nin 1945 yılı sonrasında Batılı ülkelere yakın bir dış politika izlemesi, İsrail'in tanınması kararını almasında etkili olmuştur (Erhan, Kürkçüoğlu, 2009:641) Özcan'a göre; Türkiye'nin İsrail'i tanıma kararı almasının başka bir nedeni de, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda azınlıklarla ilgili izlediği siyasetler ve özellikle de Varlık Vergisi uygulamasından dolayı

ABD ve İngiltere kamuoyundaki itibar kaybını düzeltmek istemesi olabilir. Ayrıca İsrail’de 25 Ocak 1949’da gerçekleşen seçimlerde komünist partisinin oldukça az bir oy oranını yakalaması Türkiye’nin İsrail’in siyasi geleceğine dair kaygılarını sona erdirmiştir (Özcan, 2005:16). İsrail, ABD ile iyi ilişkiler kurarak Sovyetler Birliği’nin gizli bir müttefiki olmadığını göstermiştir. Hüseyin Cahit Yalçın bu dönemde İsrail’e bir gezi yapmış ve Türk gazetecilerine açıklamalarda bulunmuştur. Yalçın, herhangi bir yabancı ülkenin İsrail’e etki ettiğine dair bir göstergenin olmadığını dile getirmiştir (Erhan, Kürkcüoğlu, 2009:641) Tüm bunlara ABD’den kredi alabilmek için bu ülkedeki Yahudi finans çevrelerinin yardımcı olabileceğine dair oluşan beklenti de eklenebilir (Özcan, 2005:16). Türkiye Hükümeti ve Genelkurmayı, ABD üzerinde büyük bir etkisi olan Yahudi lobisini de hesaba katmak zorundaydı. Haliyle Türkiye’nin, Batı’dan almış olduğu bu yardımları ve Batı’nın güvenlik sisteminde yer almayı Arap ülkelerinin yanında olunması pahasına reddetmesi gerçekçi bir siyaset anlayışı olarak görülmektedir. Türkiye, NATO’nun kuruluş toplantısında da yer almak istemiştir. Bu yüzden toplantı yapılmadan önce İsrail’i tanımak ve böylece Filistin sorununda Batılı ülkelerle aynı siyaset anlayışı içinde hareket ettiğini göstermek istemiştir (Şenel, 2014:167).

İsrail’de günlük yaşamda ve hukuk alanındaki Medeni Kanun dışında yer alan kanunlarda Museviliğin dini kanunları hüküm sürmemektedir. İsrail yine de Türkiye kadar hukuki alanda laikleşmeyi sağlayamamıştır. Türk Medeni Kanunu ise Mahmut Esat Bozkurt tarafından İsviçre Medeni Kanunu ilham alınarak hazırlanmış ve hukuk sisteminden şariat hükümleri tamamen çıkarılmıştır. Uzer’e göre, tüm bunlara rağmen her iki ülkenin de laik, demokratik ve Batı yanlısı olması, Türkiye ve İsrail’i birbirine yaklaştıran unsurlar olmuştur (Uzer, 2011:142).

Birleşmiş Milletler (BM)’in Filistin Uzlaştırma Komisyonu delegesi olan Hüseyin Cahit Yalçın, İsrail’in dünyadaki güçler tarafından tanınmaya başladığını, Türkiye’nin de İsrail’i kesinlikle tanıyacağını ve bu durumun ilerleyen süreçte gerçekleşeceğini belirtmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 05 Mart 1949:2-3). Hüseyin Cahit Yalçın, Mart ayı başlarında Türkiye’nin İsrail’i derhal tanıması gerektiğini belirten ve konuyla ilgili değerlendirmeler içeren raporunu Cumhurbaşkanı İnönü’ye sunmuştur. Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Cahit Barlas da İsrail Ajansının Türkiye muhabirine yaptığı açıklamada, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması durumunda Türkiye’ye gelecek İsrail heyetini memnuniyetle kabul edeceklerini söylemiştir (Özcan, 2005:15).

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, 7 Mart 1949’da TBMM’de yaptığı

konuşmada Mason Derneği ile ilgili olarak kökü dışarıda olan bu cemiyete nasıl müsaade edildiğini başbakana sormuştur. Tekelioğlu'nun bu sorusunu, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil yanıtlamış ve Türkiye Mason Derneği'nin önceden tüzüğünü vererek faaliyete geçtiğini söylemiş ve diğer yerlerdeki mason teşkilatlarıyla ilişki içinde olduğuna dair herhangi bir belgeye rastlanmadığını vurgulamıştır. Sinan Tekelioğlu ise Atatürk'ün tarikatları ve tekkeleri kaldırdığını ifade etmiş, şimdi bu cemiyete izin verildiği için bunu gören Müslüman tarikatlarında faaliyete geçmek için izin isteyebileceğini belirtmiş ve kökü dışarıda olan bu Siyonist yapının derhal kapatılmasını istemiştir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], 1949:67-68).

Türkiye; İsrail'i tanımaya karar verdiğinde Ortadoğu'da İsrail'in genişlemeye yönelik siyaset unsuru olmasını istememiş, bir barış unsuru olmasını temenni etmiştir. (Cumhuriyet gazetesi, 29 Mart 1949:1).

İsrail Devleti'nin tanınması Bakanlar Kurulu'nun 24 Mart 1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1949:30.18.1.2/-118-108-3). Türkiye, 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanımıştır. Tanıma kararından sonra Türk basınında çıkan bir yazıda Arap Birliği ülkelerinin arzularının farklı olduğunu, ortada hakikati kabul etme zorunluluğunun olduğunu ve zaman içinde mevcut pürüzlerin giderileceğini söylemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:32). *Ulus* gazetesinde, Türk Hükümeti'nin İsrail'i resmen tanıma kararı aldığı belirtilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi ise alınan kararın İsrail ile Arap ülkelerinin müzakerelere başlaması suretiyle alındığını belirtmiştir (Özcan, 2005: 15). Özcan'a göre; Hüseyin Cahit Yalçın'ın İsrail'in tanınması kararından söz etmeyip, Arap ülkelere övgü dolu ifadelerde bulunarak kaleme aldığı yazısı ilgi çekicidir. Yalçın; Arap ülkelerinin Osmanlı'ya karşı savaşmalarından duydukları pişmanlığı vurgulamış, İsrail'in tanınmasının Araplara karşı duyulan derin sempatiyi azaltacağına dair bir anlam içermediğini belirtmiştir (Özcan, 2005:15-16).

Türkiye'nin İsrail'i tanınması, İsrail basını tarafından ilk sayfadan verilmiştir. 31 Mart 1949'da İstanbul'dan hareket eden ve 500 Yahudi göçmeni taşıyan ilk resmi gemi "Cumhuriyet" Hayfa'ya doğru hareket etmiştir (Ör, 2018:41).

Türkiye'nin İsrail'i tanınmasını değerlendiren Lübnan elçisi, İsrail'in tanınmasının Orta Doğu siyasetinde değişiklik yapmayacağını söylemiştir " (Ör, 2018:40).

Ulus gazetesi başyazısında, İsrail'in tanınmasının Türkiye'nin Araplarla olan dostluğunun değişeceği şeklinde değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca,

İsrail Başbakanı ile İsrail Dışişleri Bakanı'nın da dâhil olduğu üç bakanın Türkiye'de hukuk öğrenimi gördüğü ve bu kabine üyelerinin Türk halkını yakından tanıdığı ifade edilmiştir (Ör, 2018:41).

Türkiye'de yaşayan muhafazakâr kesimler, İsrail'in kurulmasından rahatsızlık duyduklarını açık bir biçimde dile getirirler de Türkiye'nin İsrail'i tanınması sonucunda bu kesimlerin tutumları değişmiş ve durumu kabullenmişlerdir. Örneğin, *Selamet* dergisi yapmış olduğu yayınlarda devletin İsrail ile ilgili olan yaklaşımını olağan karşılamış ve Araplara yönelik suçlayıcı ifadeler kullanmıştır. Eşref Edip ise İsrail'in kurulmasını ve Türkiye'nin İsrail'i tanınmasını masonluk üzerinden değerlendirmiştir. Siyonizm'in yalnızca Filistin'i değil Türkiye içinde bir tehlike olduğunu söylemiştir (İşler, 2019:127). Bu gelişmenin Yahudi hükümetini sevindirdiği, Müslüman milletlerin ise üzölmüş olduklarını ifade etmiştir. Eşref Edip, Türkiye'nin İsrail'i tanınmasını şaşkırtıcı bulmuş ve eğer bu durumun ekonomik çıkarlardan kaynaklandığı düşünülürse bu kararın Müslüman milletleri üzeceğini dile getirmiştir. Eşref Edip, bu ihtimali zayıf görmüş ve ona göre, Türkiye'nin İsrail'i tanınması NATO'ya girmek istemesinden dolayı olmuştur (İşler, 2019:125).

Şalom gazetesinin yazarları, Türkiye'nin İsrail'i resmen tanınmasıyla birlikte CHP hükümetinin bu kararını destekleyici makaleler yazmışlardır. Eli Şaul, "Türkiye'nin İsrail'i Tanınması Münasebetiyle" başlığını taşıyan makalesinde Türkiye'nin bu kararı geç verdiğini tekrarlayarak İsrail ile iki Arap devletinin mütareke yapmasından sonra İsrail'i tanıdığı eleştirisini yöneltmiştir. Şaul'a göre; Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmasıyla birlikte İran, Hindistan, Pakistan gibi devletlerin de İsrail'i tanıyacıklarını ve Arapların da artık Filistin meselesine gerçekçi bir bakış açısıyla bakacaklarını sözlerine eklemiştir. Şaul ayrıca, İsrail'in dost bir Türkiye'ye muhtaç olduğunu hatırlatmış ve Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyelerinin sonuçsuz kalan çalışma tarzına dair eleştirilerde bulunmuştur. Avram Leyon ise Türkiye'nin İsrail'i tanıdığı halde temsilci göndermek konusunda yavaş davrandığını söylemiştir (Baş, 2019:280).

İsrail'in tanınmasıyla Türkiye'de yaşayan zengin Yahudiler; Gümüşsuyu Alman elçilik binasını, İsrail Konsolosluğu haline getirmek için satın alma girişiminde bulunmuşlardır. Bu girişimlerinin sonuçsuz kalması halinde ise oturmuş oldukları binayı boşaltacaklarını bildirmişlerdir (Cumhuriyet gazetesi, 30 Mart 1949:1).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1949 tarihli TBMM'nin açılış konuşmasında İsrail ile ilgili olarak İsrail ile siyasi ilişkilerin başladığını ve bu devletin Yakın Doğu'da

barış ve istikrar ögesi olacağını ümit ettiklerini söylemiştir (İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, 1993:87).

5.5.1 Türkiye İle İsrail Arasındaki İlk Diplomatik İlişkiler

İsrail'in tanınmasıyla başlayan ve iki ülke arası ilişkiler nezdinde İsrail Hükümeti, 14 Kasım 1949'da Filistin Yahudi Ajansı'nda görev yapmış Elyas Sason'u Ankara Orta Elçiliğine tayin etmek için anlaşma talebinde bulunmuştur. Türkiye ise buna karşılık olarak 26 Kasım 1949'da Birinci Daire Umum Müdürü Seyfullah Esin'i Orta Elçi olarak İsrail'e maslahatgüzar seviyesinde tayin etmiştir (Ör, 2018:42). İsrail Elçiliği Başkatipliğine ise Maslahatgüzar unvanıyla Orhan Conker tayin edilmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1949:30.11.1.0 / 210-37-2). Eliahu Sasson, 9 Ocak 1950'de elçi statüsünde diplomatik delegasyon başkanı olarak Cumhurbaşkanı İnönü'ye güven mektubunu sunmuştur. Sasson ile birlikte Sasson'un müsteşarı Uriel Heyd'de göreve başlamıştır. Sasson, Mayıs 1948'e kadar Yahudi Ajansı'nın Arap ülkeleriyle ilgili bölümünün başkanlığı görevinde bulunmuştur. İsrail'in bağımsızlığından sonra ise Dışişleri Bakanlığı'nda Orta Doğu Bölümü'nün başına getirilmiştir. Ürdün ile sürdürülen barış görüşmelerinde baş müzakereci görevini icra etmiştir. Sasson'un bütün bu özellikleriyle Türkiye'de göreve başlaması, İsrail'in Türkiye ile olan ilişkilerine önem verdiğini gösteren bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Sasson, Türkçe'yi çok iyi bilmesi ve bölgeyle ilgili olarak derin bilgilere sahip olmasından ötürü görüşleri en çok merak edilen diplomatlardan birisi olmuştur (Özcan, 2005:17). Avram Leyon, İsrail'in Türkiye elçisi olarak göreve başlayan Eliau Sasson ile ilgili olarak bu durumun iyi komşuluk ilişkisi ve dış politika başarısı olduğunu, Araplara örnek teşkil etmesi gerektiğini belirtmiştir (Baş, 2019:280).

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin artarak gelişmesinin nedenleri arasında ABD'nin Orta Doğu'da İsrail ile sıcak ilişkiler içinde olmasının Türkiye'de meydana getirdiği etki olmuştur. Türkiye'ye yabancı uzmanların tavsiye ettikleri "Petrol Kanunu" ve "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" gibi birtakım düzenlemelerin 1950'li yıllarda İsrail'de de yürürlüğe konması hem Türkiye hem de İsrail'in ABD ile kurduğu ilişkilerdeki paralelliği ortaya koymaktaydı. İsrail'in Kore Savaşı'na asker gönderilmesini desteklemesi Türkiye'nin İsrail'e duyduğu güveni artırmıştır. İsraili yöneticiler, Türkiye'nin Batılı ülkelerle iyi ilişkiler kurmasının İsrail'in bu ülkelerle olan ilişkilerini güçlendirmede katkı sağlayacağına inanmaktaydılar. (Erhan, Kürkçüoğlu, 2009:642)

Türkiye, 9 Mart 1950'de Tel-Aviv'de elçiliğini açmış ve 1952'de İsrail'e ilk elçisini göndermiştir. Türkiye'nin İsrail'i tanınmasıyla birlikte iki ülke arasında askeri, ekonomik ve istihbarat alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye-İsrail ilişkileri zaman zaman inişli çıkışlı dönemler içinde olmuştur. Bu durum, Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır (Eminoğlu, 2016:91).

BÖLÜM VI

6. 1956 SÜVEYŞ SAVAŞI VE TÜRKİYE

6.1 Bağdat Paktı, İsrail ve Türkiye

Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı, ABD'nin Avrupa ve Uzak Doğu'da çeşitli savunma önlemleri almasına yol açmıştır. ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı bir "güvenlik kordonu" oluşturmak istemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:51). İngiliz Jeopolitik Okulu kurucularından olan Mackinder, SSCB ile ilgili izlenmesi gereken jeopolitik tutum ile ilgili olarak "Bu devletin dünya egemenliğine engel olunmak isteniyorsa açık denizlere çıkmasına izin verilmemelidir" diyerek ifade etmiştir. M. Esat Kaledelen'e göre, ABD'nin SSCB'ye karşı oluşturduğu paktlar Mackinder'ın bu yöntemini uygulamak içindir. Kaledelen, bu paktlar ile olarak SSCB'nin açık denizlere çıkmaması için alınan savunma önlemleri olduğunu vurgulamıştır (Kaledelen, 1968:41).

Kore Savaşı, Orta Doğu'ya verilen önemin artmasına yol açmış ve böylece ABD bölgeyle daha yakından ilgilenmiştir. ABD, Orta Doğu'yu Batı savunma sistemine dâhil etme amacı içinde olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles'in 27 Ocak 1953'te yaptığı konuşmada; SSCB'nin Orta Doğu'yla ilgilendiğini ve bu maksatla Arapları, hem Amerikalılara hem de İngilizlere karşı kışkırttığını söylemiştir. Dulles; Orta Doğu'nun jeopolitik öneminden bahsetmiş, bölgenin Süveyş Kanalı'na sahip olduğunu, dünyanın en büyük petrol rezervinin bulunduğunu, ekonomik açıdan son derece önemli olan bu coğrafyanın düşmanların eline geçmemesi gerektiğini belirtmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:51-52).

ABD Dışişleri Bakanı Dulles, 11-28 Mayıs 1953 tarihlerinde Orta Doğu ülkelerinin tamamını kapsayan bir ziyaret gerçekleştirdi. Dulles; gezisini tamamladıktan sonra 1 Haziran 1953'teki raporunda, Arap devletlerinin çoğunun gündemini meşgul eden konunun esas olarak Sovyet Komünizm'i olmadığını, daha çok İngiltere, Fransa ve İsrail'le olan anlaşmazlıkların olduğu ifade etmiştir. Ortak bir güvenlik sisteminin oluşturulmasını gerektiğini de ifade eden Dulles, böyle bir ihtimalin olduğunu ve bu sistemi bölgedeki

devletlerin kendilerinin gerçekleştirerek bu ülkelerin komünizm tehlikesine karşı tüm güçlerini mukavemet etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. J.F. Dulles, ABD'nin de yardımda bulunabileceğini söylemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:52-53).

2 Nisan 1954'te Türkiye ve Pakistan Dostluk İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın benzeri daha sonra Irak ile de yapılacaktır. Yaşanan süreci yakından izleyen *Şalom* gazetesinin, Türkiye'nin Müslüman ülkeler ile olan yakınlaşmasından endişe duyduğu görülmektedir. *Şalom* gazetesi Editörü, Fuat Köprülü'nün 3 Aralık 1954'te *Jerusalem Post* gazetesine verdiği Türkiye, Pakistan, Irak'ı da kapsayan bir anlaşmanın yapılmasını amacıyla görüşmelerin sürdüğü yönündeki demeçlerine değinmiştir. *Şalom* gazetesi Editörü, Türkiye ile Irak arasında yapılacak anlaşma hakkında da değerlendirmelerde bulunarak, yapılacak olan görüşmelerin Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki barışı içinde fırsat sunacağını vurgulamıştır. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu'nun Bağdat'a gitmeden önce İngiltere, ABD ve İsrail elçileriyle gerçekleştirdiği görüşmelerin Bağdat'taki görüşmeye olan ilginin artmasına yol açtığını belirtmiştir. İsrail Hükümeti'nin de bu görüşmelerden memnun olduğunu ifade etmiştir. *Şalom* gazetesinden Lemi Gülman, Adnan Menderes'in Bağdat'tan döndükten sonra Mısır'a ittifak teklifinde bulunmasını ve Mısır tarafından bu teklifin görüşülmeden reddedilmesini Mısır'ın uzlaşmaz bir tavır olarak göstermiştir (Baş, 2019:285-286).

Mısır'a göre; Türkiye ile işbirliği yapmak, Batı ile işbirliği yapmak anlamına gelmekteydi. Mısır, başlattığı kampanya ile Türkiye ve Arap ülkeleri arasında gerçekleşen işbirliğini önlemeye çalışıyordu. 25 Ocak 1955'teki yayınında Kahire radyosu, Türkiye ile ittifakın İsrail ile dolaylı bir ittifak anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Ayrıca 27 Ocak 1955 tarihinde Türkiye ve İsrail arasında askeri anlamda bilgi alışverişine dayalı bir anlaşmanın olduğu iddiası gündeme getirilmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:64).

Şalom gazetesi yazarı Avram Leyon'a göre, Mısır lideri Nasır, uygulamış olduğu politikalar ile Batılı devletlerden bol ve ucuz kredi alırken SSCB'den de yeni silahlar alıyordu. Yazar, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da izlemiş olduğu yayılma siyaseti karşısında İsrail'in ABD, İngiltere ve Fransa tarafından güçlendirilmesi durumunda bir dengenin yaratılabileceği iddiasında bulunmuştur (Baş, 2019:288).

ABD'ye göre de SSCB'nin Orta Doğu bölgesine doğru genişlemesi engellenmeliydi. Amerika'nın bu düşüncesine göre, bölgedeki ülkeler Sovyetler Birliği'ne karşı birleşmeliydi. Bu bağlamda ABD'nin öne sürdüğü Orta Doğu ülkeleriyle ittifak

kurulması fikrini Türkiye gerçekleştirmiş ve 1955 Şubatında Irak ile Bağdat'ta bir ittifak antlaşması imzalamıştır (Armaoğlu, 2012:596-597). Antlaşmaya göre; Türkiye ile Irak arasında paktın kurulduğu belirtilmiş ve bu pakt, ileride oluşturulması düşünülen savunma örgütünün çekirdeği olarak görülmüştür. Antlaşmanın 5. maddesine göre pakta bölge dışındaki ülkeler de katılabileceklerdi. Antlaşmaya katılmak isteyen bir devletin taraflarca tanınması şartı getirilmişti. Bu durum Irak'ın, İsrail'i tanımamasından dolayı paktın dışında bırakılacağı anlamına gelmektedir. Türkiye, ABD'den pakta katılmasını istemişse de ABD birçok siyasi nedenden ötürü bu katılma isteğini soğuk karşılamıştır. Yine Bağdat Paktı üyeleri de ABD'nin pakta katılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Serbest, 2016:409-416). Ayrıca *Şalom* gazetesi yazarı Levi Gülman'da Amerika'nın Bağdat Paktı'na resmen katılmasını temenni ettiklerini ifade etmiştir (Baş, 2019:288). ABD'nin Bağdat Paktı'na katılmak istememesinde İsrail'i kaygılandırmamak düşüncesi yatmaktadır. ABD, Pak'ta katıldığı takdirde bu katılımın ABD Senatosu'nda onaylanma zorunluluğu bulunmaktadır. ABD, Orta Doğu politikasının iç politika konusu haline gelmesini istememiştir (Serbest, 2016:415-416).

Antlaşmaya sonraları İngiltere, Pakistan ve İran da katılmıştır. Irak dışındaki Arap ülkeleri ise Pak'ta katılmamışlardır. Suriye, Suudi Arabistan, Mısır ve Yemen Batı bloğuna şiddetli bir karşı tutum içinde olmuşlardır. Lübnan ve Ürdün ise bu iki grubun dışında kalmışlardır. Bu durum ABD için olumsuz bir gelişme iken Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya girmesini kolaylaştıran bir gelişme olmuştur (Armaoğlu, 2012:597).

4 Nisan 1955'te Bağdat Paktı'na katılan İngiltere, Irak ile aynı gün işbirliği antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmayla İngiltere, Irak ordusunun hem yetiştirilmesine hem de donatılmasına katkı sağlayacağını ve Irak'a yönelik bir saldırı gerçekleşmesi halinde gerektiğinde Irak'ın savunmasına yardım edeceğini yükümlenmiştir (Erhan, Kürkçüoğlu, 2009:624)

İran'ın Bağdat Paktı'na dâhil olması izlediği tarafsızlık siyasetiyle çelişki oluşturmakla birlikte İran Şahı, İran'ın tarafsız kalamayacağını ve ülkesinin güvenlik aşılacak taraflarla beraber hareket etmesi gerektiğini söylemiştir. Böylece Türkiye, İsrail ve İran arasında dolaylı bir şekilde ve olumlu yönde ilerleyen işbirliği süreci 1979'daki İran İslam devrimine kadar sürmüştür (Oruç, 2016:8).

Kürkçüoğlu'na göre; Irak, Arap devletleri içinde Batı ile en yakın ilişkilere sahip devletti. Aynı zamanda Türkiye'nin de Irak ile iyi ilişkileri vardı. Irak'ın Bağdat Paktı'na

girmesi Arap ülkelerine göre, ‘İsrail’in statükosunu kabul etmekten farksızdı.’ Bu durum Irak ile Arap devletleri arasındaki ilişkilere zarar verecekti. Ayrıca Irak iç politikada muhalefetle karşılaşabilirdi. Irak, Kürt azınlığının arz edeceği tehlikeyle Irak Komünist Partisi’nin yarattığı endişelerden çekiniyordu ve SSCB tehlikesine de inanıyordu. Batı’nın ekonomik yardımlarıyla da Arap ülkeleri arasındaki yerini sağlamlaştırmak istiyordu (Kürkçüoğlu,1972:54-55).

Bağdat Paktı’nın kurulması Orta Doğu’daki ülkeler arasında birlikteliği sağlayamamış ve Orta Doğu’nun parçalanmasına yol açmıştır. Pakistan ve İran dışındaki Orta Doğu ülkeleri pakta dâhil olmamıştır. Burada ismi geçen ülkeler ise Orta Doğu’daki Arap ülkeleri arasında yer almamaktadır. Bağdat Paktı, Orta Doğu’da bütünlük oluşturamamış ve Arap ülkeleri arasında bloklaşmalara sebep olmuştur. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan aralarında blok oluşturmuşlardır. Suudi Arabistan, Haşimi karşıtlığı nedeniyle Mısır ile birlikte hareket etmiştir. Suriye’deki Sabri-Al Asali hükümeti ise ‘‘Türk Paktına karşı mücadele etmek’’ siyasetini izlemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:65-67) Suriye, Mısır ile birlikte yeni bir siyasi, ekonomik ve askeri anlaşma yapılması konusunda anlaşmıştı. Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır ortak bir bildiri yayımlamış ve Bağdat Paktı’na katılmayacaklarını açıklamışlardır. Bu durum karşısında Türkiye, Suriye’ye sert bir tepki göstermiştir. Suriye’ye düşmanca bir tutum takınması durumunda Türkiye’nin buna kayıtsız kalamayacağı vurgulanmıştır. Suriye, Bağdat Paktı’nın İsrail yanlısı bir görünümü olduğunu belirtmiş ve Bağdat Paktı’na katılmayacağını açıklamıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin gergin bir hal alması üzerine ABD, Türkiye’nin izlediği siyasetin Arap ülkelerini Bağdat Paktı’ndan uzaklaştıracağını söylemiştir. Bu durum karşısında Türkiye, diplomatik ilişkilerinde yumuşak bir tutum takınmaya başlamış ve Ürdün’ün Bağdat Paktı’na katılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşünmüştür. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 3-4 Kasım 1955’te Amman’ı ziyaret etmiştir. Ancak Ürdün’de hükümet değişikliğinin meydana gelmesi ve Nasır yanlılarının iktidara gelmesiyle bu ülkenin Bağdat Paktı’na katılmayacağı kesinleşmiştir (Erhan, Kürkçüoğlu, 2009:625-626)

Ürdün ve Lübnan ise Mısır’dan çekinmeleri sonucunda Bağdat Paktı’na katılamadılar ve ‘‘tarafsız’’ kalmak istediler. Yalnızca Irak Bağdat Paktına katılan Arap ülkeleri arasındaydı (Kürkçüoğlu, 1972:65-67). Irak haricindeki Arap devletlerinin Bağdat Paktında yer almamasında İsrail tehdidinin öncelikli olması, Nasır’ın etkisi ve paktın İngiltere’nin Orta Doğu’daki çıkarlarını sürdürme arzusuna hizmet ettiği düşüncesi ve

ABD'nin göstermiş olduğu tutum rol oynamıştır. ABD, Dünya Bankası ve İngiltere ile işbirliği içinde Mısır'ın Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içinde olmasını önlemek amacıyla Asuan Barajının finanse edilmesini önermiştir. Amerika, bir yandan Bağdat Paktına destek vermiş öte yandan da paktın oluşumuna karşı çıkan Mısır'a ekonomik yardımda bulunmayı teklif ederek radikal Arap devletlerine pakta katılmamanın kendisiyle olan ilişkilerde olumsuz bir sonuç meydana getirmeyeceğini göstermiştir (Erhan, Kürkçüoğlu, 2009:626)

Irak'ın Bağdat Paktı'na girmesi Arap ülkeleri arasında dışlanmasına yol açmıştır. Irak yönetiminin Batı ülkeleriyle işbirliği yaptığı ve Arap davasına ihanet ettiğine yönelik kampanya giderek daha etkili hale gelmiştir. Kürkçüoğlu'na göre, 1958 yılında gerçekleşen Irak İhtilali'nin zemini böylece hazırlanmıştır. Bağdat Paktı'nın 5.maddesine göre Pakt'ın "Arap Birliği'nin üyelerine ve taraflarca tanınmış ülkelere açık olduğu" hükmü, 26 Şubat 1955 tarihinde Irak Başbakanı tarafından Irak Parlamentosunda yapılan konuşmada ifade edildiği üzere İsrail'i kastetmiştir. Böylece hem Arap ülkelerinin hem de Irak'ın tanımadığı İsrail'in Bağdat Paktı'na alınamayacağı gösterilmiştir. Bu durum İsrail'de kendisine karşı oluşturulan bir pakt olduğu sanısını meydana getirmiştir. İsrail, Bağdat Paktı'nı tepkiyle karşılamıştır. İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü antlaşmanın İsrail'e karşı Arap saldırganlığının artmasına yol açacağını söylemiştir. Ayrıca, ABD ile İngiltere hükümetlerinden antlaşmanın "*İsrail-aleyhtarı*" yönünde çaba sarf etmelerini istemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:65-67). Özcan'a göre, Arap ülkelerinin yer aldığı bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik çabalar Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişimi açısından da olumsuz bir ortamın yaratılmasına yol açacaktır (Özcan, 2005:18).

Demokrat Parti Hükümeti, İsrail'in Bağdat Paktı ile ilgili kaygılarını yatıştırmak amacıyla paktın Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemeyeceğine dair bir güvence vermiştir. İsrail elçisi; Başbakan Menderes'e, Irak, Bağdat Paktını İsrail'e karşı kullanmak isterse Türkiye'nin bu durumda karşı çıkacağına yönelik güvence verip veremeyeceğine dair bir soru yöneltmiştir. Menderes ise Türkiye'nin İsrail'in bu isteğine yüzde 90 ihtimalle karşı çıkacağı yanıtını vermiştir. İsrail'in Bağdat Paktı ile ilgili taşıdığı endişeler, Türkiye-İsrail ilişkilerini yıpratmış; 1955 yılının ortalarından itibaren diplomatik temasların azalmasına yol açmıştır (Özcan, 2005:18-19). Bağdat Paktı üzerinde öncü bir rol üstlenmek isteyen Türkiye, Temmuz 1955'ten itibaren İsrail ile olan ilişkilerini en alt düzeye indirmiştir. 1956'da İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu ve Birleşmiş Milletler siyasi işleri müsteşarı olan Gideon Rafael, İsrail Elçiliğine tayin edilmiş ve "agreman" talebinde

bulunmuştur. Böylece İsrail'in Ankara Büyükelçiliği "gözlem misyonu" olmuştur. Bu sayede Arap ülkelerine mesaj verilmiş ve İsrail, ekonomik ithalatı düşürmüştür. 17 Nisan 1956 tarihinde Şeyh İsmail Barzani, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes' bir mektup göndermiştir. Barzani, mektubunda Siyonizmin bölgeden çıkarılması isteğinde bulunmuş ve Filistin davasına sahip çıkılmasını istemiştir. Mektuptan anlaşılacağı üzere bölge halkı Türkiye'yi "doğal müttefik" olarak görmektedir (Demirkollu, 2016:73-74).

Bağdat Paktı'na katılan İngiltere'nin ise pakta olumsuz yönde bir etkisi olmuştur. Kürkçüoğlu'na göre; İngiltere'nin Bağdat Paktı içinde yer alması, pakta zayıflık meydana getirmiş ve gerekçe olarak da bu paktın Orta Doğu'daki devletler tarafından oluşturulduğunu ancak İngiltere'nin bir Orta Doğu devleti olmadığını ve bu yüzden de Pakıt içinde yer almaması gerektiğini ileri sürmüştür. Kürkçüoğlu, İngiltere'nin Arap milliyetçilerinin karşısında olan bir ülke olduğunu bu yüzden de Arap devletlerinin pakıtta yer almak istemediklerini ayrıca bu devletlerin pakıtta karşı çıkmalarının da son derece doğal olduğunu söylemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:68).

ABD, Bağdat Pakıtı ile istediği neticeleri alamadığını görünce yeni stratejiler geliştirmiş ve bu stratejisine uygun olarak da pakıtta dâhil olan devletlere bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konularında teminat vermiştir. Ocak 1957 tarihinde, Eisenhower Doktrini ile Sovyetler Birliğı'ne karşı yeni arayışlar içerisinde olmuştur. ABD'nin bu çabalarına rağmen meydana gelen pek çok gelişme ABD'nin istediği doğrultuda gitmemiş ve Çin Halk Cumhuriyeti; Suriye tarafından tanınmış, Arap Devletleri gittikçe artan bir düzeyde SSCB ile ilişkiler kurmuştur (Uçarol, 1995:697).

Sovyetler Birliğı'ni engelleme düşüncesiyle oluşturulan Bağdat Pakıtı, bunun tersi bir şekilde Orta Doğu ülkelerinde SSCB'ye karşı olan popülaritenin artmasına yol açmıştır. Arap ülkelerine göre Bağdat Pakıtı, Batı emperyalizmini yansıtırken Sovyetler Birliğı ise bu ülkelerin sempatisini toplamıştır (Serbest,2016:422).

Bağdat Pakıtı ile ABD ve Batılı güçler istedikleri hedeflere ulaşamamışlardır. Irak'ta meydana gelen askeri darbe paktın gidişatında da belirleyici bir rol oynamıştır. Türkiye dâhil olmak üzere pakıtta yer alan ülkeler Eisenhower Doktrini doğrultusunda Irak'a sert bir tutum gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. ABD'den beklenen hamle gerçekleşmeyince yeni Irak hükümeti 31 Temmuz 1958 tarihinde resmen tanınmıştır. Bağdat Pakıtını sona erdiren bu durum sonucunda CENTO kurulmuştur (Yeşilbursa, 2011:96). Bağdat Pakıtı içinde yer alan tek Arap ülkesi durumunda olan Irak'ta darbe

sonucu göreve gelen yönetim zaman kazanmaya çalışmış ve Batılı devletleri tarafından tanınmak istenmiştir. Yine de yeni yönetim Bağdat Paktına fazla ilgi göstermemiştir (Bostancı;Karaca,2018:131). Sonuç itibariyle, Bağdat Paktı istenilen sonuçlara ulaşamamış. Irak, İran ve Pakistan'ın askeri güçlerinin yetersiz olması ve ABD'ye bel bağlamaları, devletlerin dış politikalarında önceliklerin farklı olması Irak için en büyük sorunun İsrail olması, Pakistan için de Hindistan olması, pakta karşı Arap Devletleri arasında karşıt tutumların oluşması birliğin sağlanamamasına ve paktın dağılmasına sebep olmuştur (Yeşilbursa,2011: 97). Bağdat Paktı gibi CENTO da dağılma sürecine girmiştir. Pakistan; pakttan gerektiği desteği bulamadığını, İran, paktın emperyalist ülkeler için çıkar sağladığını, Türkiye ise CENTO'nun bölgedeki etkisini fiili anlamda kaybettiğini neden olarak göstermişlerdir. Netice itibariyle CENTO'da dağılmıştır (Uçarol, 1995:736).

6.2 Süveyş Buhranı

İsrail sınır sızmalarının yol açtığı güvenlik sorunlarının üstesinden gelmek istemiş ve kendisine karşı yapılan misillemeleri cezalandırma yoluna giderek Mısır'a karşı bir müdahale hazırlığına girişmiştir. İsrail Genelkurmay Başkanı Moshe Dayan'a göre, yeni bir savaşın çıkması kaçınılmaz bir durumdu. Ayrıca Arapların saldırmasının beklenmemesi gerekmektedir. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban, dünyayı iki parçaya ayrılmış olarak gördüklerini ve bu parçaların ise İsrail'i yok etmek isteyenler ile böyle bir durum karşısında hiçbir şey yapmayacak olanlar şeklinde ifade etmiştir (Balpınar, 2011:36-37). Bu arada Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın bitmesiyle Arap ülkeleri arasındaki en kuvvetli orduya sahip olduğu düşünülen Mısır ordusu büyük bir yenilgiye uğramış ve bu durum Kral Faruk'un devrilmesine neden olmuştur. Mısırlı genç subaylara göre, yenilginin nedenini devlet idaresindeki sorunlar oluşturmaktaydı. Bu subaylar, Yarbay Cemal Abdülnasır'ın yönetimi altında "Hür Subaylar Komitesi" adıyla gizli bir şekilde teşkilatlanarak Kral Faruk'a karşı darbe yapılması kararını almışlardır. General Necip ve arkadaşları, 25 Temmuz 1952 tarihinde yaptıkları hükümet darbesi ile Kral Faruk'u devirmişler ve Mısır'da Cumhuriyet ilan etmişlerdir. Bundan sonra General Necip, Milli Topluluk Partisi adını taşıyan tek partili bir rejim oluşturmuştur. Partinin genel sekreterliğine ise Yarbay Cemal Abdülnasır getirilmiş ve partinin amaçları belirlenmiştir. Bu amaçlar arasında ise Süveyş Kanalı'nın yabancı işgalinden kurtararak ulusallaştırılması, Sudan'a kendi kaderini belirleme hakkının verilmesi konuları yer almıştır. Sudan meselesi 1953 yılında çözümlenmiş ve Mısır, İngilizler'in Süveyş Kanalındaki üslerine uluslararası bir statü kazandırılması teklifini kabul etmemiştir.

İngiltere, bu durum üzerine Süveyş'teki üslerin barış zamanında bakımının yapılması ve savaş zamanında ise kullanması koşuluyla Mısır'a devretmiştir (Bileydi, 2005:126-127).

General Necip, iki yıl boyunca iktidarda kalmış ve 1954'te ise Cemal Abdülnasır, Mısır'da liderliği ele geçirmiş ve Arap milliyetçilik hareketini güçlenmesini sağlamıştır. Bütün Arapların bir araya toplanarak oluşturacağı Arap dünyasının başına geçmeyi amaçlamıştır. Nasır, Arap birliği amacını gerçekleştirmek için öncelikle ülkesinin iç sorunlarının çözülmesi üzerinde durmuş ve bunun için de Sovyetler Birliği'nden destek almış ve İngiltere'den Süveyş Kanalı'nı terk etmesini istemiştir (Bileydi, 2005:127-128).

Süveyş Kanalı üzerinde ortaya çıkmış olan bu buhran, İngiltere ve Mısır arasındaki sürtüşmelerin bir devamı niteliğini taşımıştır. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'dan çekilmesinin kaçınılmaz olduğunu anlayınca bölgede bulunan üssü de kendisini en fazla düşündüren mesele haline gelmiştir. Ayrıca Süveyş, 1956 yılında uluslararası bir buhranın da sebebinin teşkil etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:81).

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır, Asvan Barajı'nın yapımını gerçekleştirmek amacıyla sermaye arayışı içine girmiştir. Bu bağlamda Dünya Bankasından ise 200 milyon dolar, Amerika'dan 55 milyon dolar ve İngiltere'den de 15 milyon dolar tutarında bir destek taahhüdü sağlamıştı. Mısır askeri heyeti ABD'ye gitmiş, ancak modern silahları elde edememişti. Bunun üzerine heyet, Çekler ile bir silah anlaşması yapmıştır. Gelişmeler üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles, Asvan Barajı'nın yapılması amacıyla verilen mali yardım sözünden geri adım attı. Ayrıca, Mısır'ın Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurduğu gerekçesiyle Dünya Bankası'ndan alacağı kredileri de engellemiş oldu. Bu durum üzerine Cemal Abdunasıır, Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırma kararı aldı. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren kanal ile ilgili yapılan tüm görüşmelerde Süveyş Kanalı'nın hayati bir öneme sahip olduğunu bu yüzden de kendi kontrolü altında olmasının zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Mısır ise Süveyş Kanalı'nın savunması işini ya kendilerinin yapmasını ya da bu işin Milletler Cemiyeti'ne bırakılmasını istemiştir (Ör, 2018:88-89).

İngiltere ve Fransa kanalın millileştirilmesine şiddetli tepkiyle karşılaşmışlardır. Karar, Londra ve Paris'te panik havasına yol açmıştır.. Gelişmeler üzerine Eden hükümeti 28 Temmuz günü Süveyş Kanalı'nın İngiliz bankalarında bulunan bütün hesaplarını bloke etmiştir. Şirket tarafından kanal gelirlerinin üçte ikisi İngiliz bankalarına yatırılırken üçte biri ise Mısır bankalarına yatırılırdı. Ayrıca İngiliz bankalarındaki Mısır hükümetine ait

hesaplarda dondurulmuştur. İngiltere, bu hesaplarda ne kadar para olduğunu ise hiçbir zaman açıklamamıştır. İngiltere, almış olduğu bu tedbirlerle yetinmemiştir. Eden'a göre, siyasi ve ekonomik baskılar Nasır'ı kontrol altına almak konusunda yeterli olmayabilirdi. Bu baskıların askeri harekâtlarla da desteklenmesi gerekmektedir (Armaoğlu, 1994:153).

İngiltere, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden bir gün sonra Mısır'a yönelik askeri bir operasyon hazırlığı içine girmiş ve bu doğrultuda gizli bir plan yapmaya başlamıştır. Bu amaçla Mısır'a saldırmak ve kanalın olduğu bölgeyi ele geçirmek amaçlanmıştır. Böylece İngiltere, Mısır yönetimini Süveyş Kanalı'nın uluslararası statüsünü kabul etmeye zorlamak istemiştir. Bu sayede kanalda serbest geçişi sağlayacak ve kendisi içinde meşru bir gerekçe oluşturacaktı (Serbest, 2017:700-701).

ABD ise ortada savaşa yol açacak bir neden olmadığını belirtmiştir. Eisenhower, İngiltere Başbakanı Anthony Eden'e bu görüşünü birçok kez bildirmiştir. ABD'ye göre, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın güç kullanılarak görevden uzaklaştırılması doğru bir anlayış değildi. Eisenhower, ABD Dışişleri Bakanı Dulles'i meselenin barışçıl yollardan çözüme kavuşturulması açısından İngiltere'ye yardımcı olması konusunda görevlendirmiştir. Bunun üzerine Dulles, Londra'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. ABD, İngiltere'nin Mısır'a saldırması durumunda Batılı ülkelerin büyük bir itibar kaybına uğrayacağı düşüncesini taşımıştır (Serbest, 2017:701).

ABD'ye göre, İngiltere ve Fransa'nın kuvvete başvurmak konusunda yeterli hukuki sebepleri yoktu. Dünya Kamuoyu da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesini haklı görmekteydi. Mısır toprakları içinde yer alan kanal aynı zaman da Mısır'ın da egemenliği altında bulunuyordu. Amerika'ya göre, bu tür meselelerde kuvvet kullanılması Birleşmiş Milletlerin otoritesini zayıflatacaktı (Armaoğlu, 1994:154).

Cemal Abdünnasır, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi kararından geri adım atmayınca ABD, İngiltere ve Fransa 29 Temmuz-2 Ağustos 1956 tarihleri arasında bir görüşme yapmışlardır. Yapılan görüşmelerin sonunda 'Nasır'ın Kanal güvenliğini ve özgürlüğünü tehdit ettiği' gerekçesiyle Londra'da bir konferans toplanması çağrısında bulunmuşlardır (Ör, 2018:89).

Mısır, konferansa katılmama kararı almıştır. ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in adını taşıyan plan, Süveyş Kanalı'nın 1888 Sözleşmesi'ne uygun bir şekilde serbest ve uluslararası bir su yolu olmasını öngörmüştür. Dulles Planına göre; Süveyş Kanalı, Birleşmiş Milletler'e bağlı uluslararası bir kuruluşun yönetimi altına girecektir. Kanal,

1888 İstanbul Sözleşmesi'ne uygun olarak bütün ülkelerce serbest bir şekilde kullanılmalıdır. İçinde Mısır'ın da yer aldığı uluslararası bir kuruluş Süveyş Kanalı'nı yönetecek ve bu kuruluş bir antlaşmayla kurulacaktır. Kuruluşta hiçbir devlet hakim bir durumda olmayacaktır. Mısır hükümeti, adil bir gelir elde edecektir. Kanal şirketine tazminat verilecektir. Çıkacak uyuşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı'nın seçeceği mahkemelerin çözümüne bırakılacaktır (Kürkçüoğlu, 1972:82-83).

Sovyetler Birliği ise Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerindeki hükümlerlik haklarına uyulması gerektiğini, kanalın savaş ve ticaret gemilerinin kullanımına her zaman açık tutularak hiçbir şekilde kapatılmamasını ve kanala ait uluslararası işbirliğinin Mısır hükümeti ile kararlaştırılması düşüncesini ileri sürmüştür (Bileydi, 2005:134).

Şepilov, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nın egemen gücü olduğunu dolayısıyla çıkarlarının korunması gerektiğini ifade etmiştir. Şepilov ayrıca 1888 sözleşmesine ek bir anlaşmanın veya yeni bir uluslararası sözleşmenin hazırlanmasını istemiştir. Birinci Londra Konferansında yapılan görüşmeler sonunda Türkiye, Pakistan, Habeşistan ve İran'ın getirdikleri değişikliklerle Amerikan planı son şeklini almış ve çoğunluk görüşü olarak kabul görmüştür. Buna ek olarak; ABD, Habeşistan, İran, Avustralya ve İsveç'ten oluşturulacak bir komitenin tespit edilen esaslar ile ilgili olarak Mısır ile temasa geçmesi kararı alınmıştır (Kürkçüoğlu, 1972:83-84).

Kahire'de yapılan görüşmelerde Mısır yöneticilerine 'beş devlet planı' sunulmuş ancak Mısır kabul etmemiştir. Bunun üzerine 18 ülke, 19-22 Eylül 1956'da ikinci kez Londra'da toplanmışlardır. İkinci Londra Konferansı sonunda "Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği" örgütünün kurulması kararı alınmıştır (Serbest, 2017:702).

25 Eylül'de İsrail Kabinesi, Mısır ile yapılacak savaşı görüşmek amacıyla gizlice Paris'e bir heyetin gönderilmesi kararını almıştır. 30 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında Fransa ile İsrail arasında gerçekleşen gizli toplantılarda, Mısır'a karşı saldırıya geçilmesine yönelik bir karar çıkmıştır. Ancak Fransa, İsrail ile yaptığı gizli müzakereler hakkında İngiltere'yi bilgilendirmemiştir. Bu müzakerelerde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 3 Ekim'de Süveyş Kanalı meselesini ele almıştır. Yapılan müzakereler, İngiltere ve Fransa tarafından sunulan karar tasarısı üzerinden gerçekleşmiştir. Tasarının birinci kısmı 6 maddeden oluşmuştur. Tasarıya göre, bir taraftan Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerinde egemenliği teyit edilirken diğer taraftan da kanaldan serbest geçişlerin olması belirtiliyordu. 3.madde ise kanalın yönetimiyle ilgiliydi. Buna göre, 'herhangi bir devletin

politikasından soyutlanması” öngörülmekteydi. Ayrıca karar tasarısının ikinci kısmına göre, Mısır’dan bu kararın uygulanması ve 18 devlet teklifi ile ilgili olarak İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapması istenmiştir. Çünkü bu teklif, Süveyş Kanalında uluslararası bir yönetimin kurulmasını öngörüyordu (Armaoğlu, 1994:159-160).

Karar tasarısı 13 Ekim’de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde oylandı ve birinci kısmı oy birliği ile kabul edilmiştir. Tasarının ikinci kısmında öngörülen Mısır’ın İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapması durumu ise Sovyetler Birliği tarafından veto edilmiştir. 16 Ekim’de İngiltere ve Fransa’nın Paris’te yaptıkları görüşmelerde Mısır harekâtının planları yapılmıştır. Özellikle de İngiltere’nin 1948 ittifakı ile bağlı olduğu Ürdün’e saldırmamasına karar verilmiştir. Alınan karara göre de Fransa bu durumu sağlayacaktı. İngiltere, İsrail ve Fransa 22-23 Ekim’de Paris’teki “Bonnier de la Chapelle” şatosunda gizli olarak “üçlü toplantı” yapılmıştır. Buna göre, Mısır’a yönelik ilk saldırıyı İsrail yapacaktı (Armaoğlu, 1994:160-161).

İsrail Başbakanı David Ben Gurion, Çekoslovakya ile yapılan silah anlaşması göz önüne alındığında İsrail’in Mısır’a yönelik önleyici bir savaş başlatmasını “tercih edilebilir” olarak düşünmüştü. David Ben Gurion, İsrail’in Mısır sınırında tırmanma politikasını benimsemiştir. Ona göre, bu durum İsrail’e karşı yapılacak kitlesel bir saldırının bahanesi olacaktı. Ancak İsrail Başbakanı’nın bu siyasetleri Dışişleri Bakanı Moşe Şaret’in liderliğindeki Knesset’in muhalefetiyle karşılaşmıştır. Şaret, izlenecek olan siyasetin İsrail’in konumunu tehlikeye düşüreceğini ve İsrail’in gerek komşularıyla gerekse de Batılı ülkelerle olan ilişkileri açısından bir felaketle sonuçlanacağı düşüncesini taşımaktaydı. İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Şaret, operasyon sırasında ABD’ye gitmiş ve burada silah anlaşması yapma çabası içinde olmuştur. Şaret, İsrail Başbakanı’nın ve Moşe Dayan’ın misilleme politikasına karşı çıkmıştır. İsrail’in ihtiyacı olan silahları temin etmeye çalışmıştır. Ona göre, demokratik bir ülkede saldırı kararının birkaç kişiye bırakılmaması gerekiyordu. Şaret, konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı’nın dışlandığını düşünmekteydi. Ayrıca 1956 operasyonunu da bir felaket olarak görmüştür (Ör, 2018:92).

6.3 Süveyş Savaşı ve Sonuçları

İngiltere, Fransa ve İsrail’in oluşturduğu plana göre; İsrail Mısır’a saldırdıktan sonra İngiltere ve Fransa’da Süveyş Kanalı bölgesine müdahale edecekti. Hazırlanan plan uygulamada kendisini göstermiş ve İsrail, Mısır’a yönelik işgal harekâtını başlatmıştır (Serbest, 2017:704). 29 Ekim günü Albay Ariel Sharon’un komuta ettiği 3.000 kişilik bir

zırhlı kuvvet Kuntilla üzerinden Mısır'a girmiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığı, bir bildiri yayınlarak harekâtın sebebi olarak Mısır'ın Sina'da bulunan "fedayin" üslerinden sürekli bir şekilde İsrail'e saldırılarını göstermiştir. Sina'daki başlıca fedayin üsleri; Kuntilla, Qesima ve Nakhl'dan oluşmaktaydı. 31 Ekim'de Sharon'a bağlı kuvvetler Mitla Geçidine ulaştı. Başka bir İsrail kuvveti de aynı gün Bir Gafgafa istikameti doğrultusunda hareket etti ve burasını ele geçirdi (Armaoğlu, 1994:162). Bu arada Birleşmiş Milletler, 1 Kasım günü toplandı. Amerika, toplantıya ilk karar tasarısını sunan ülke olmuştur. Bu karar tasarısı; 2 Kasım'da 5 aleyhte ve 6 çekimser oya karşılık, 64 devlet tarafından kabul edilmiştir. Karar tasarısını kabul eden ülkeler arasında Türkiye de yer almıştır. 997 (ES-I) sayılı kararda; İsrail'in 24 Şubat 1949'da yapılan mütareke anlaşmasını ihlal ettiği, Mısır topraklarına girdiği ve İngiltere ile Fransa'nın da Mısır'a yönelik bir askeri operasyon gerçekleştirdikleri belirtilerek taraf ülkelerin askeri harekâtı durdurmaları, ateşkese gitmelerini ve ateşkesten sonra ise Süveyş Kanalı'ndan serbest bir şekilde geçişin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması istenmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2 Kasım kararını İsrail aynı gün kabul etmiştir. Ancak bu gelişmelere rağmen İsrail kuvvetleri, 2 Kasım'da İsmailiye'ye doğru ilerledi. 3 Kasım'da ise Süveyş'e vardılar. Abu Ageila'da İsrail ve Mısır kuvvetleri arasında şiddetli savaşlar cereyan etmiş ve sonunda da Abu Ageila teslim olmuştur. 4-5 Kasım günlerinde Şarm-el-Şeyh ve Tiran İsrail kuvvetlerinin eline geçti. İsrail 50 bin askerle harekete geçerken Mısır'ın Sina'daki toplam kuvvetleri 75 bin askerden oluşmaktaydı. 4 Kasım'da 998 (ES-I) sayılı karar, sıfır aleyhte ve 19 çekimser oy karşı 57 oyla kabul edilmiştir. Türkiye'de bu karara olumlu yönde oy verirken İngiltere, İsrail, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Sovyetler Birliği, Mısır ve sosyalist ülkeler çekimser oy vermişlerdir (Armaoğlu,1994: 162-167).

İsrail kuvvetleri de beş gün içinde Sina'nın tamamen kontrolünü sağlayıp, Mısır kuvvetlerine ait 5.000 askeri de esir etmişlerdir. 100 adet Sovyet yapımı T-34 tankı ve bir miktar da Sherman tankını ele geçirmişlerdir. 5 Kasım'da İngiliz ve Fransız paraşütçüleri Port Said'e inmişlerdir. Ayrıca komandolar da denizden çıkarma harekâtını gerçekleştirdiler. Sivil halkın bulunmasından ötürü bölgeye havadan bombardıman yapılmamıştır. Bu nedenle Port Said'de sert bir direnç gösterilmiştir. Aynı gün bölgedeki Mısır birlikleri teslim olmayı kabul edip ateşi kestilerse de akşam saatlerinde çarpışmalar devam etti. Hoparlörlerden anonslar yapılarak halka Sovyet yardımının geleceği, Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıktığı, Paris ve Londra'nın bombalandığı bildirilmekteydi. Bölgede bulunan SSCB konsolosu da halkı direnmeye çağırmış ve Sovyet yardımının gelmek üzere

olduğunu söylemiştir (Armaoğlu, 1994:163-164).

5 Kasım günü İngiltere Dışişleri Bakanı S. Lloyd, Parlamento'da yaptığı konuşmada İsrail ve Mısır'ın Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmeleri halinde İngiltere ve Fransa'nın askeri harekatı durduracağını söylemiştir. 9 Kasım'da David Ben Gurion, Süveyş Kanalı bölgesine uluslararası kuvvetlerin gelmesi durumunda İsrail birliklerini Sina Yarımadası'ndan geri çekeceğini bildirmiştir. İngiltere ve Fransa, Birleşmiş Milletler'de yalnız kaldıkları gibi ABD'den de bekledikleri desteği göremediler. Bu ara da Sovyetler Birliği de Macaristan olaylarının yatışması üzerine Orta Doğu'da daha sert bir tutum takınmaya başladı. 5 Kasım'da Bulganin, İngiltere ve Fransa Başbakanlarına mektuplar göndererek bu ülkeleri tehdit etmiştir. Bu mektuplarda SSCB'nin kuvvet yoluyla Orta Doğu olaylarını durduracağını ve olayların Üçüncü Dünya Savaşına yol açabileceğini vurgulamıştır. Sovyetler Birliği, Süveyş Savaşına "gönüllü" gönderebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ortak bir Amerikan-Sovyet kuvvetinin de yaşanan çatışmalara müdahale etmesini istemiştir. ABD ise Sovyetler Birliği'nin bu isteklerini kabul etmemiştir (Kürkçüoğlu,1972:88-89).

14 Kasım'da Irak Hükümeti bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğde, İsrail'in Mısır saldırısının ilerleyen dönemlerde Orta Doğu için tehlikeler teşkil edeceğini gösterdiğini ve barışsever hükümetlerin İsrail ile olan ilişkilerinde bu hususları dikkate almaları davet edilmiştir. Yayımlanan tebliğ, Bağdat'ta bulunan tüm yabancı devlet temsilciliklerine bildirilmiştir. BM Genel Sekreterliğine ve Beyrut'ta toplanan Arap ülkeleri başkanlarına gönderilmiştir. Tebliğde ayrıca, Irak'ın Mısır'a 200 bin İngiliz lirası tutarında bir yardımda bulunduğu ve bir milyon İngiliz lirası değerinde bir yardımın sağlanması için de komite oluşturulduğu ifade edilmiştir. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1956:30.1.0.0 / 133-864-2).

Sovyetler Birliği, İsrail Başbakanı David Ben Gurion'a bir mesaj göndererek İsrail'in "Doğu halkları" arasında kendisine yönelik nefret tohumları ektiğini belirtmiş ve SSCB'nin 1956 Arap-İsrail savaşına son verme konusunda kararlı olduğunu, gerekli tedbirleri alacağını ve Tel-Aviv'de bulunan elçisini de geri çekeceğini bildirmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 24 Kasım 1956 tarihli ve 1120 (XI) sayılı kararı üzerine, 22 Aralık 1956'da İngiltere ve Fransa Mısır'dan tamamen çekilmişlerdir (Armaoğlu, 1994:167-169).

İsrail ise Mart 1957'de Sina Yarımadasını tahliye etmiştir. Birleşmiş Milletler'in

aldığı karara istinaden Gazze’de İsrail ile Mısır arasında güvenli bir tampon bölge meydana getirilmiştir. Bu arada Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır’ın Süveyş Kanalı hamlesi kendisi açısından başarılı olmuş ve kanal millileştirilmiştir (Ör, 2018:94-95). Mısır, 24 Nisan 1957 tarihli bildiriyle, Süveyş Kanalı’nın “gelecekteki yönetimi” ile ilgili esasları tespit etmiştir. Bildiride, Mısır, 1888 Sözleşmesi’nin geçerliliğini onaylamaktaydı. Süveyş Kanalı’nın yönetimi ise Süveyş Kanal Makamı tarafından icra edilecekti. Kanal’dan geçişte ödenecek ücretler de bu makama yapılacaktı (Kürkçüoğlu, 1972:90).

İngiliz ve Fransız kuvvetleri, 22.000 askerle Mısır’a çıkarma harekâtını yapmışlar ve savaş sonunda ise İngilizlerin kayıpları 16 ölü ve 96 yaralıdan oluşurken, Fransızlar ise 10 ölü ve 33 yaralı kaybına uğramışlardır. İsrail’in kayıpları ise 171 ölü ve 4 esirden oluşmuştur. İsrail daha sonraları bu 4 esiri almak için ellerinde bulunan 6.000 Mısırlı esiri vermişlerdir. Nasır açısından Süveyş Savaşı bir hezimet olsa da siyasi açıdan tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Başbakan Eden de Mısır güçlerinin zayıflığını dile getirmiş ve bu durumun Mısır’ın komşuları olan devletler tarafından not edildiğini söylemiştir. Ayrıca, Süveyş Kanalı’nda uluslararası kontrolü tesis edemediklerini ve Arap-İsrail barışını da sağlayamadıklarını ifade etmiştir. Ona göre, bu durumun sorumluları Amerika ve Amerikan Başkanı Eisenhower olmuştur. Süveyş Savaşı’ndan sonra İngiltere Başbakanı Anthony Eden’in siyasi kariyeri sona ermiştir. Ocak 1957’de ise Başbakanlıktan istifa etmiştir. Eden’in yerine ise Harold Macmillan Başbakan olmuştur (Armaoğlu, 1994:170).

Armaoğlu’na göre; Amerika’nın İsrail’e karşı tutumu sert olmuş ve Araplara karşı sempatik bir tavır içinde olmuştur. Savaştan sonra ise Amerika-İsrail ilişkileri eski yakınlığına dönmüştür. Arap ülkelerindeki Amerikan imajının ise çok fazla bir gelişme içinde olmadığı görülmüştür. Ayrıca İngiltere ile Amerika arasındaki ilişkilere bir soğukluk girmiştir. 5 Ocak 1957 tarihli “Eisenhower Doktrini” ile Orta Doğu’da İngiltere ve Fransa’nın yerini Amerika almıştır (Armaoğlu, 1994:170-171). ABD yönetimi, Orta Doğu’daki istikrar ve konjonktür açısından İsrail’in karşısında yer alırken Amerikan kamuoyu ise belirgin bir şekilde İsrail’in yanında yer almıştır. ABD’de basın açık bir şekilde Nasır’ın aleyhinde olmuştur. Amerikan gazetelerinin Arap-İsrail anlaşmazlığına yönelik takındıkları tutum ile ilgili olarak etkili Amerikan gazetelerinin örnek olarak incelendiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. *New York Times*, sorunla ilgili olarak 25 başyazı yayınlamıştır. Gazetenin görüşlerini yansıtan bu başyazıların %76’sını Nasır aleyhindeki yazılar oluşturmuştur. *Washington Post*’ta 20 başyazı yayınlanmış ve bu yazıların %80’ini Nasır aleyhindeki yazılar oluşturmuştur. *Detroit Free Press*’de ise 11

yazı yayınlanmış ve bu yazıların tamamını Nasır aleyhindeki yazılar oluşturmuştur. ABD yönetimi, kendi kamuoyunun aksine Mısır'ın yanında yer almıştır. (Serbest, 2017:707-708).

Süveyş Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi de Sovyetler Birliği'nin 1955'te Mısır'a silah sağlamaları ve akabinde yapmış oldukları müdahale olmuştur. Bu müdahale ile SSCB, Mısır'ı ve Nasır'ı kurtarmış ve Arap dünyasında prestij kazanmıştır. Savaş ile birlikte Amerika ve Sovyetler Birliği Orta Doğu'ya girerken Orta Doğu'da yaşanacak gelişmelere de bu iki süper gücün mücadele, rekabet ve çatışmaları egemen olacaktır (Armaoğlu, 1994: 171). Sovyetler Birliği ile Mısır arasındaki ilişkiler daha sıkı hale gelmiştir. Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın Orta Doğu'daki Batı yanlısı devletlere ve bunlar içinde de özellikle Ürdün ve Lübnan'a baskısı daha da artmıştır. Nasır'ın popülaritesi üst düzeye çıkarken aynı zamanda Mısır'daki liderliğini de daha sağlam bir hale getirmiştir. SSCB'nin Orta Doğu'daki etkinliğini arttırmış ancak bu gelişme bizzat Sovyetler Birliği'nin yönlendirmesiyle olmamıştır. Olayların gelişimi ve konjonktürel ortam, bölgede bu durumun oluşmasına zemin hazırlayan önemli bir etken olmuştur (Serbest, 2017: 708). Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün bir ittifak oluşturarak Cemal Abdünnasır'ın Arap dünyasında artan prestijini önlemek istemişlerdir. Nasır ise Suriye ile birleşerek bu durumu dengelemiştir. Suriye ile birleşmesinden sonra ise Arap dünyasının tartışmasız bir şekilde lideri olmuştur. Arap dünyası, Nasır'ın Batı'ya kafa tutmasını sempatiyle karşılamıştır. İsrail'in kurulmasının Batı ülkeleri sayesinde gerçekleştiğini düşünen Araplar artık Batıya karşı mücadelede bu ülkelerden korkmayan bir lidere sahip olmuşlardır (Duman, 2005:316).

İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett, 1956 Arap-İsrail Savaşı'nın İsrail'e moral değerleri kattığını söylemiş ve İsrail'in dünya güçleri nezdindeki öneminin artmasına yol açtığını da belirtmiştir. İsrail Başbakanı David Ben Gurion ise İsrail'in güvenliğini sağlama ve var olma mücadelesini sürdürmesi açısından Avrupa ülkeleriyle olan dostluğunun, bütün Arap ülkeleriyle olan dostluğundan daha değerli olduğunu vurgulamıştır. Balpınar'a göre, İsrail'in 1956 Savaşı'nı kazanması ile güvenlik politikasındaki ötekileştirme ve özgüvenin belirleyiciliği artmıştır. Bu savaş ile birlikte askeri yıpratma, askeri tehdit, topyekûn savaş ve tam ölçekli savaş İsrail'in caydırıcılık prensibinin sınırları olarak belirginleşmiştir. Her türlü tehdide karşı mutlaka uygun bir cevabın verilmesi sonucunu ortaya çıkmış ve İsrail'in gözdağı verme siyaseti, güvenlik siyasetiyle eş anlamlı olmuştur (Balpınar, 2011:38).

1956 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonraki tehdit değerlendirmesinde Filistinliler ön plana çıkmışlardır. Bu durumun oluşmasında ise 1959 yılında Yaser Arafat tarafından kurulan Siyonist ve emperyalist unsurları Filistinlilerin düşmanı ilan ederek İsrail ile doğrudan çatışan el-Fetih'in önemli bir etkisi olmuştur. Örgüt, varlığını devam ettirmek için strateji olarak şiddete başvurmayı benimsemiştir. Buradaki temel amacı, hükümetler üzerinde Filistin'in kurtuluşunu sağlayacak bir savaşa sokmak konusunda baskı oluşturacak halk desteğini sağlamak olmuştur. Örgütün taktiksel amacı Fedayun güçlerinin geliştirilmesini ve organizasyonunu sağlamak olmuştur. Stratejik amacını ise Arap devletlerini çatışmanın tarafı haline getirmek ve bu ülkeleri İsrail'in karşısına çıkarmak olmuştur. Bu bağlamda Filistin-İsrail çatışmasını Arap-İsrail savaşına dönüştürmek ve İsrail'e karşı kazanılacak bir galibiyet ile Filistin topraklarını tekrardan kazanmayı ve Filistin meselesinin de dünya kamuoyu tarafından daha çok fark edilebilir hale getirmek istemiştir. Bundan sonra ise İsrail ile Filistin arasındaki çatışmalar, Arap-İsrail çatışmasının dışında yeniden belirgin hale gelmeye başlamıştır (Balpınar, 2011:39).

6.4 Türkiye'nin Tutumu

Türkiye'deki Yahudilerin basın-yayın organı olan *Şalom* gazetesi, Mısır'da 23 Temmuz 1952'de Hür Subaylar tarafından yapılan darbe sonucunda iktidarın el değiştirmesi sürecini yakından takip etmiştir. Darbe sonrasında General Necip'in oluşturduğu yeni rejim ile ilgili olarak Dr. Sami Reytan, yazmış olduğu makalede Türk Milleti'nin Mısır'da yapılan darbeye Kral Faruk'un devrilmesini büyük bir sevinçle karşıladığını belirtmiş ve General Necip'in ise Mısır'ın yeni Atatürk'ü olmasını belediklerini dile getirmiştir. Reytan ayrıca, General Necip'in Atatürk'ün yolundan ayrılmaması tavsiyesinde de bulunmuştur (Baş, 2019:288).

Bu dönemde ortaya çıkan Süveyş Buhranı, Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir mesele olmuş ve bu durumun sebeplerini ise Mısır'a saldıran devletlerden birisi olan İngiltere'nin Bağdat Paketi'ne üye olması, Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen ve 1888 yılında imzalanan İstanbul Sözleşmesi'nin akitlerinden olması oluşturmuştur. Ayrıca; 1954 İngiliz-Mısır Anlaşması, Süveyş Kanalı'ndan İngiltere'nin faydalanması sırasında Türkiye'nin olası bir saldırıya uğramasını da saymış ve bu durum Mısır'ın, Süveyş Kanalı'na el koymasıyla ortaya çıkmıştır. Böylece ortaya çıkan durum İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan yararlanabilmesini zorlaştırdığı için Türkiye'nin bu açıdan da ilgi ve endişesi olmuştur (Kürkçüoğlu, 1972:91).

Menderes Hükümeti Süveyş Buhranı sırasında, İngiltere, Fransa ve dolayısıyla İsrail'i destekleyici bir siyaset izlemiştir. Adnan Menderes, buhranın ilk aşamasında buhranın yalnızca İngiltere'yi ve Mısır'ı ilgilendirmediğini aynı zamanda bağımsızlık sorunu olarak da değerlendirilemeyeceğini dolayısıyla Türkiye'yi ilgilendiren küresel bir niteliğe sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Menderes, Süveyş Kanalı'nın gerekli önlemler alınmadan boşaltılmaması gerektiğini de sözlerine eklemiştir (Özcan, 2005:19).

Şalom gazetesinden Avram Leyon, "Mısır'ın Durumu" başlığını taşıyan yazısında yaşanan gelişmeleri değerlendirmiş ve öncelikle Arap ülkeleriyle İsrail arasında barış yapılmadan Amerika'nın Mısır'a silah satmaması gerektiğini ifade etmiştir. Leyon, Nasır'ın Türkiye'ye meydan okumasından ötürü böyle bir durumu gerekli görmüştür. Leyon'a göre, İngiltere'nin Süveyş'ten çekilmesi de İsrail açısından büyük bir tehlike yaratmıştır. Gazete, 1954 İngiliz-Mısır Anlaşmasıyla ilgili olarak İsrail Devleti'nin Ankara Maslahatgüzarı Eliashiv Ben Horin ile mülakat gerçekleştirmiştir. Buna göre Horin'in de İsrail'in, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çekilmesinden ötürü endişe taşıdığını ve İngiltere'nin üsleri boşaltmasıyla birlikte Orta Doğu'daki İsrail ile Mısır arasındaki güç dengesinin bozulduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı ticari gemilere keyfi olarak kapatabileceği uyarısını yapmıştır. Mısır'ın dış politikası ile ilgili bir makale yayınlayan Lemi Gülman, 19 Ekim 1954'de İngiltere ile Mısır arasında imzalanan anlaşmanın üzerinden üç ay geçmeden, Mısır'ın Türkiye'ye yönelik karşı propagandaya başladığını söylemiştir. Yazar, Mısır'ın kanal ile ilgili anlaşmayı uygulamayacağını dile getirmiş ve Ankara'daki Mısır büyükelçisi ile Sovyet Maslahatgüzarı arasında geçen gizli görüşmelerin basında yer aldığını ve Mısır'ın iki yüzlü bir siyaset izlediğini belirtmiştir. Gülman'a göre, Mısır'a karşı müsamahakar siyasetler izlenmemesi gerekmektedir. *Şalom* gazetesi, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırma kararına da çok sert tepki göstermiş ve Avrupa'nın Nasır'a dur dememesi halinde yaşanan olayların büyük felaketlere neden olabileceği iddiasında bulunmuştur. Ayrıca ABD, İngiltere ve Fransa'nın duruma acil müdahalede bulunmasını istemiştir (Baş, 2019:289-290).

Şalom gazetesinden Levi Gülman ise SSCB'yi Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'a verdiği destekten dolayı eleştirmiş ve bu durumun Orta Doğu'da bir Hitler meydana getirdiğini iddia etmiştir. Gülman, Batılı ülkelerin Mısır'a çok sayıda silah ve kredi vermesinin Nasır'ın izlemiş olduğu Batı karşıtı siyasette etkili olduğunu söylemiştir. İsrail'in ise Batılı ülkelere farklı olarak yaşanan gelişmelere seyirci kalmadığını, gerekli

tedbirleri aldığını ve İsrail yetkililerinin Mısır'ın İsrail'e savaş açması halinde Kahire'ye kadar gideceklerini söylediklerini vurgulamıştır. Gülman, savaşın sorumlusunun Mısır olduğunu ifade ederek Mısır'dan gelen saldırılara, İsrail'in büyük bir sabırla direndiğini ve hata yaptığını dile getirmiştir (Baş, 2019:290).

1 Kasım 1954'te TBMM'nin açılış nutkunda konuşan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye'nin Arap âlemine karşı kardeşçe ve muhabbetkar hislerinin olduğunu söylemiş ve Mısır Hükümeti'nin Türkiye'nin dostluk ve yakınlaşma arzularına karşı güzel mukabeleler gösterdiğini ifade etmiştir. Bayar ayrıca, Türkiye ile Mısır Hükümeti arasındaki dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin süratli bir şekilde inkişaf kaydetmesini temenni etmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], 1954:17).

Türkiye, Süveyş meselesinin görüşülmesi amacıyla Londra'da iki kez gerçekleştirilen konferanslarda Arap Birliği üyeleriyle karşı karşıya gelmiş ancak konferanslarda Batı ülkelerinin önerilerini benimseyen bir tutum içinde olmuştur. Türkiye, 16 Ağustos 1956 tarihli Londra Konferansı'na Büyükelçi Muharrem Nuri Bilgi'nin başkanlığında aralarında Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'nün de yer aldığı bir heyet göndermiştir (Ör, 2018:101). Heyette ayrıca, Hariciye Vekaleti Katibi Umumi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Londra Büyükelçiliği Başkatibi Vahit Halefoğlu, Hariciye Vekaleti Umumi Katiplik Kaleminde Müdür Şefik Fenmen, İkinci Daire Umum Müdürlüğünde memur Güner Türkmen yer almıştır. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1956:30.18.1.2 / 144-79-11).

Birinci Londra Konferansı'nda Türk Temsilcisi Muharrem Nuri Birgi, Türkler ve Araplar arasındaki dinsel bağlara vurgu yapmış; olayın Mısır'ın bağımsızlığına karşıt bir durum oluşturmadığını da dile getirmiştir (Mertek, 2017:207). Türkiye; Londra Konferanslarında ABD, İngiltere ve Fransa'nın teklif ettiği Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'nin kurulmasını savunan bir siyaset içinde olmuştur (Kürkçüoğlu, 1972:94). Londra'da toplanan ve Süveyş meselesinin görüşüldüğü konferansın sonucunda ise Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'ne katılmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1956:30.18.1.2 / 144-80-3).

Şalom gazetesi, Londra Konferansı'nın görüşüldüğü günlerde İsrail'in öne çıkardığı tezleri destekleyici mahiyette makaleler yayınlamıştır. Gazetenin yazarlarından Nisim Behar Beraha, "Türk-İsrail Dostluğu ve Mısır" başlığını taşıyan makalesinde İsrail'e barışa da savaşa da hazır olduğunu ifade etmiş, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a yönelik sert

politikasını da desteklemiştir. Levi Gülman ise Mısır'ın uluslararası ilişkilerde güvenilir bir ülke olmasından bahsetmiş ve bu görüşünü de Mısır'ın Süveyş Kanalı meselesinde bir taraftan Türkiye'den destek istediğini, diğer taraftan Kıbrıs meselesinde de Yunanistan'ı desteklediğini söylemiştir (Baş, 2019: 290). Mısır, Süveyş Kanalı'nı Türk Boğazlarına benzetmiş ve Türkiye'den meseleyle ilgili olarak arabulucu olmasını istemiştir. Türkiye ise yaşanan olaylara hukuksal açıdan ziyade siyasi açıdan ele almak istemiştir. Uluslararası görüşmelerde bir sonuç alınamaması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail askeri amaçlı gizli planlar yapmışlardır (Kan, 2019:183).

İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırması, Türkiye'yi güç durumda bırakmıştır. Her iki ülke de Türkiye'nin NATO'daki müttefikleriydi ve İngiltere aynı zamanda Bağdat Paketi'nin de bir üyesiydi. Fatih Rüştü Zorlu, 12 Kasım 1956'da yaptığı toplantıda Mısır'a yapılan İngiliz ve Fransız müdahalesinin İsrail ile Mısır arasında cereyan eden savaşları durdurma konusunda fayda sağladığını ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:95).

16 Kasım 1956'da Nafia Vekili ve Hariciye Vekaleti Vekili Etem Menderes, son haftalarda yaşanan dış hadiselerin dünya barışını çok ciddi bir şekilde endişeye sevk ettiğini söylemiş ve siyasi olayların Türkiye'nin de yer aldığı bölgede meydana geldiğini bu yüzden de Orta Doğu'daki vaziyetin Türkiye'yi ve Türkiye'nin de yer aldığı geniş ittifakı yakından ilgilendirmesinin tabii olduğunu ifade etmiştir. Türk Hükümeti'nin hadiseleri günü gününe takip ettiğini, müttefikleriyle birlikte temas halinde olduklarını ve gerekli tedbirleri alacaklarını vurgulamıştır. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], 1956:66-67).

Şalom gazetesi, Türk basınında yer alan ve İsrail'in Mısır'a yönelik saldırısını meşru olarak gören köşe yazılarını aktarmış ve Bülent Ecevit'in *Ulus* gazetesinde yayınlanan makalesinden bahsetmiştir. Ecevit yazısında, Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik tehditlerinin ve ablukalarının sürdüğü dönemde İsrail'in savaşa neden olmakla kınanmasının insafsızlık olduğunu dile getirmiştir (Baş, 2019:291).

Cumhuriyet gazetesinden Ömer Sami Coşar, "Orta Doğu'da Harb" başlığını taşıyan yazısında İsrail'in Mısır'a yönelik gerçekleştirdiği saldırıyı eleştirmiştir. Coşar, yazısında İsrail'in Mısır'a saldırması üzerine dünyanın dikkatinin Macar ihtilalinden ayrıldığını ve Orta Doğu üzerinde toplandığını ifade etmiştir. İsrail'in saldırısının Orta Doğu'da tehlikeli bir durum meydana getirdiğini ve bu durumun Sovyetler Birliği'nin, Macar İhtilali dolayısıyla kaybettiği prestiji unutturmaya yaradığını söylemiştir. Coşar

ayrıca, İsrail'in Mısır'a yaptığı saldırıdan sonra harekete geçildiğini ancak Macar ihtilali karşısında ise gevşek davranıldığını ve esaslı bir tepki gösterilmediğini belirtmiştir. (Kürkçüoğlu, 1972:99).

6.4.1 İsrail'deki Büyükelçinin Geri Çekilmesi

Türk hükümeti, İsrail'e karşı kamuoyunda ve Arap ülkelerinde beliren tepkilerden ötürü İsrail'deki Türkiye Büyükelçisi'nin geri çekilmesi yönünde bir karar almıştır. 26 Kasım 1956 tarihli Dışişleri Bakanlığı bildirisinde konuyla ilgili olarak Filistin meselesinin Yakın Doğu'da tehlike ve huzursuzluk unsuru olduğunu ve meselenin nihai ve adilane bir şekilde çözüme ulaştırılıncaya kadar Telaviv'de bulunan Türkiye elçisini geri çağırma kararı verdiğini belirtmiştir. (Kürkçüoğlu, 1972:99).

Kırşehir Mebusu Ahmet Bilgin, 28 Aralık 1956'da, İsrail Hükümeti ile ilişkilerimizin kesilmesi ve İsrail'deki elçimizin geri çekilmesiyle ilgili olarak hükümetin TBMM'yi aydınlatması gerektiğini söylemiş ve konuyla ilgili hükümete birtakım sorular yönelmiştir. Bunun üzerine Nafia Vekili ve Hariciye Vekaleti Vekili Etem Menderes kürsüye gelmiş ve İsrail ile ilişkilerimiz ile ilgili yapılan pervasız propagandaların ve maksatların yapıldığını ifade etmiş ve günün birinde İsrail ile Filistin arasında, Türkiye'nin yapıcı ve faydalı vazife göreceği ümit ettiklerini ve bu sayede Orta Doğu'da barış ve istikrara hizmet etmek istediklerini vurgulamıştır. Ahmet Bilgin ise buna karşılık Etem Menderes'in cevaplarının sorularına yanıt teşkil etmediğini söylemiş ve kanal hareketi sırasında hükümetin görüşünün ne olduğunu sorusunun açıklanmadığını dile getirmiştir. Bilgin'e göre Menderes, İsrail ile ilişkilerimizin kesilmesinin hangi sebeplerden kaynaklandığı hususunda ise tatmin edici cevaplar verememiştir. Ahmet Bilgin, hükümetin olaylarla ilgili olarak TBMM'den direktif ve mütalaa alma yoluna gitmediğini ve Orta Doğu'da yaşanan olaylarla ilgili olarak kararlı bir politika izlemediğini vurgulamıştır. Gelişmelerle ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes, İngiltere hükümetinin Kanal Harekatı'na başladığında ne kendi parlamentosuna ne muhalefete ne de kendi partisine sorup sormadığını bilmediğini söylemiştir. Kırşehir Mebusu Ahmet Bilgin ise Türkiye'nin İsrail'deki elçisini geri çekmesinin doğru olmadığını ve meselenin kanal hareketinin ikinci gününde İngiltere parlamentosunda açık bir şekilde müzakere edildiğini, TBMM'de ise bir buçuk ay sonra ancak soru üzerine gündeme geldiğini ifade etmiştir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], 1956:324-345).

Türkiye'nin İsrail'deki Büyükelçisini geri çekmesi, Arap ülkelerini ve Mısır'ı

tatmin etmemiştir. Enver Sedat, Kahire’de yayın yapan *El Cumhuriye* gazetesinde; Türkiye’ye yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Sedat, yazısında Türkiye’nin Bağdat Paktı ile İngiltere’yi Mısır’a saldırmaya teşvik eden ilk memleket olduğunu, Türklerin Suriye’nin Mısır’a yardım edeceğini ve Mısır’ın yenileceğine dair ümit içinde olduklarını, komünizme karşı koymak amacıyla da Suriye’de darbe planladıklarını söylemiştir. Türkiye’nin İsrail’deki büyükelçisini geri çekmesi kararı istenilen sonucu verememiştir. Kürkçüoğlu’na göre, bu karar jest amacıyla yapılmıştı. Çünkü, İsrail’den geri çekilen Türk Büyükelçisi Hasan İstinyeli, İsrail Dışişleri Bakanlığı’na yapmış olduğu açıklamalarda kararın İsrail’e yönelik olmadığını yalnızca Bağdat Paktı’nı güçlendirmeye dayalı olduğunu ve Türkiye-İsrail ilişkilerini bozmak gibi bir amacının olmadığını söylemiştir. Ayrıca İsrail ile diplomatik ilişkilerde kesilmemiş ve ilişkiler maslahatgüzar seviyesinde devam etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:100). *Şalom* gazetesi, Türkiye’nin İsrail’deki Büyükelçisini geri çağırmasıyla ilgili çeşitli gazetelerde yer alan köşe yazılarının yorumlarını aktarmıştır. Konuyla ilgili olarak Bülent Ecevit, *Ulus* gazetesinde yayınlanan makalesinde Tel-Aviv’deki Türk büyükelçinin geri çağırılmasının makul bir açıklama ve gerekçesi olamayacağını ifade etmiş ve Dışişleri Bakanlığı açıklamasında İsrail adının dahi yer almamasını eleştirmiştir. Ecevit, İsrail’in Türk milletine karşı bir suç işlemediğini ve izlenen bu siyasetin de Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri bozacağını söylemiştir. Ecevit ayrıca hükümetin konuyla ilgili olarak detaylı bir açıklama yapmasını da istemiştir (Baş, 2019:291).

Türkiye’nin İsrail Büyükelçisi’ni geri çektikten sonra İsrail’de kendi Büyükelçisi Maurice Fisher’i ‘‘müddetsiz’’ olarak geri çekmiştir. 7 Aralık 1956’da Londra’da basılan *The Jewish Chronicle* isimli Yahudi gazetesinde bu durumu ağır eleştiren bir yazı kaleme alınmış ve bu yazı Türk makamları tarafından da dikkate değer bulunmuştur. Belgede, Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini kesmesinde Irak’ın önemli bir etkisinin olduğunun düşünüldüğü ifade edilmiştir. Hürriyet Partisi liderlerinden ve dış politika uzmanlarından Feridun Ergin’in, Türk büyükelçisinin geri çekilmesinin ‘‘hata’’ olarak gördüğü değerlendirmesi yer almıştır. Ergin ayrıca Türkiye’nin Filistin meselesinde tarafsız ve uzlaştırıcı bir anlayış içinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı haberde, CHP’li milletvekili Cemil Sait Barlas, partisinin Türk büyükelçisinin geri çekilmesini tasvip etmediğini belirtmiştir. Şükrü Kaya ise Türkiye-İsrail ilişkilerinin Orta Doğu barışı ve Arap menfaatleri açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. İki devlet arasında büyükelçilikler maslahatgüzarlığa çekilmiş olsa da ilişkiler tamamen kesilmemiş ve

maslahatgüzarlıklar nezdinde ticari ilişkiler sürdürülmüştür (Ör, 2018:106-107). İsrail, siyasi temasların en üst düzeye çıkmasını istemiştir. Türkiye ise bu dönemde Arap ülkelerini, Batılı ülkeleri ve İsrail'i aynı anda karşısına almıştır. Bunlar içinde en yüksek tepki ise Araplardan gelmiştir. Yine de tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye ile İsrail arasında örtülü olarak devam eden temaslar olmuştur. (Demirkollu, 2016:77).

BÖLÜM VII

7. 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI'NA GİDEN OLAYLAR VE TÜRKİYE

7.1 Türkiye-İsrail Çevresel Paktı

Soğuk Savaş ile birlikte Orta Doğu'da meydana gelen olaylar, iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Türkiye ve İsrail 1958'den itibaren yakın ilişkiler içinde olmuşlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında Adnan Menderes hükümetinin Arap ülkelerinin oluşturduğu bloğa karşı İsrail ile yakınlaşma gayretleri içerisinde olması önemli bir faktör olmuştur. 7 Ocak 1958'de David Ben Gurion Başkanlığında yeni İsrail hükümeti kurulmuştur (Ör, 2018: 111).

İsrail, Süveyş Savaşı'ndan sonra diplomatik ilişkilerini yeniden gözden geçirme kararı almıştır. Başbakan David Ben Gurion, Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel çekincelerinin farkındaydı ve Irak'ta gerçekleşebilecek bir darbenin Türkiye'nin iç siyasi dengelerini alt üst edeceği de iyi bilinmekteydi. Nitekim dokuz subay, Aralık 1957'de hükümete karşı bir tertip hazırlamaktan ötürü tutuklanmıştır. Adnan Menderes, bir sonraki darbe için tedbirler almayı sürdürmüştür. Ancak Irak ile ilgili yaşanan iki gelişme Türkiye'yi şaşırtmıştır. Bunlardan birisi Irak'ın 12 Aralık 1957'de Birleşmiş Milletler'de yapılan Kıbrıs oylamasında Yunanistan ile birlikte Türkiye aleyhine oy kullanması olmuştur. Diğeri ise, Irak'ta meydana gelen askerî darbedir (Ör, 2018:112-113).

Irak, Temmuz 1958'de gerçekleşen darbeyle birlikte Bağdat Paktı'ndan ayrılmış ve bu durum Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmıştır (Erhan, 2002: 436). Yaşanan gelişme Bağdat Paktı'nın çöküşünün bir simgesi olmuştur. Türkiye'nin kurulması için büyük çaba gösterdiği ve bölgesel güvenlik örgütünün de en önemli halkasını oluşturmuş olan Pakt, böylece devre dışı kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki en yakın Arap müttefiki olan Irak'ı kaybetmesi anlamına gelmekteydi. Ankara'da siyasi gerilim daha da artmış ve Demokrat Parti önderleriyle kişisel dostluğu olan Irak Başbakanı Nuri Said Paşa'nın öldürülmesi hükümette şok etkisi meydana getirmiştir (Özcan, 2005:21).

İsrail de en az Türkiye kadar yaşanan gelişmeleri tehdit olarak algılamış ve Orta Doğu'da yeni bir paktın oluşumu için girişimlerde bulunmuştur. İsrail Başbakanı David Ben Gurion'un gizli çalışmaları sonucunda İran ve Etiyopya ile güvenlik işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Her iki devlet de Orta Doğu'nun Arap olmayan devletlerindendi. Bu oluşum David Ben Gurion tarafından Çevresel Pakt olarak adlandırılmıştır. İsrail Başbakanı, oluşturulan bu pakta Türkiye'nin de dâhil olmasını istemiştir. David Ben Gurion, bu amaçla 28 Ağustos 1958'de Dışişleri Bakanı Golda Meir ile birlikte gizlice Türkiye'ye gelmiş ve heyet Ankara'da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüştür. İsrail heyeti, Türkiye'nin pakta dâhil olmayı kabul etmesini memnuniyetle karşıladıklarını söylemişlerdir (Erhan, 2002:436). Türkiye ile İsrail arasında yapılan görüşmelerde diplomatik konularda gerek hükümetler gerekse de kamuoyuları nezdinde ortak çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır. Ekonomik alanda ise dış ticaret hacminin artırılmasına yönelik önlemler alınması noktasında anlaşmaya varılacaktır. İsrail diplomatları, Ankara'ya baskı yaparak diplomatik temsil düzeyinin yeniden yükseltilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Adnan Menderes, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin büyükelçilik düzeyine çıkartılacağı sözünü vermiştir (Özcan, 2005:21).

David Ben Gurion'un Çevresel Pakt'ın girişimlerine başlamasında, Amerikan Başkanı Eisenhower ve Dışişleri Bakanı Dulles'in olumlu yöndeki görüşlerini alması etkili olmuştur. Çünkü Gurion, ABD'nin desteği olmadan böyle bir yapılanmanın başarıya ulaşma şansını düşük görmekteydi. Çevresel Pakt, Komünist ve Nasırcı akımlara karşı ortak hareket edilmesini öngörmekteydi. Ayrıca Paktın amacı, bilimsel ve kültürel işbirliğini artırmak olmuştur. Pakt, istihbarat alanında çok etkin olmuş ve pakta üye ülkeler arasında verimli olan bir istihbarat ağı kurulmuştur. Kurulan bu ağa Trident adı verilmiş ve üye istihbarat örgütleri birtakım bilgiler paylaşmışlar ve yılda iki kez toplantılar yapmışlardır. MİT'in öncülü durumunda olan MAH ile İsrail İstihbarat Örgütü (MOSSAD) haber alma ve istihbarata karşı koyma alanlarında kullanılmış olan aygıtlarla ilgili olarak MAH'a teknik yardımda bulunmuşlardır (Erhan, 2002:437).

29-30 Ağustos 1958 tarihinde yapılan görüşmelerden sonra gizli yapılan üst düzey ziyaretler devam etmiştir. 15 Ekim 1958'de askeri delegasyonlar ilk defa bir araya gelmişler ve bir askeri işbirliği anlaşması üzerinde çalışmışlardır. İki ülke arasındaki bu işbirliği, İsrail askeri çevrelerince "çok yakın" ve "özel ilişki" olarak nitelendirilmiştir. Yapılan işbirliğine İsrail Genelkurmayı tarafından "Merkava" kod adı verilmiştir. Türkiye

ve İsrail askeri yetkilileri ortak bir hareket planı hazırlamışlardır. Tasarlanan plan ise muhtemelen Nisan 1959 tarihinde İsrail Genelkurmay Başkanı'nın Ankara ziyaretinde son şeklini alacaktır. Plana göre, yapılması öngörülen ortak harekate hava ve deniz kuvvetlerinin katılımı sağlanacaktır. İsrail Genelkurmay Başkanlığı'nın hareketler bölümünün başındaki kişi olan İzak Rabin, planın hazırlanmasında etkili bir rol oynamıştır. Gerek Türk gerekse de İsrail askeri kaynakları planın varlığını doğrulamışlardır (Özcan, 2005:22).

Türkiye ile İsrail arasındaki yakın ilişkilerin Arap ülkeleriyle yakınlaşma politikalarıyla çelişmesi sebebiyle ilişkiler Nisan 1966'da dondurulmuştur. Askeri yetkililer yaptıkları açıklamalar ile İsrail'e bildirilmiş olan kararın özgül bir nedenden kaynaklanmadığını ve kararın genel dış politika tercihlerinden ötürü alınmış olduğunu ortaya koymaktadır. 26 Nisan 1966'da Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'ın İsrail Askeri Ataşesi Baruh Gil Boa'ya açıkladığı kararı Boa şaşkınlıkla karşılamıştır. Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Başkanı Sezai Orkunt, alınan kararın özel bir nedene dayanmadığını söylemiştir. Orkunt, İsrail ile sürdürülen yakın askeri ilişkilerin maslahatgüzarlık seviyesindeki diplomatik ilişkilerle uyumsuzluk göstermesi sebebiyle alındığını söylemiştir. Türkiye ile İsrail arasındaki ikili ilişkiler, Arap ülkeleriyle yakınlaşma çabalarının arttığı, Amerika ile olan ittifak bağlarının da gözden geçirildiği ve SSCB ile üst düzey diplomatik ziyaretlerin olduğu yeni dönemde gelişme imkanlarından yoksun kalmıştır. Ancak dondurulma kararına karşılık, iki ülke arasında yaşanan örtülü işbirliği tamamen askıya alınmamıştır. Örneğin, Ağustos 1966'da Mig-21'in Irak'tan İsrail'e kaçırılması sırasında Türkiye'deki bir üste yakıt ikmali yapmasına izin verilmiştir. TSK'nin bazı tedarikleri de İsrail'den yapıldığı ve ortak havan topu üretimi girişimlerinin başlatıldığı ve bunların da Almanya'ya satılmasının amaçlandığı anlaşılmıştır. Aynı dönemde İsrail Hava Kuvvetleri, Türkiye'de eğitim olanağına kavuşmuşlar ve Türkiye hava sahasının kullanılmasına izin verilerek İran'a askeri yardım malzemesi taşınmıştır (Özcan, 2005:22-23).

Türkiye, 1965 yılı sonrasında özellikle Kıbrıs meselesinde Arap devletlerinin desteğini almak istemiş ve Arapların tepkisini çekmek istememiştir. Türkiye, bu dönemde İsrail ile ilişkilerini kapalı diplomasiyle de olsa sınırlandırmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap ülkelere açık bir şekilde destek veren Türkiye, aynı zamanda 1958'de İsrail ile yapılan Çevresel Pakt'ın çalışmasını durdurmuştur (Baş, 2018:37).

7.2 Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kurulması

Filistin Direniş Hareketi'nin lideri olan Yaser Arafat, 1929 yılında Kahire'de doğmuştur. Gazzeli tüccar Abdürraûf el-Hüseynî'nin oğludur. Kendisi ve ailesi tarafından Kudüs'te doğduğu ileri sürülmüştür. Kudüs ayrıca, annesi Zehvâ'nın da memleketidir. Ancak Mısır hastane kayıtlarına göre, 24 Ağustos 1929'da Kahire'de doğmuştur. Gerçek adı, Muhammed Abdurrahman Abdürraûf Arafât el-Kudve el-Hüseynî'dir. Halk arasında genel olarak "el-İhtiyar" olarak bilinmektedir. 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra 1948-1949 yıllarında Kahire (I. Fuad) Üniversitesi'nde inşaat mühendisliği eğitimi almaya başlamıştır. Filistin kimliği bilincini kazanması bu yıllara rastlamıştır. 1952-1957 yılları arasındaki dönemde Filistinli Öğrenciler Birliği başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bu dönemde *Şavtu Fİleşîn* gazetesinin çıkarılmasında rol almıştır. 1956 Süveyş savaşında Mısır ordusuna katılmıştır. Bir süre sonra Mısır lideri Cemal Abdülnasır, Müslüman Kardeşler üzerine bir baskı hareketi başlatmış ve Yaser Arafat'ta bu teşkilata üye olmasından ötürü tutuklanmamak ve mücadelesini sürdürmemek için 1957 yılında Mısır'dan ayrılmış ve daha sonra Kuveyt'e gitmiştir. Burada bir mühendislik şirketi kurmuş ve Halil el-Vezir ile Salah Halef başta olmak üzere birkaç yakın arkadaşıyla birlikte Filistin Kurtuluş Hareketi'nin ilk bağımsız teşkilatını meydana getirmiştir (Karaman, L. (2016). Arafât, Yâsir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arafat-yasir>)

1960'lı yıllar, Filistin Hareketi'nin ortaya çıkmasında önemli olmuştur. Süveyş Krizi'nden sonra Filistin dışındaki mülteci kamplarında yaşayan Filistinliler, kırk dolayında örgüt kurmuşlardır. Bu örgütler içinde en dikkat çeken ise 1958'de Yaser Arafat'ın öncülük ettiği ve İsrail'e karşı silahlı direnişe geçen El-Fetih olmuştur (Topuz, 2016:188).

1960'lı yılların ortalarına doğru, Cemal Abdünnasır'ın girişimiyle Kahire'deki ilk Arap zirvesi toplanmıştı. Zirvenin amacı, Arap dünyasındaki birliği yeniden tesis etmek ve direniş gruplarını merkezi bir denetim altında tutmak olmuştur. Bu amaçla da Filistin halkını ayrı bir kimlik altında teşkilatlandırma kararı almıştır. Daha önce Arap Birliği'nin Filistin halkının temsilcisi olarak seçtiği Ahmed Şükayri, temaslar gerçekleştirmiş ve Kudüs'te çeşitli yörelerden gelen Filistinliler ve Arap devletlerinin temsilcilerinden oluşan 424 üyeye sahip Filistin Milli Kongresi toplanmıştır. Şükayri, toplantıda başkan seçilmiş ve örgüt, 28 Mayıs 1964 tarihinde resmen kurulmuştur (Karaman, 1996:103). Örgütün nihai amacı, Filistin'in İsrail işgalinden kurtarılması ve bölgede bağımsız bir Filistin devletini kurmak olmuştur (Acar, 1989: 56). FKÖ, Arap hükümetlerinin tam desteğiyle

tanınmış bir ulusal kurtuluş hareketi olarak oluşmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail'in varlığını kabul etmemiş ve işgalci, siyonist bir koloni devleti olarak görülmüştür. FKÖ, İsrail ile tavizsiz bir şekilde savaş istemiş ve bu devletle yapılacak her türlü siyasi anlaşmayı reddetmiştir. Arap dünyasında geniş bir kabul görmüştür. İsrail ise örgütü, iç tehdit değerlendirmesinde ilk sıraya yerleştirmiştir (Balpınar, 2011:41). FKÖ, Lübnan Hükümeti tarafından da desteklenmiştir. İsrail'in komşusu olan Lübnan, Filistinlilerin gerek siyasi gerekse de askeri faaliyetlerinin merkezi olmuştur (Acar, 1989:56).

Filistin Kurtuluş Örgütü ilk yapısı itibariyle, bağımsız Filistinli mücadeleçilerin eseri olmamıştır. Siyasi açıdan bakıldığında tamamıyla Arap ülkelerinin devlet başkanlarına, mali açıdan bakıldığında ise Arap devletlerinin resmi organı durumunda olan Arap Birliği'ne bağlı olmuştur. FKÖ, 1967 yılına kadar gerçek bir siyasi güç haline gelememiştir. Ayrıca Filistin halkından da destek görememiştir (Karaman, 1996:103). O dönemde El-Fetih sözcüsü olan ve 1969'da ise Filistin Kurtuluş Örgütü lideri olacak olan Yaser Arafat; Mısır, Ürdün ve Suriye'nin Haziran 1967'de İsrail karşısında bozguna uğraması üzerine işgal altında bulunan Batı Şeria'da direnişi örgütlemeye çalışmıştır. Arafat, Şeria Irmağı boyunca üsler oluşturmuş ve gerilla savaşını yönetmiştir. (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaser-arafat-kimdir-62655>) Arafat, savaşın ardından ise Mısır heyetinin bir üyesi olarak SSCB'ye gitmiştir. (<https://www.timeturk.com/yaser-arafat/biyografi-779473>) Yaser Arafat, Ağustos 1967'de Nablus'ta karargâh kurmuş ancak silahlı direnişi organize edememiştir. Aralık 1967'de ise Ürdün'e kaçmaya zorlanmıştır. Ürdün'de işgal altındaki yerlerde kuramadığı mücadele üssünü kurmuştur (Balpınar, 2011:50).

1967 Arap-İsrail Savaşından sonra İsrail'in Arap ülkelerinin denetimindeki son Filistin topraklarını da işgal etmesiyle Filistinli direniş grupları kimlik bilincine varmışlar ve daha sonra ise FKÖ'nün kurumlaşmasına neden olacak değişikliklere gidilmiştir. Savaştan önce tüm Arap dünyasını maceraya sürüklediği gerekçesiyle yoğun bir gizlilik ve tutuklanma tehdidi altında olan, FKÖ dışındaki direniş gösteren kuruluşlar savaştan sonra bütün dünyanın tanıdığı güçlü ve meşru bir unsur olarak ortaya çıkmışlardır. Sürgündeki kamplarda uygunsuz koşullar altında Filistin kimliğini pekiştirmiş olan birtakım gruplar, savaştan sonra hayal kırıklığına uğramışlar ve kendi mücadelelerini kendilerinin vermesi gerektiğini düşünmüşler ve mücadelelerine sahip çıkmışlardır (Karaman, 1996:103).

7.3 Savaş Öncesi İsrail-Arap Çatışmaları

İsrail tarafından Arap ülkelerinin topraklarına yönelik saldırılar gerçekleştirilmekteydi. Araplara göre 1948'den beri var olan Arap mültecileri meselesi 1967 savaşının en önemli nedenlerinden birisini teşkil etmiştir. İsrail kurulduktan sonra yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kalan Filistinliler çevrede bulunan Arap devletlerine sığınmıştır. (Olgun, 2012:2232) İsrail, bölgede genişlemeyi sürdürmüş ve 23 Ocak 1950'de Batı Kudüs'ü başkent olarak ilan etmiştir. Böylece yaşanan gelişmeler köklü sorunları da beraberinde getirmiştir. 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrası yapılan antlaşmalar Filistin'e barış getirmemiştir. Araplar Filistin topraklarını İsrail'in elinden kurtaramamışlardır. Yahudilerin daha fazla toprak ele geçirme istekleri yeni savaşların yaşanmasına yol açmıştır (Bileydi, 2005:121-122)

1964 yılına gelindiğinde aynı yılın Temmuz, Ağustos ve Kasım ayında Suriye ile İsrail sınırları arasındaki çatışmalar şiddetlenmiştir. İki taraf da birbirlerinin sınır bölgelerine saldırmışlardır. Karşılıklı şikayetler sonunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 16 Kasım-21 Aralık 1964 tarihleri arasında bu şikayetleri ele almıştır. 8 Aralık'ta, Fas karar tasarısı sunmuş ve yaşanan sınır ihlalleri ile çarpışmalardan ötürü İsrail'i sorumlu tutmuş ve kınamıştır. ABD ve İngiltere ise sundukları karar tasarısında hiçbir tarafı sorumlu tutmamış ve kınamamıştır. Tarafları, mütareke anlaşmalarına uymaya çağırmıştır. 17 Aralık'ta Fas tasarısı oylamaya sunulmuş ve tasarı, oylamada 8 çekimser oy almış ve kabul edilmemiştir. ABD-İngiliz ortak tasarısı ise 21 Aralık'ta oylanmış ve 8 lehte oy ve 3 aleyhte oy almıştır. Aleyhte oyları; Sovyetler Birliği, Fas ve Çekoslovakya'dan gelmiştir. Bu arada, İsrail-Suriye sınırında ateşkes teessüs etmiştir (Armaoğlu, 1994:234).

İsrail, 12 Ekim 1966'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmuş ve Suriye'den sızan silahlı gruplar tarafından İsrail'e saldırılar düzenlendiğini ve Suriye'nin İsrail'in toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik savaş tehdidinde bulunduğunu bildirmiş ve Güvenlik Konseyi'nin olağanüstü bir şekilde toplanmasını istemiştir. BM Güvenlik Konseyi, 14 Ekim-4 Kasım arasında İsrail'in şikayetini 11. oturumda müzakere etmiştir. ABD ve İngiltere, 27 Ekim'de Suriye'ye bir uyarıda bulunarak topraklarını saldırı için üs olarak kullandırmamasını ve taraf ülkeleri, mütareke anlaşmasına uymaları konusunda davette buldukları bir karar tasarısı sunmuşlardır. Ürdün, Suriye ve Mısır, tasarı müzakere edilirken Suriye'yi desteklemişlerdir. Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ise İsrail'e ağır bir şekilde hücum etmişlerdir. İsrail'i destekleyen ülkeler ise, Japonya, Fransa, Çin, Hollanda, İngiltere, ABD, Yeni Zelanda ve Uruguay olmuştur. Bu ülkelerin

bazılarının hazırladığı karar tasarısı, 4 Kasım günü oylanmış ve 10 lehte oya karşılık, 4 aleyhte ve 1 de çekimser oy almıştır. Sovyetler Birliği, aleyhte oy kullandığı için karar tasarısı veto edilmiştir. İngiltere ve ABD kendi karar tasarılarının Sovyetler Birliği tarafından veto edileceğini düşündükleri için tasarılarını oylamaya sunmamışlardır (Armaoğlu, 1994:236-237).

İsrail ile Ürdün arasında gerginlik ortaya çıkmış ve iki ülke de birbirlerini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikayet etmişlerdir. 13 Kasım'da İsrail'in Ürdün'e yönelik *Samu* saldırısı, Orta Doğu'da gergin bir ortam meydana getirmiştir. İsrail'e göre, bir gün öncesinde İsrail zırhlı aracının mayına çarpması ve 3 askerin ölmesiyle, 6 askerin de yaralanmasına yol açan olayda, mayın koyma işini Ürdün'deki Samu kasabasındaki el-Fetih yapmıştı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporuna göre İsrail, bölgede 13 evi, bir okulu ve bir kliniği yerle bir etmiştir. B.M. Güvenlik Konseyi'nde müzakere edilen ve İsrail'i ağır bir biçimde suçlayan karar tasarısı, 25 Kasım'da Yeni Zelanda'nın verdiği bir çekimser oya karşılık, 14 oyla kabul edilmiştir. Bu tasarıda, İsrail'in gerek Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı ve gerekse de mütareke antlaşmalarını ihlal ettiği belirtilmiştir. Suriye dışındaki bütün Arap ülkeleri, Ürdün'ün yanında yer almışlardır. Suriye, saldırıyı İsrail'in Suriye'ye karşı planlamış olduğu saldırıdan dikkatleri başka bir yere saptırmak amacıyla düzenlediği bir oyun olarak görmüştür. Samu hadisesi, Arap dünyasında yine ilerici-gerici bölünmesine yol açtı. Kral Hüseyin ile Filistin Kurtuluş Örgütü, karşı karşıya geldiler. FKÖ lideri Şukeyri, 22 Kasım'da Kahire radyosundaki konuşmasında, Ürdün'ün İsrail sınırında bulunan köylerinin savunulması işinin Filistin Kurtuluş Ordusu'na bırakılmasını istemiştir. Kral Hüseyin'in olumsuz cevap vermesi üzerine Şukeyri, Kahire radyosundan ikinci kez konuşmuş ve Kral Hüseyin'i, "dinsiz", "emperyalizmin uşağı", "İslam'ın ve Araplığın Düşmanı" olarak nitelmiştir. 9 Aralık'ta bir demeç veren FKÖ lideri, Filistin Kurtuluş Ordusu'nun Ürdün'e gireceğini söylemiştir. Aralık ayından itibaren Suriye ile Ürdün arasındaki sınırdaki çatışmalar başlamıştır. Ocak 1967'den itibaren ise İsrail ile Suriye sınırları arasında yaşanan çatışmalar artmış ve savaşa kadar gidecek olan gelişmelerin başlaması üzerine dikkatler o yöne doğru çevrilmiştir. İsrail ve Suriye karşılıklı olarak birbirlerini BM'ye şikayet etmişlerdir. Suriye hükümeti, 10 Ocak 1967'de bir açıklama yapmış ve İsrail'in saldırması durumunda, Mısır-Suriye Savunma Paktı'nın yürürlüğe gireceğini bildirmiştir. Mısır basını ise Mısır'ın pakt sınırları içinde taahhütlerini yerine getireceğini yazmıştır. Birleşmiş Milletler Mütareke Gözetim Teşkilatı tarafından İsrail ile Suriye sınırlarında yaşanan gerginliğin ciddi olduğu ve mütareke sınırlarının iki

tarafında da kuvvet yığınağının yapıldığı doğrulanmıştır. Genel Sekreter U'Thant'ın, 15 Ocak'ta araya girmesiyle gerginlik yumuşasa da iki taraf arasında yaşanan çatışmalar tamamen durmamıştır. İsrail, Mart ayında Güvenlik Konseyine bir mektup göndermiş ve 6 Şubat-16 Mart tarihleri arasında Suriye'nin yaptığı saldırıların listesini vermiştir (Armaoğlu,1994:237-239). İsrail Genelkurmay Başkanı Rabin, 24 Mart 1967'de yaptığı açıklamada Suriye'den yapılan saldırılar devam etmesi halinde, Suriye'ye karşı bir hareketin başlayabileceğini ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:142-143).

Mayıs 1967'ye gelindiğinde Orta Doğu'da Arap devletleri lehine bir güç dengesi bulunmaktaydı. Bu dönemde İsrail'in uluslararası koşullarda Fransa ve İngiltere'nin silahlı desteğini alması mümkün görülmemekteydi. Amerika, İsrail'e destek verebilecek tek güçte olan ülke olsa da bu dönemde Vietnam meselesiyle uğraşıyordu. Bu durum ise Arap ülkelerinin ve Sovyetler Birliği'nin durumunu güçlendiren bir gelişme olarak görülmekteydi. Sovyetler Birliği, Arap ülkelere silah desteği sağlamıştı. Silah yardımlarıyla birlikte Arapların kendilerine olan güvenleri daha çok artmış oluyordu. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın başlamasında Suriye ile ilgili yaşanan gelişmeler etkili olmuştur (Kürkçüoğlu, 1972:141-142).

Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nasır, 9 Haziran 1967'de, İsrail'in Mayıs ayının başlarında Suriye'nin istilasına hazırlandığını, siyasi ve askeri liderlerinin açıklamalarının da bunu açıkça gösterdiğini söylemiştir. Nasır ayrıca, kendi istihbaratlarının da bu durumu teyit ettiğini bildirmiş ve SSCB'deki dostlarının da Moskova'ya bir ziyaret gerçekleştiren parlamento heyetine, Suriye'ye yönelik bir planın olduğu yönünde ikazda bulduklarını vurgulamıştır. Bu gelişmeye boyun eğilmeyeceğini belirten Nasır, bu durumun milli güvenliğin ve Arap kardeşliğinin gereği olduğunu ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:142-143).

Mısır, 14 Mayıs'ta Sina'ya askeri birlikler göndermiş ve 16 Mayıs'ta ise Mısır ve Suriye'de olağanüstü hal ilan edilmiştir. 18 Mayıs'ta Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Mısır'ın isteği üzerine İsrail ile olan sınırdaki BM kuvvetlerine geri çekilme emri vermiştir. 19 Mayıs'ta BM'ye bağlı barış gücü kuvvetleri bölgeden tamamen geri çekilmiştir. Birleşmiş Milletler'e bağlı barış gücü askerlerinin çekildiği yerlere Mısır birlikleri yerleşmiş ve bölge bu birliklerce güçleri kontrol edilmeye başlanmıştır. 21 Mayıs'ta Mısır zırhlı birlikleri, İsrail'e doğru ilerlemiştir. İsrail Başbakanı Eshkol, konuyla ilgili olarak bir açıklama yapmış ve Mısır'ın askeri güçlerinin sayısını 35 binden 80 bine yükselttiğini, bu duruma karşılık İsrail'in de aynı önlemleri alacağını söylemiştir

(Armaoğlu, 1994:241-242).

Cemal Abdünnasır, yaptığı açıklamada İsrail'i Kızıldeniz'e ulaştıran Tiran Boğazı'nı kapattıklarını ifade etmiştir. Yaşanan bu gelişmeye gerek İsrail gerekse de Batı ülkeleri tepki göstermişlerdir. İsrail Başbakanı Eshkol ise 23 Mayıs'ta yaptığı konuşmada bu durumun İsrail'e karşı girişilen bir saldırı hareketi olduğunu söylemiştir. İsrail, krizi diplomasi yoluyla önleme gayreti içinde olmuş ve bu meselede Dışişleri Bakanı Abba Eban'ı görevlendirmiştir. SSCB ise 23 Mayıs'ta Arap devletlerine olan desteğini açıklamıştır (Armaoğlu, 1994:243-244). Nasır, 26 Mayıs'taki açıklamasında, İsrail'e karşı gerçekleşecek olan savaşı kazanacaklarını vurgulamış ve *"bu sefer, 1956'daki gibi olmayacak çünkü o zaman İsrail'le değil, İngiltere ve Fransa ile savaşmıştık"* ifadelerini kullanmıştır (Kürkçüoğlu, 1972:144). 30 Mayıs'ta Ürdün ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında bir savunma antlaşması imzalanmıştır. 30 Mayıs-7 Haziran tarihleri arasında SSCB'ye ait 10 savaş gemisinin Akdeniz'e doğru yol alacağı bildirilmiş ve bu duruma karşılık ABD'ye ait savaş gemileri de Girit'te toplanmıştır. 4 Haziran'da ise Irak, Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Ürdün arasında imzalanan Savunma Antlaşmasına katılmıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanı Nasır yaptığı açıklamada, savaşmak için karşılığında olduklarını ve 1956 ihanetinin intikamını almak amacıyla savaşın başlamasını arzuladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Nasır, savaşın tüm dünyaya Arapların da İsrail'de ne olduğunu anlatacağını söylemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:144-145).

Nasır, İsrail'in 4-5 Haziran'da saldırıya geçeceğini düşünmüştür. Bu arada Irak'taki zırhlı bir tümen de Ürdün Vadisi'ne ve İsrail'e doğru ilerlemekteydi. Ona göre, bu ilerleme İsrail'i oyalayıcı bir gelişmeydi (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>).

Kürkçüoğlu, 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesi gelişmelerle ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin Arap devletlerine savaşı kendilerinin başlatmamlarını, ilk saldırıyı İsrail'e bırakmaları gerektiğini, SSCB'nin telkin ettiğini ifade etmiştir. Ona göre; Araplar, baş başa kalırlarsa İsrail'e ağır bir yenilgi yaşatacaklarına inanmaktaydılar. Amerika, Vietnam meselesiyle uğraştığı için İsrail'e yardım etmesi güç görünmekteydi. Yine de bu durum imkânsız da değildi. Böyle bir durumda ise Sovyetler Birliği, Arapların arkasında yer almalıydı. Ancak Sovyetler Birliği, daha önce Vietnam'daki gibi, şimdi de ABD ile çatışmaya girmek istemezdi. Eğer İsrail Arap ülkelere saldırırsa bu durumda Birleşmiş Milletler 'de ve dünya kamuoyunda İsrail kınanmış olacaktı ve Amerika'da İsrail'e yardım etme cesaretini gösteremezdi. Böyle bir durumda ise Sovyetler Birliği 'de savaşa müdahale

etmemiş oluyordu. Kürkçüoğlu, Arap ülkelerinin ilk saldıran olmaktan kaçınımlarının nedenini bu şekilde izah etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:145).

7.4 Taraflar Arasında Askeri Güç Dengesi ve Hazırlanan Planlar

Savaş öncesinde tarafların askeri güç dengesine bakıldığında Arap ordularının sayısal anlamda İsrail ordusundan üstün oldukları görülmektedir. Mısır orduları 150 bin, Suriye 64 bin ve Ürdün ise 48 bin kişilik bir askeri güçten oluşmaktaydı. İsrail'in ise 80 bin kişilik kara gücü bulunmaktaydı. Arap ülkelerinin toplamda 262 bin kişilik bir askeri gücü vardı. Arap orduları yalnızca kara güçlerinde değil deniz ve hava güçlerinde de kesin olarak üstündü (Demirel, 1968:9).

İsrail'in savaş stratejisi; hızlı hareket etmek, düşmanın direnç oluşturmasına fırsat vermemek ve diğer ülkelerin savaşa müdahale etmelerine izin vermemekten oluşmuştur. Böylece İsrail, savaşta önemli yerleri ele geçirecek ve savaşı birkaç gün içinde bitirebilecekti. Bu noktada İsrail Milletinin ve ordusunun taarruz gücünün artırılmasına yönelik çaba sarf edilmiştir. Tüm okullara askeri ve uygulamalı eğitim programları konulmuştur. İsrail ordusu, ateş gücü yüksek ve ikmalî kolay silahlarla donatılmıştır. Saldırı planları belirlenirken ordunun en küçük birimleri de bu plana dâhil edilmiştir. Hazırlanan planların savaşta karşılık bulup bulamayacağını görülmüş amacıyla tatbikatlar yapılmıştır. Düşmanın stratejik mevzileri ve planları hakkında birtakım istihbarat toplanmıştır. İsrail ordusunun 80 bin askerden oluşan gücü bir günde 260 bin kişiye çıkartılmıştır (Demirel, 1968:11-12).

Mısır'ın Sina Yarımadası'nda 100 bin kişiden oluşan bir askeri gücü vardı. Ordunun gücü 900 tank ve topçu desteği ile de artırılmıştı. SSCB, Mısır'a tank desteğinde de bulunmuştu. Verilen tanklar o dönemin en modern tankları arasında sayılmaktaydı. Bu tanklar, T-34, T-54, T-55 ve Stalin-3 idi. T-55 tankı orta tanklar arasında zamanının en iyi tankıydı. APC, BTR-50 amfibi ve BTR-152 tankları da Mısır Zırhlı Kuvvetleri içinde yer almaktaydı. Amerikan yapımı Sherman tanklarıyla donatılmış 20. Filistin Tümeni ise çağının gerisindeydi (Erdoğan, 1968:16-17). Mısır, toplamda 1300 kadar tanka sahipti. Bunun yanında Mısır Hava Kuvvetleri'nin 360 civarında uçağı bulunmaktaydı. Bunlardan ise 100 tanesi avcı uçağıydı. Bu uçaklar, seston hızlı gitmekteydi. Uçakların 163'ü MİG-21, 55'i Sukhoi-7, 40'ı ise MİG-19' idi. Ürdün'ün askeri kuvvetleri ise 11 tugaydan oluşuyordu. Bu tugaylardan 2'si zırhlı tugaydı ve sayıları 50-55 bin kadardı. İhtiyat birlikleri ise 20-25 bin kadardı. Ürdün'ün 200 dolayında tankı bulunmaktaydı. Bu tankların

70-80 kadarı Centurion, diğçerleri ise M-48 Patton tanklarıydı. Ürdün Hava Kuvvetleri, 20 adet İngiliz Hawker-Hunter uçağına sahipti. Suriye Silahlı Kuvvetlerinin yaklaşık olarak 70 bin kadarını muvazzaf, 40-45 bin kadarını ise ihtiyat kuvvetleri oluşturmaktaydı. Suriye Zırhlı Kuvvetleri'nin, 400 tankı bulunuyordu. Bunlar, T-54 ve T-34 model Sovyet tanklarıydı. 200 civarında da personel taşıyıcı hizmet görüyordu. Suriye Hava Kuvvetleri 130 uçaktan oluşmaktaydı. Bunlardan 48'i ise MİG-17 avcı uçağı iken 26'sı ise MİG-21F uçağıydı (Armaoğlu, 1994:248).

Mısır Ordusu, 27 Mayıs 1967'de teyakkuza geçmiş ve İsrail'in istilasına karşı girişilecek harekâtın planlarını yapmıştır. Bu açıdan Mısır, İsrail'in hava kuvvetlerini etkisiz kılmayı hedeflemiştir. Suriye ordusu, Hayfa'yı ele geçirmek için iki koldan saldırıya geçilmesini amaçlamıştır. Bu plan, 1948 Arap-İsrail Savaşındaki benzer bir plandı. Ürdün Ordusu ise Kudüs'ün tamamını ele geçirmeyi planlamıştır. Ayrıca, Kudüs'ün İsrail ile olan bağlantısının da kesilmesini istemiştir. Ordunun hedefleri arasında Ürdün topçusuna yakın bir yerdeki İsrail Havalimanına saldırı düzenlemekte yer almıştır. Irak Ordusu ise savaş devam ettiği sırada Ürdün'e gönderilmiştir (Erdoğan, 1968:15-17).

7.5 Savaşın Başlaması

İsrail, 5 Haziran 1967'de sabah 7.30'da Mısır, Suriye ve Ürdün havaalanlarına saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılarla yetinmeyen İsrail uçakları ayrıca Irak'ta bulunan Habbaniye Havaalanı'nı da hedef alanlarına dâhil etmiştir. İsrail uçaklarının düzenledikleri saldırılar sonucunda bu ülkelere ait havaalanları yerle bir edilmiştir. Araplar'ın gün içinde 400'ün üzerinde uçak kaybı olmuştur (Armaoğlu, 2012:847-848). Böylece savaşın hemen başında Arap ülkelerinin istihbarat servisleri büyük bir darbe yemiştir. Bu durum karşısında Araplar, İsrail'e karşı gereken önlemleri almada gecikmişler ve bunun sonucunda İsrail birlikleri her cephede art arda başarılar elde etmeye başlamıştır (Demirel, 1968:12).

Araplar, 160 İsrail uçağını düşürdüklerini iddia etmişlerse de daha sonra bu iddianın gerçek olmadığı anlaşılmıştır. İsrail, havadaki üstünlüğü ele geçirmiş ve İsrail, karada da başarılar kazanmıştır. İsrail birlikleri, 7 Haziran'da Süveyş Kanalı'nın sağ kıyısındaki Port Tevfik, Kantara, ve İsmailiye'ye kadar ilerlemişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Mısır, 8 Haziran'da İsrail ile mütareke yapmıştır. Böylece, İsrail kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nın diğçer tarafına geçmesini önlemişlerdir. İsrail, savaşın hemen başında şiddetli taarruzlar yapmış ve 12 saatlik süre içinde Ürdün'e bağılı askeri birliklerin 1/3'ü

etkisiz hale getirilmiştir (Demirel, 1968:12). İsrail, Ürdün ile yaptığı Nablus Savaşı'nı kazanmış ve bunun sonucunda bütün Batı Şeria, İsrail kuvvetlerinin işgali altına girmiştir. 8 Haziran'da Suriye'deki Golan Tepeleri'nde şiddetli savaşlar yaşanmış ve İsrail, Golan tepelerini ele geçirmiştir (Armaoğlu, 2012:847-848). Aynı gün, Suriye Cephesinde topçu ateşi de devam etmiştir. Bu arada Suriye için beklenmedik bir gelişme olmuş ve Mısır, ateşkes isteğinde bulunmuştur. Şam radyosu yaptığı yayımla, Suriye'nin savaşa devam edeceğini ve İsrail ortadan kaldırılıncaya kadar mücadeleyi sürdüreceğini belirtmiştir. Yine aynı gün İsrail uçakları, Suriye mevzilerini bombardıman altına almışlardır. İsrail bunun sonucunda Suriye'den gelebilecek olası bir hareket teşebbüsünü de önlemiştir. Suriye birlikleri savaş yapmadığı için taze bir güç durumunda bulunuyordu. Bu durumun farkında olan İsrail birlikleri süratle Suriye Cephesine saldırmak ve kısa süre içinde Suriye'yi mağlubiyete uğratmak istiyorlardı. İsrail'i korkutan durum ise savaşın uzaması halinde Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye yardım edeceği düşüncesiydi. İsrail kuvvetleri, 9 Haziran günü sabah saat 7'de Suriye Cephesi'nin kuzeyine yönelik bir saldırı başlatmıştır. Savaşın en şiddetli yaşandığı yerler ise Za'ura ile Tel Fakher bölgeleri olmuştur. Bu yerlerden Tel Fakher, yedi saatlik bir savaşın ardından, Za'ura ise üç saat süren savaşın ardından düşmüştür. Şam Radyosu, 10 Haziran günü sabah saat 08.45'te yaptığı bir yayında Kuneitra'nın düştüğü haberini vermişse de İsrail güçleri henüz Kuneitra'da değillerdi. Bölgede bulunan Suriye kuvvetleri, Şam Radyosunun bu haberi üzerine Şam'dan yardım güçlerinin gelmeyeceği düşüncesine kapıldılar ve Kuneitra'yı boşaltma kararı almışlardır. Böylece İsrail, kolayca Kuneitra'yı ele geçirmiş ve bütün Golan Tepeleri'ni hâkimiyeti altına almıştır. İsrail, Golan Tepeleri'ni ele geçirerek aynı zaman da Suriye topçu birliklerinin kendi açısından yarattığı tehlikeleri de önlemiş olmaktadır. Aynı gün Sovyetler Birliği, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Saat 16.30'da İsrail ile Suriye arasında ateşkes yürürlüğe girmiş ve böylece 1967 Arap-İsrail Savaşı sona ermiştir (Armaoğlu, 1994:255-256).

7.6 Savaşın Sona Ermesi ve Değerlendirmeler

1967 Arap-İsrail Savaşı ile ilgili olarak CIA Raporları, 8-9 günlük bir süre öngörüsünde bulunmuşlardır. Ancak savaş bu süreden bile daha erken neticelenmişti. Savaş, 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Arap ülkeleriyle İsrail arasında gerçekleşen bu savaş, "Altı Gün Savaşı" olarak da bilinmektedir (Ör, 2018:170).

İsrail'in zaferiyle sonuçlanan savaş İsrail basınında Adolf Hitler dönemi Almanya'sının yenilmesiyle özdeşleştirilmişti. İsrail Dışişleri Bakanı Eban, Londra'da konuyla ilgili olarak açıklamalarda bulunmuş ve Suriye ile ateşkesin sağlandığını söylemiştir (Ör, 2018:171). İsrail Başbakanı Levi Eshkol, 12 Haziran 1967'de yaptığı açıklamada, Arapların İsrail'in yok edilmesine dair ümitlerinin sifra indiğini ifade etmiştir (Garaudy, 1983:165).

İsrail, 1967 savaşı sonunda Golan Tepeleri, Batı Şeria, Sina Yarımadası ve Gazze Şeridi'ni ele geçirmiştir. Kudüs, İsrail'in başkenti olmuştur. Bölgede yaşayan çok sayıdaki Arap nüfusu İsrail'in kontrolü altına girmiştir. (Brenner, 2011:305). Filistinlilerin yoğun bir şekilde bulunduğu Gazze ve Batı Yakası'nın İsrail'in işgali altına girmesi, El-Fetih açısından büyük bir kayıp olmuştur. Arapların 1967 Savaşını kaybetmeleriyle Filistin halkının, Filistin mücadelesinde Arap devletlerine olan güveni sarsılmıştır. Savaştan sonra yeni Filistin örgütleri ortaya çıkmış ve bu örgütler, El-Fetih'in yetki ve otoritesini bu örgütlerle paylaşma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Yeni kurulan örgütlerden en önemlilerine bakıldığında bunlardan birisi Suriye'nin kurduğu ve yönlendirdiği "El-Saika" ile Marksist ideolojiyi benimseyen "Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi (PFLP) olmuştur. Ayrıca Gazze ve Batı Yakası'nın İsrail işgaline uğramasıyla Filistin hareketinin merkezi bu topraklardan çıkmış ve Lübnan'a yerleşmiştir (Acar, 1989:48).

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın Araplar üzerindeki etkilerini değerlendiren S.D. Goitein konuyla ilgili olarak Arapların yaşadığı bozgunun kafa karışıklığı yaşamalarına neden olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun Arapların hem kendileri hem de düşmanlarıyla ilgili olarak daha eleştirel ve gerçekçi değerlendirmelerde bulunmalarına sebep olduğunu söylemiştir (Goitein, 2004:274).

Savaş sonunda İsrail, Filistin'in 1947 yılında taksim edilmesine yönelik Birleşmiş Milletlerin kendisine verdiği toprakları yaklaşık dört kat artırmıştır. Savaştan sonra Lübnan, Gazze, Ürdün ve Suriye'de sayıları 1.700.000 kadar olan Filistinli mülteci durumuna düşmüştür. Filistin Kurtuluş Örgütü, Arap devletlerinden Filistin temsilciliği görevini devralmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı ile birlikte, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdün Nasır'ın Orta Doğu'nun lideri olma düşleri son bulmuştur (Ünalın, Gökdemir, 2012:67).

1967 Arap-İsrail Savaşı, Orta Doğu'da Sovyetler Birliği lehine bir takım gelişmelere sebep olmuştur. SSCB, Suriye ve Mısır üzerinde daha fazla nüfuz alanı

oluşturmuştur. Arap ülkelerine silah yardımında bulunmaya devam etmiş ve Akdeniz’de daha etkin hale gelmiştir (Armaoğlu, 2012:849). Sovyetler Birliği’nin donanma gücü artmış; Cezayir, Suriye ve Mısır’da deniz üsleri tesis etmiştir. Böylece bölgede Sovyetler Birliği’nin gücü pekişmiştir (Uçarol, 1995:594). Arapların SSCB’den beledikleri desteği görememeleriyle ilgili olarak Cezayir Devlet Başkanı Bumedyen, Doğu Avrupa’nın sergilediği tutumun, Batı’dan farklı olmadığını söylemiş ve hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Ancak Kürkçüoğlu’na göre; Araplar, Sovyetler Birliği’nden çok şey beklemişlerdir. Gerek ABD gerekse SSCB, çıkarları doğrudan gerektirmedikçe müdahaleden kaçınma hususunda ortak bir görüş içinde olmuşlardır. Sovyetler Birliği’nin Araplara verdiği destek diplomatik destekten öteye gitmemiştir. Arap ülkelerinin gözünde Amerika, savaşta her ne kadar tarafsızlığını ilan etmiş olsa da İsrail’in destekleyicisi olarak görülmüştür. Kahire Radyosu,savaş sırasında yapmış olduğu yayınlarda, ABD ve İngiliz hava kuvvetlerince İsrail’e yardım yapıldığını öne sürmüştür. ABD, savaş sonunda, Arap ülkelerinde geniş bir prestij kaybına uğramıştır. Fransa’ya gelince, Cumhurbaşkanı de Gaulle 21 Haziran’da yaptığı konuşmada, İsrail’i savaşı başlatmakla suçlamış ve kuvvet kullanılarak elde edilen toprak değişikliklerini Fransa’nın tanımayacağını ifade etmiştir. 22 Haziran’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda açıklama yapan Fransa Dışişleri Bakanı Couve de Murville, İsrail’i ırkçılıkla suçlamıştır (Kürkçüoğlu, 1972:149-151).

Savaş, Araplar üzerinde olumlu bir atmosfer meydana getirmiştir. Arap ülkeleri birbirleriyle daha yakın ilişkiler içinde olmuşlardır. 1967 Arap-İsrail Savaşı, Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Arap Birliği, 1 Eylül 1967’de ilk kez toplanmış ve yapılan Kartun Zirvesi’nde İsrail’in tanınmaması yönünde karar almıştır (Kaştan, 2015:1802).

7.7 İsrail’in Savaşı Kazanmasında Etkili Olan Faktörler

1956 Süveyş krizinden aldığı tecrübeler, İsrail’e bu savaşı kazandırma da önemli bir etken olmuştur. Çünkü 1956’da Sina’da İsrail ordusu az sayıda zırhlı araç desteğine sahipti. 1967’ye gelindiğinde ise zırhlı araçların ordudaki sayıları artırılmış ve İsrail ordusu modern silahlarla güçlendirilmiştir. İsrail tankları çağın gerisinde olsalar da yine de Mısır cephesinde önemli başarılar elde etmişlerdir. Zırhlı araçlar, geçmişte yapılan savaşlarda hem saldırı hem de savunma amaçlı olarak kullanılmıştı. İsrail ordusu, zırhlı araçlarının tamamından sıklet merkezi oluşturmuştur. İsrail zırhlı birlikleri, en küçük personeline kadar eğitimliydi ve her birlik harekâtla ilgili olarak üzerine düşen görev ve

sorumlulukları, uygulamada yerine getirmiştir. İsrail tankçı askerleri, aldıkları eğitimin sonucunda gece ve gündüz saatlerinde hareket halindeyken tanklarla nasıl ateş edebileceklerini biliyorlardı. Bu durum Arap ülkelerinin modern tanklarına karşı İsrail tank birliklerini üstün hale getirmekteydi (Erdoğan, 1968:26-27).

1967 savaşında İsrail ordusundaki muvazzaf subaylar dışındaki yedek personeller başarı kazanmıştır. Böylece yedek personel deneyimli hale gelmiştir. Rütbesi en yüksek komutan savaşın yapıldığı yerde bulunmuş ve cepheden düşmanla ilgili gelen bilgi kaynaklarına ulaşmış ve savaşın seyrine etki etmiştir. 1967 Arap-İsrail savaşında kullanılan tank sayısı, İkinci Dünya Savaşı'nın Kuzey Afrika cephesinde kullanılan tank sayısından daha fazla olmuştur (Erdoğan, 1968:28).

İsrail uçaklarının havada egemen olması, karadaki zırhlı birliklere daha kolay ilerleme imkanı yaratmıştır. Bu durum İsrail'e savaşta avantaj sağlamıştır. Zırhlı birlikler, uçaklar sayesinde hem gündüz hem de gece ilerlemişlerdir. Zırhlı birlikler böylece daha etkin ve hızlı bir şekilde kullanılabilmiştir. 1956'dan itibaren, İsrail zırhlı birliklerinin eğitim standartları yüksek hale getirilmiş ve teknik donanımları artırılmıştır. Ayrıca zırhlı birliklerle çeşitli tatbikatlar da yapılmıştır. Savaşta zırhlı birlikleri Mitla Geçidi'ne yaptıkları ilerlemeler Mısır askerlerinin geri çekilmelerini engellemiş ve bu durum savaşın gidişatı üzerinde belirleyici olmuş ve savaşın kısa süre içinde bitmesine neden olmuştur (Erdoğan, 1968:28-29).

Savaşta İsrail milleti ve ordusu, emir komuta zinciri içinde hareket etmiştir. İsrail ordusunda en yüksek rütbeli komutandan yardımcı personeline kadar yapılması gereken prensipler bir program dâhilinde ortaya konulmuştur. Bu birlikteliğin savaşın kazanılmasında etkisi şu şekilde olmuştur: “...*Harbin sevk ve idaresi, meclislere, komisyonlara ve kurullara verilmemişti... İsrail Ordusunun savaşa hazırlanmasından, sevk ve idaresinden makamlar değil, bizzat güvenilir, muktedir şahıslar sorumlu kılınmıştı...*” (Demirel, 1968:12).

Geçmişte yapılan savaşlara bakıldığında savaşta üstün olan kuvvetin inisiyatifi devam ettirmesinin oldukça zor olduğu görülmüştür. Bunun sebebi ise düşman ordusunun uğrayacağı zarardan sonra yeniden eski gücüne ulaşabileceği ihtimalidir. İnisiyatifin, düşman tarafına geçmediği durumda ise; bunun değişmediği görülmüştür. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kuzey Afrika Cephesinde el- Alamein'de meydana gelen çatışmalar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada İsrail, 1967 Arap-İsrail

Savaşında savaş boyunca sürdürdüğü üstünlüğün Arap ülkelerinin eline geçmesine müsaade etmemiştir. Ramallah ve Kudüs arasındaki stratejik öneme sahip dağ sırtlarının İsrail zırhlı birlikleri tarafından kontrol edilmesi Kudüs açısından da son derece önemlidir. Mısır, İsrail'in savaşta kullandığı zırhlı birliklerin savaşın gidişatı üzerinde tesir edeceği rolün farkında olup bu zırhlı birlikleri etkisiz hale getirmek istemiştir. Bu sayede savaşta üstünlüğü ele geçirmeyi düşünmüş ancak amacına ulaşamamıştır. Yine Ürdün ordusu da İsrail'den inisiyatif alma yönündeki çabalar içine girmişse de sonuç alamamıştır (Erdoğan, 1968:30).

İsrail ordusunda görevli zırhlı birlik komutanları, harekâta süratin ne kadar önemli olduğunun bilincindeydiler. Buna karşılık Mısır ordusu, İsrail birliklerinin düzen içinde savaşıp ve yavaş hareket edeceklerini düşünmüşlerdir. Ancak beklenilenin aksine İsrail tanklarının hem Ürdün hem de Mısır cephelerinde hızlı bir şekilde ilerlemeleri, Arap birlikleri arasında paniğe yol açmıştır (Erdoğan, 1968:31).

Demirel'e göre İsrail orduları; Arap ordularına kıyasla daha yüksek bir moral gücüne sahip olmuşlar ve Arap ordularından daha iyi bir eğitim görmüşlerdir. Bu durumun İsrail ordularının sayıca az olmalarına karşın savaşı kazanmalarında önemli bir etkisi olmuştur. İsrail'in savaşı kazanmasında etkili olan diğer faktörler ise *'Arap Ordularında üst komuta makamları; bilgisiz, tecrübesiz, fanatik ruhlu, subaylar maddî ve sefil, erler ruhen ve bedenlen çökük idi. Emir ve komuta makamları ile kıtalar arasında karşılıklı itimat teessüs etmemiştir. Arada büyük uçurumlar vardı. Subaylar ekseriya zengin ve şehirli ailelerden, erler ise, bakımsız ve sefil köylü, fellâh çocuklarından seçiliyordu. Fikren ve bedenlen gelişmemiş olan fellâh, en modern silâh eğitimin kolay kolay hazmedemiyordu...* (Demirel, 1968:15).

7.8 Birleşmiş Milletler Kararları

SSCB, 19 Haziran 1967'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırarak ve Araplardan yana bir karar çıkarmayı amaçlamıştır. Genel Kurulda görüşmeler, 21 Temmuz 1967'ye kadar sürmüş ve Arap-İsrail barışını sağlama amacına yönelik hiçbir yöntem üçte iki çoğunluğa ulaşamamış ve mesele Güvenlik Konseyi'ne devredilmiştir (Armaoğlu, 2012:850). Bu arada B.M. Genel Sekreteri, mülteciler meselesiyle ilgilenmek amacıyla özel bir temsilci tayin etmiştir. Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi Nils G. Gussing'in Ağustos ayındaki raporuna göre, Batı Şeria'daki 430.000'i Filistin mültecisi olan 1.1 milyon nüfustan 200.000'i Şeria Nehri'nin doğusuna doğru göç

etmiştir. Suriye'ye göre 110.000, İsrail'e göre ise 85.000 kişi, İsrail'in işgaline uğrayan topraklardan Suriye'ye göç etmiştir. Gazze ve Sina'dan Kanal'ın ötesine göç edenler ise 35.000 kadar olmuştur. Olağanüstü bir şekilde toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 2 çekimser ve sıfır aleyhte oya karşılık 116 oyla, 4 Temmuz'da kabul ettiği 2252 (ES-V) sayılı kararında, bir taraftan B.M. Güvenlik Konseyi'nin 237 sayılı kararı desteklenirken diğer yandan da Mültecilere Yardım Teşkilatı'nın faaliyetlerine devam etmesiyle, üye devletlerin bu faaliyetleri desteklemesi istenmiştir. Birleşmiş Milletler Mültecilere Yardım Teşkilatı'nın başkanı, Genel Sekreter'e bir rapor vermiş ve bu raporda 1967 Savaşı sonunda mültecilerin sayısında 350.000-400.000 kadar bir artış olduğunu ve bu artışın da büyük çoğunluğunun Batı Şeria göçlerinden olduğunu ifade etmiştir (Armaoğlu, 1994:266-267).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 4 Temmuz'da Pakistan'ın teklif ettiği ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu İran, Gine, Mali'nin de desteklediği karar tasarısını kabul etmiştir. Tasarı, 20 çekimser oya karşılık 99 oyla kabul edilmiştir. Karara göre; İsrail'in Kudüs'ün mevcut durumunu değiştirmesine yönelik önlemlerden kaçınması çağrısında bulunulmuş ve İsrail'in alacağı her türlü önlemin hukuken geçerli olamayacağı hatırlatılmıştır. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban, 10 Temmuz'da B.M. Genel Sekreteri'ne bir mektup göndermiş ve Kudüs'ün tüm dinlerin ibadetine açıldığını söylemiş ancak B.M.'nin 4 Temmuz kararına değinilmemiştir. İsrail'in bu tutumundan dolayı, 12 Temmuz'da Türkiye, İran, Malezya, Gine, Afganistan, Somali ve Mali tarafından da desteklenen Pakistan; 12 Temmuz'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na bir karar tasarısı sunarak, İsrail'in 4 Temmuz kararına uymasını istemiştir. 14 Temmuz'da B.M. Genel Kurulu, 18 çekimser oya karşılık, 99 oyla 2254 sayılı kararı kabul etmiş ve İsrail'in 4 Temmuz tarihli kararına uymamasından ötürü İsrail'i kınamıştır. Genel Kurul, ayrıca İsrail'in Kudüs'ün mahiyetini değiştirici herhangi bir harekettten kaçınmasını istemiştir. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban, 11 Eylül 1967'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bir mektup göndermiş ve Kudüs'te sükûnet ve tüm dinlerin serbest ibadeti için gerekli koşullar oluşmadıkça uluslararası bir düzenlemenin düşünülemeyeceğini bildirmiştir (Armaoğlu, 1994:268-270).

İngiltere, Arap devletleriyle yaptığı temaslardan sonra 16 Kasım'da bir karar tasarısı sunmuştu. Nijerya, Hindistan ve Mali, bu karar tasarısından sonra kendi karar tasarılarını çektiklerini ve İngiltere'nin karar tasarısını desteklediklerini açıkladılar (Armaoğlu, 1994:274).

22 Kasım 1967'de Filistin'de uluslararası kamuoyunun etkisiyle 242 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır. Bu kararlar, İsrail'in işgal ettiği yerlerden çekilmesi, çatışmaya son verilmesi, bölgedeki her ülkenin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, bölgede bulunan uluslararası sularda gemicilik faaliyetlerinin serbestçe yapılacağına dair güvence verilmesi, mülteci meselesine adil bir çözüm bulunması ve silahsızlandırılmış bölgeleri de kapsayan önlemlerin alınması olmuştur (Aras, 1997:26).

242 sayılı karar, Orta Doğu meselesinin çözümü için bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Kararda, bölgede bulunan ülkelerin varlığını devam ettirme haklarına saygı gösterilsin denirken Filistinlilerin ise bölgede bir devlet kurma haklarından açık olarak bahsedilmemiştir. Ayrıca İsrail'in işgal ettiği yerlerden çekilmesi kavramı da açık değildir. Bu konuda ülkeler farklı görüşler ve yorumlar ortaya atmışlardır. Irak ve Suriye, kararı tanımadıklarını açıklamışlardır (Acar, 1989:47). Ürdün ve Mısır, Birleşmiş Milletler'in 242 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nı kabul etmişler, ancak buna karşılık, İsrail'in de 1967 Savaşında işgal ettiği yerlerden çekilmesi şartını öne sürmüşlerdir (Aras, 1997:26).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 3.maddesine göre; B.M. Genel Sekreteri, İsveçli diplomat Gunnar Jarring'i ülkeler arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla görevlendirmişse de sonuç alınamamıştır. Amerikan Başkanı Richard Nixon, ABD'nin Orta Doğu'da sarsılan itibarını düzeltmek istemiş ve meseleyi gündemine alarak sonuçlandırmak istemiştir. Ancak ABD'nin Arap ülkeleri tarafından otoritesi sarsılmıştır. Çünkü Arap ülkelerine göre, Amerika İsrail'e yardımda bulunmuştu. Bundan dolayı Orta Doğu'da Amerikan karşıtı bir ortam oluşmuştur. ABD Dışişleri Bakanı William Rogers'in planları, Arap ülkelerinin İsrail'in 1967 savaşı öncesi sınırlarına dönmesini şart koşması nedeniyle başarılı olamamıştır. İsrail ise *güvenlikli ve tanınmış* sınırların saptanmasını ve kendisinin de çekilmesi gereken toprakların belirlenmesini, bunlar sağlandığında ise çekileceğini belirtmiştir (Armaoğlu, 2012:851).

Cemal Abdünnasır, 23 Kasım 1967'de yaptığı açıklamada İsrail'e karşı sürmekte olan tutumunun devam ettiğini, Filistin davasının devam edeceğini, İsrail'in tanınmayacağını, barış görüşmelerinin gerçekleşmeyeceğini, Süveyş Kanalı'nı İsrail'in kullanmasına izin verilmeyeceğini söylemiştir. Suriye ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararını tanımadığını açıklamıştır. İsrail'e gelince; 5 Haziran 1967 öncesi sınırlara geri dönülemeyeceğini ve kararın tanınmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Ör, 2018:173).

7.9 Türkiye'nin Tutumu

1967 Mayıs'ında Orta Doğu'da yaşanan şiddetli gelişmeler, bir aylık süre içinde savaşa sebep olmuştur. 22-24 Mayıs 1967 tarihlerinde, Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinde görevli büyükelçileri ile Ankara'da bir toplantı gerçekleştirilmiştir. 28 Mayıs 1967'de Türk Hükümeti, Orta Doğu'da meydana gelen buhrana ilişkin olarak resmi bir açıklama yapmıştır. Yapılan açıklamada, hükümetin Orta Doğu'da yaşanan buhranın gelişmesini dikkatle izlediği, Türkiye'nin bölgede barış ve güvenliğin sağlanması konusunda büyük önem atfettiği, bu konuda her zaman elinden gelen gayreti göstereceği, barışı tehdit edebilecek durumların oluşmasından ötürü ciddi bir endişe duymasının tabii olduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin buhrana son verecek gayretleri desteklemekte olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca buhrana neden olan durumun irdelenmesinde BM yasası ile hak ve adalet ilkelerine dayanılması gerektiği inancında olunmuştur. (Kürkçüoğlu, 1972:154).

Kahire'de yayımlanan *el-Ahram* gazetesi, bu açıklamalardan sonra Türkiye'nin İsrail ile Arap devletleri arasında yaşanan uyuşmazlıkta Araplardan yana bir tutum içinde olduğunu yazmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Vekili Faruk Sükan, 29 Mayıs 1967'de Orta Doğu'da meydana gelen buhran ile ilgili olarak TBMM'de yaptığı açıklamalarda, Türkiye'nin menfaatlerinin bölgenin sulh ve güvenlik içerisinde olması yönünde olduğunu, yaşanan buhranın her safhasının hükümet tarafından yakın bir şekilde, ciddiyetle ve soğukkanlılıkla takip edildiğini ve bölgede sulh ve sükûnun sağlanması konusunda müteyakkız durumda olduklarını ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:155).

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın başlaması üzerine 5 Haziran 1967'de TBMM'de yaptığı konuşmada, hükümetin birkaç hafta önce başlayan buhranın silahlı bir çarpışmaya doğru sürüklenmemesini ve diplomasi yoluyla ihtilafın sona erdirilmesi amacıyla elinden gelen gayreti gösterdiğini ve bu amaçla taraf ülkeler arasında gerekli itidal tavsiyesinde ve teşebbüslerde bulunduğunu söylemiş ve çarpışmaların devamının dünya barışı açısından da tehlike oluşturacağını, yaşanan buhranın kısa süre içinde yatışacağını ümit ettiklerini de sözlerine eklemiştir. Çağlayangil, 10 Haziran 1967'de yaptığı açıklamada ise kuvvet kullanarak arazi kazancı sağlanmasına da karşı olduğunu açıklamıştır. (Kürkçüoğlu, 1972:155-156).

Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Araplardan yana tutum içinde olmuş ve bu siyasi tutumunu ABD'nin Türkiye'de bulunan üsleri kullanmasına izin vermeyerek göstermiştir. Savaş sırasında Mısır, Suriye ve Ürdün'e gıda ve giyecek

yardımında bulunmuştur (Armaoğlu, 2012:1007). Türkiye'nin izlediği bu tutumdan Arap ülkeleri memnun olmuş ve Türkiye kısa süreli uygulanan petrol ambargosu içine alınmamıştır (Aras, 1997:136).

Bu dönemde Türk toplumunun hemen her kesimi, Türkiye'nin Arap ülkelerinden yana bir tutum içinde olması gerektiğini belirtmiştir. 7 Haziran 1967'de siyasi parti liderleri, Orta Doğu'da yaşanan krizle ilgili olarak Milliyet gazetesinin yaptığı ankette görüşlerini açıklamışlardır. Ankete göre, "Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki savaşta Türkiye'nin tutumu ne olmalıdır?" sorusuna ilişkin olarak; Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve Millet Partisi Genel Başkanı Bölükbaşı konuşmak istememiştir. Adalet partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, gerekli açıklamaların resmi beyanlar yoluyla ifade edildiğini belirtmiştir. Cumhuriyet halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin harp dışında olduğunu ve bu tutumunu da sürdürmesi gerektiğini söylemiştir. İnönü ayrıca, barış teşebbüslerine yardımcı olunması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Türkiye'de bulunan üslerin kullanılmasına izin verilmemesini ve bunun için de geçerli ve yeterli tedbirlerin alınması gerektiğini söylemiştir. Aybar ayrıca, Türkiye'nin anti-emperyalist bir dış politika izlemesinin zorunlu olduğunu ve savaş dışında kalmak için her türlü imkânların kullanılması gerektiğini de ifade etmiştir. YTD Genel Başkanı İrfan Aksu, Türk hükümetinin buhran karşısındaki tutumunun yerinde olduğunu söylemiştir. BP kurucusu Tahsin Sevinç, Türkiye'nin Arap ülkelerinin oluşturduğu bloğa karşı tarafsız kalması gerektiğini, ancak manevi anlamda Arap milletlerini desteklemesini temenni ettiklerini vurgulamıştır. Alparslan Türkeş ise Türkiye'nin Arapların yanında olmasını istediklerini ve Yahudilerle beraber olunması için hiçbir sebebin olmadığını da sözlerine eklemiştir (Gürpınar, 2008:12-13).

GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu 7 Haziran 1967 tarihli meclis beyanatında Orta Doğu'da meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak açıklamalarda bulunmuştur. Feyzioğlu, Orta Doğu'da yaşanan savaşın Türkiye'yi çok yakından ilgilendirdiğini söylemiş ve Türkiye'nin yüksek menfaatleri gereği bölgede barışın hüküm sürmesinin, milletlerin bağımsızlıklarını korumalarının ve güven içinde yaşayabilmelerinin lüzumlu olduğunu vurgulamıştır. Turhan Feyzioğlu, Orta Doğu'da İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında büyük devletlerin siyasi ve iktisadi çıkarları açısından devamlı bir rekabet olduğuna, yaşanan buhranın ve silahlı çatışmanın sorumluluğunun büyük devletlere kadar uzandığına, Arap ülkelerinin İsrail'i imha etme yönünde kararlarının olduğuna, İsrail'in gittikçe güçlenen düşmanlarını daha kuvvetli hale gelmeden baskın savaşı yoluyla

yaralamak istediğine, Filistinli Arapların yaşadıkları zor şartlara, İsrail kamuoyunda devamlı olarak körüklenen toprak genişletme arzusuna, ‘‘Büyük İsrail’’ kurma yolundaki propagandalarına, büyük devletlerin gerginliği artıracak bir şekilde her iki tarafa da silah sattıklarına, Birleşmiş Milletler Teşkilatının savaşı önleyemediğine, ABD ve Batı ülkelerinin petrol çıkarları için, Sovyetler Birliği’nin ise ideolojik anlamda Orta Doğu’ya sızma faaliyeti içinde olduğuna değinmiştir. Feyzioğlu’na göre tüm bu faktörler 1967 Arap-İsrail Savaşı’nın nedenlerini oluşturmuştur. Ona göre, Orta Doğu’da çıkarları olan Batılı ülkelerin hataları olmuş, Sovyet Rusya’da bu hatalardan faydalanmaya çalışmış ve İsrail’in kuruluşunu desteklemiştir. Arap ülkelerinin Batıya karşı dirençleri arttıkça Sovyet Rusya’nın bu kez de Arap milliyetçiliğini desteklediğini ifade etmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi Tutanak Dergisi [MMTD], 1967:132-134).

Aynı gün mecliste demeç veren TİP İstanbul Milletvekili Çetin Altan, Türkiye’nin çıkarlarının gözetilmesinin birinci öncelik olduğunu ve hissi davranılmaması gerektiğinin altını çizmiştir (MMTD, 1967: 135).

CHP grubu adına konuşan Nihat Erim ise savaşın yeni ihtilaflara yol açmamasını dilediklerini, 1967 Arap-İsrail Savaşı sürerken Türkiye’nin tarafsız kalması gerektiğini ifade etmiştir. Erim, tarafsız siyaset izlenmesinin barışın yeniden tesis edilmesi için en akıllı, en yararlı ve en doğru politika olduğuna inandıklarını sözlerine eklemiştir (MMTD, 1967:135).

Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1967 Arap-İsrail Savaşıyla ilgili olarak olağanüstü bir şekilde toplantıya çağırılmasına yönelik teklifini desteklemiştir. 22 Haziran’da Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Türkiye’nin politikasının bütün komşularıyla siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne riayet edilmesi şartına dayanan iyi ilişkiler geliştirmek üzere kurulu olduğunu söylemiş ve Arap ülke halklarının yaşadıkları bu ağır ve güç durumdan bir an önce geçmelerini ümit ettiklerini ifade etmiştir.

Türkiye, İsrail’in 1967’de işgali altında bulundurduğu yerleri terk etmesiyle ilgili Milletler Güvenlik Konseyi’nin 242 sayılı kararının alınması sürecinde aktif bir rol oynamıştır (Demir, 2011:707). İsrail’in işgali altında bulunan Golon Tepeleri, Gazze Şeridi, Doğu Kudüs ve Batı Şeria’dan çekilmesi yönünde görüşü olmuştur (Kaştan, 2015:1808). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde gerçekleştirilen müzakerelerde Arap ülkelerinden yana bir tutum içinde olmuş ve bu ülkelerin çıkarlarını destekleyici mahiyette oy kullanmıştır (Armaoğlu, 2012:1007). Türkiye, BM Genel Kurulu’nda gerekli

olan oy çoğunluğuna ulaşamayan karar tasarılarının oylaması sürecinde genel olarak Arap devletlerini destekleyici bir tavır içinde olmuştur. Böylece Türkiye, izlediği politikayla Batı ülkelerinden ayrılmış ve Arap ülkelerinden yana bir tutum sergilemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:156-157).

Başbakan Süleyman Demirel, 8 Temmuz 1967’de Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’de izlediği tutum ile ilgili olarak, Türkiye’nin Genel Kurul’daki müzakereler sırasında Orta Doğu’da barışın, adaletin tesisi için yapılan teşebbüsleri kuvvetle desteklediğini, bazı teşebbüslerde ise bizzat inisiyatif olarak hareket ettiğini söylemiştir. Demirel, barışın tesis edilmesi için İsrail’in işgal ettiği Arap topraklarını tahliye etmesi gerektiğini sözlerine eklemiştir (Kürkçüoğlu, 1972:157-158).

Suriye Dışışleri Bakanı, 21 Ağustos 1967 tarihinde vermiş olan demeçte Türkiye’nin, savaşta Arap ülkelerinin çıkarlarıyla uyumlu siyasetler izlemesini değerlendirmiş ve Türkiye’nin Arap ülkelerinin davasını devamlı olarak desteklemesinin Türkiye ve Suriye arasında dostluk ve komşuluk ilişkilerine katkı sağlayacağını ifade etmiştir (Demir, 2011:707). Türkiye, savaş sonrasındaki Orta Doğu gelişmelerinde Arap ülkelere yakın bir tutum sergilemiştir. İsrail ile Arap ülkeleri arasında meydana gelen olaylarda İsrail’i protesto etmiştir. (Kürkçüoğlu, 1972:159-160).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybetmeye başlaması, Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımları ve Avrupalı devletlerin kışkırtma faaliyetlerinin etkisiyle Yahudiler arasında Filistin'e dönerek bölgede bir Yahudi Devleti kurulmasını amaçlayan Siyonizm düşüncesi belirmeye başlamıştır. Bu amaçla Yahudi yurdu kurulması fikrini hayata geçirmek isteyen Theodore Herzl, dünyadaki Yahudi çevrelerinden destek alma yoluna gitmiştir. Theodor Herzl, Rothschild ve Baron Hirsch gibi zengin Yahudi bankerlerinden bu konuda kendisine yardım etmesini istemişse de talebine olumlu bir karşılık bulamamıştır. Herzl'in Filistin'e Yahudi göçlerine izin verilmesi ve bölgede muhtar bir yönetimin oluşturulması için yapmış olduğu teklifleri II. Abdülhamid geri çevirmiştir. Bu dönemde, Filistin'e Yahudi göçüne mani olmak için 1883 ve 1891'de kanunlar çıkarılmış ve Yahudilere Filistin'de mülk satışı engellenmiştir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Filistin bölgesine Yahudi göçleri yoğunluk kazanmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki'nin göçün önlemesine yönelik almış olduğu önlemler başarıya ulaşamamıştır. Yahudiler, II. Abdülhamid döneminden beri Filistin'i ziyaretlerinde kendilerine verilmiş olan kırmızı renkli tezkereden rahatsız olduklarını bildirip bunun kaldırılmasını istemişlerdir. İttihat ve Terakki hükümeti tarafından bu uygulamaya son verilerek Yahudilerin Filistin'i ziyaret ettikleri tarihler artık pasaportlara kaydedilmeye başlanmıştır. Hükümet, bir taraftan da Filistin'e Yahudi yerleşimini önlemeye çalışsa da bu durum gittikçe daha zor bir hal almıştır. Gelişmelerin bu şekilde ilerlemesiyle Ocak 1914'te Yahudilerin Filistin'e yerleşmesine yönelik alınan önlemlerin kaldırılmasına karar verilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Hükümeti Filistin'deki Siyonist hareketlerle mücadele etmiş ve bu konuda önlemler almıştır. Siyonistler ise, Avrupa ve ABD'de sürdürdükleri lobicilik faaliyetleri ile İttihat ve Terakki'ye karşı siyasi baskı oluşturmanın yollarını aramışlardır.

1917'ye gelindiğinde Filistin, İngiliz orduları tarafından işgal edilmiş ve İngiltere, Balfour Deklarasyonunu yayımlamış ve böylece Yahudilere yönelik en büyük desteği vermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Filistin'de İngiliz Mandası Dönemi başlamıştır. Bölgede 1929 ve 1936 yıllarında Araplarla Yahudiler arasında büyük çatışmalar yaşanmış ve İngiltere, çıkarları gereği Filistin'den çekilme kararı almıştır. Birleşmiş Milletler Kurulu' da 29 Kasım 1947'de almış olduğu karar ile birlikte Aralık

1947'de Filistin'de bulunan kuvvetlerini geri çekmeye başlamıştır. 14 Mayıs 1948'de Filistin'de İngiltere Mandası dönemi sona ererken, aynı gün David Ben Gurion'un başkanlığında toplanan Musevi Ulusal Konseyi, bir bildiriyle İsrail'in kurulduğunu ilan etmiştir. Amerika ve Sovyetler Birliği, İsrail'i tanımışlar ancak Arap ülkeleri ise İsrail'i tanımamışlar ve savaş ilan etmişlerdir. 1948 Arap-İsrail Savaşı, İsrail'in galibiyetiyle sona ermiş ve savaştan sonra İsrail ile Arap devletleri arasında birtakım ateşkes antlaşmaları imzalanmıştır. İsrail, savaşın sona ermesiyle birlikte kendisine verilen Filistin topraklarındaki %52'lik kısmı, %78'e çıkarmıştır. Sina'nın büyük kısmı ile birlikte Kudüs'ün batısını da ele geçirmiştir. Ayrıca, İsrail'de kalan Arapların büyük bir kısmı da mülteci durumuna düşmüşler ve 1 milyon Arap nüfusun yerlerini terk etmek zorunda kalmasıyla mülteciler meselesi ortaya çıkmıştır. Türkiye ise bu dönemde Sovyetler Birliği'nden algılanan tehdit anlayışına karşılık olarak Batılı ülkelerin güvenlik politikalarından istifade etme yoluna gitmiş ve bu devletlerin politikalarını benimsemiştir. Türk aydın kesiminde, Birinci Dünya Savaşında izlemiş olduğu siyasetlerden ötürü Araplara karşı olumsuz bir tutum olduğu görülmüş ve bu sebepten İsrail ile sıcak ilişkilerin kurulmasına yönelik bir düşünce oluşmuştur. Bu bağlamda Türkiye, nüfusu Müslüman olup, İsrail'i tanıyan ilk devlet olmuştur. Bu durum gerek İsrail basınında gerekse de Türkiye'deki Yahudilerin yayım organı olan *Şalom* gazetesinde sevinçle karşılanmıştır. Tanıma kararından sonra *Ulus* gazetesindeki yazılarda Türklerle Araplar arasındaki dostluğun değişmeyeceği vurgulanırken, İsrail'in kurulmasından rahatsızlık duyan muhafazakar kesimlere ait yayım organlarında ise Türkiye'nin İsrail'i tanmasıyla birlikte durumu kabullenen bir durum ortaya çıkmıştır.

Amerika'nın Sovyetler Birliği'ni çevrelemek amacıyla tasarladığı bir pakt projesi olan Bağdat Paktı 1955 yılında kurulmuş, ancak beklenen sonuçları sağlayamamıştır. Pakt, amacının tam tersine Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin popülaritesini yükselten bir durum teşkil etmiştir. Bağdat Paktı, Arap ülkeleri tarafından Batı emperyalizminin bir yansıması olarak görülmüştür. Böylece Sovyetler Birliği bu ülkelere sempati kazanarak Arap dünyasında propaganda atağına girişmiştir. Pakt'a, Arap ülkelerinden yalnızca Irak destek vermiştir. Mısır ve Suriye'nin ise Bağdat Paktı'na kesin olarak karşı çıkmaları sonucunda Arap ülkeleri arasındaki bölünme derinleşmiştir. Türkiye ise Bağdat Paktı'nın asıl kurucu ülkesi olmuş ve paktın oluşumu ve gelişimi sürecinde büyük bir gayret içerisinde olmuştur.

Mısır'da Cemal Abdünnasır'ın 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi,

bölgedeki çıkarlarını korumak isteyen İngiltere ve Fransa ile Mısır'ı karşı karşıya getirmiştir. Bu iki ülke Mısır'a yönelik ortak bir hareket başlatmıştır. Aralarında yaptıkları ittifak ile birlikte İsrail, 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırmıştır. Gelişme üzerine İngiltere ve Fransa Mısır'a savaş ilan etmişlerdir. Mısır, savaştan mağlubiyetle çıkmış olsa da Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi dünya kamuoyu tarafından kabul edilmiştir. Savaştan sonra Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın prestiji Arap dünyasında daha da artmıştır. Türkiye ise bu dönemde İngiltere ve Fransa'yı destekleyen siyasetler izlemiş ve dönemin Başbakanı Adnan Menderes, yaşanan buhranın Türkiye'yi de ilgilendirdiğini ve küresel bir nitelik taşıdığını ifade etmiştir. Türkiye ayrıca Süveyş meselesinin görüşülmesi amacıyla toplanan Londra Konferanslarında Batılı ülkelerin önerilerini destekleyen bir tutum içinde olmuştur. Bu ülkelerin önerdiği Süveyş Kanalı'nı Kullanıcılar Birliği'nin kurulmasını savunmuş ve bu birliğe de katılmıştır. Türkiye savaştan sonra Arap ülkelere jest yapmak amacıyla İsrail'deki büyükelçisini geri çekmiş ancak bu durum istenilen sonucu vermemiştir.

Türkiye ile İsrail, ortak güvenlik ve işbirliği ihtiyacı içinde olmaları ve iki ülkenin de bu dönemdeki yakın ilişkileri nedeniyle, 1958'de Çevresel Paktı imzalamışlardır. Paktın kuruluş amacı, Türkiye ile İsrail'in komünizme ve Nasırcı akımlara karşı ortak bir şekilde hareket etmek olmuştur.

1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde ise Türkiye ile Arap ülkeleri arasında başlayan yakınlaşmalar sonucunda Türk dış politikası önemli bir değişim geçirmiştir. Bu dönemde Filistinli Araplar arasında Arap ülkeleri arasındaki birliği yeniden oluşturmak ve İsrail'e karşı direnişi organize etmek amaçlanmıştır. Toplanan Arap zirveleriyle ve silahlı örgütlenmeler yoluyla bu durum sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda El-Fetih ve 1964 yılında resmen kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü ile Filistin'i İsrail işgalinden kurtarma ve bölgede bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması amaçlanmıştır.

Arap ülkeleri, 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e yenilmişlerdir. Amerika, savaştan sonra Arap ülkeleri arasındaki prestijini kaybetmiştir. Buna karşılık Sovyetler Birliği ise Orta Doğu'daki etkinliğini artırmıştır. İsrail, milleti ve ordusuyla birlikte uyguladığı emir-komuta zincirini başarıyla yerine getirmiş ve savaştan galibiyetle ayrılmıştır. Savaştan sonra ise Sina Yarımadası, Golan Tepeleri ve Gazze Şeridi gibi stratejik önem taşıyan yerleri işgal etmiştir. Arap ülkeleri, savaş dönemi boyunca Türkiye'nin desteğini almışlardır. 1967 Arap-İsrail Savaşı, Türkiye ile Arap dünyası arasında bir dönüm noktası oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.10.0.0 / 266-793-49. 08.12.1947.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 118-80-14. 09.12.1948.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.11.1.0 / 210-37-2. 26.11.1949.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.1.0.0 / 133-864-2. 14.11.1956.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 144-79-11. 18.09.1956.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 144-80-3. 27.09.1956.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 85-97-4. 15.11.1938.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 86-33-9. 17.04.1939.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.1.2 / 118-108-3. 24.03.1949

I. II. TBMM Zabıt Cerideleri

- Millet Meclisi Tutanak Dergisi [MMTD], Dönem 2, C 18, 1967.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], Dönem VIII, C 19, 1949.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], Dönem VIII, C 14, 1948.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], Dönem VIII, C 13, 1948.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi [TBMMTD], Dönem VIII, C 17, 1949.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], Devre X, C 2, 1954.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], Devre X, C 14, 1956.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], Devre X, C 15, 1956.

II. MÜRACAAT ESERLERİ

- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*
TDV İslam Ansiklopedisi
Türkler Ansiklopedisi

III. GAZETELER

- Akşam Gazetesi
Cumhuriyet Gazetesi
Ulus Gazetesi
Vakit Gazetesi
Yeni Asır Gazetesi

IV. TELİF ESERLER

IV. I. Kitaplar

- Acar, İ. (1989). *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara: TTK.
- Akşin, S. (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 2*, İstanbul: Cumhuriyet.
- Aktar, A. (2001). *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme"*, (5. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, (7.Baskı). İstanbul: Alfa.
- Alp, T. (2001). *Türkleştirme*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, (Birinci Basım). İstanbul: Bağlam.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Atay, F.R. (2015). *Zeytindağı*, İstanbul: Pozitif.
- Attias, C.A., Benbassa, E., (2012). *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, (3. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Aydemir, Ş.S. (1999). *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919 I*, (18. Basım). İstanbul: Remzi.
- Bardakçı, M. (2009). *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrükesi*, (4.Basım). İstanbul: Everest.
- Bayramoğlu, E. (2006). *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, İstanbul: Pınar.
- Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi Tarihi*, Sevinç Altınçekiç (Çev.). (1. Basım). İstanbul: Alfa.
- Cemal Paşa. (2006). *Hatıralar*, Alpay Kabacalı (Haz.). (2.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Çavdar, T. (1995). *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Engin, V. (2005). *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, (1. Baskı). İstanbul: Yeditepe.
- Engin, V. (2010). *Pazarlık*, İstanbul: Yeditepe.
- Faroqhi, S. (2003). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (İkinci Basım). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Ford, H. (2013). *Yahudi Enternasyonalı*, Mert Akcanbaş (Çev.). İstanbul: Destek.
- Galanti, A. (2000). *Vatandaş Türkçe Konuş!*, Ankara: Kebikeç.
- Garaudy, R. (1983). *Siyonizm Dosyası*, İstanbul: Pınar.
- Gilbert, M. (2013). *Churchill*, Süha Sertabiboğlu (Çev.). (2. Basım). Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Goitein, S.D. (2004). *Yahudiler ve Araplar*, İstanbul: İz.
- Gölen, Z. (2010). *Tanzimat Döneminde Bosna Hersek*, Ankara: TTK.
- Güleryüz, N.A. (2014). *Tarihte Yolculuk Edirne Yahudileri*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik.

- Herzl, T. (2007). *Yahudi Devleti*, (2. Baskı). İstanbul: Ataç.
- İpek, N. (2011). *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, (1. Baskı). İstanbul: Yeditepe.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, (1993). 1920-1973, (1939-1960), Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu.
- Johnson, P. (2001). *Yahudi Tarihi*, (Çev. F. Orman). (2. Baskı). İstanbul: Pozitif.
- Karal, E.Z. (2007). *Osmanlı Tarihi V Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856*, (8. Baskı). Ankara: TTK.
- Karal, E.Z. (2007). *Osmanlı Tarihi VI Islahat Fermanı Devri 1856-1861*, (7. Baskı). Ankara: TTK.
- Karpat, K.H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Kent, M. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Ahmet Fethi (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Kılıç, R. (2011). *Osmanlı Yönetiminde Irak ve Suriye*, İstanbul: İdeal Kültür.
- Kutluay, Y. (1973). *Siyonizm ve Türkiye*, (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ.
- Kürkçüoğlu, Ö. E. (1972). *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Lewis, B. (2000). *Orta Doğu'nun Çoklu Kimliği*, Mehmet Harmancı (Çev.). (Birinci Baskı). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Masters, B. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapları 1516-1918*, (1. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Mustafa Kemal Atatürk, (2010). *Medeni Bilgiler*, (2. Basım). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Nânâ, M. (2008). *Yahudi Tarihi*, (çev. D. A. Batur). İstanbul: Selenge.
- Nedim, Ş.M. (1995). *Filistin Savaşı (1914-1918)*, Abdullah Es (Çev.). Ankara: Genelkurmay.
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul: Timaş.
- Öke, M.K. (1987). *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)*, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
- Özcan, G. (2005). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, İstanbul: TESEV.
- Roberts, J.M. (2015). *Avrupa Tarihi*, İstanbul: İnkılap.
- Sanders, L.V. (1999). *Türkiye'de Beş Yıl II*, Örgün Uğurlu (Çev.). İstanbul: Cumhuriyet.
- Schneer, J. (2011). *Balfour Deklarasyonu*, Ali Cevat Akkoyunlu (Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Taylor, A.R. (2000). *İsrail'in Doğuşu*, İstanbul: Pınar.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789 – 1994)* İstanbul: Filiz.

Ülken, H.Z. (1944). *Yahudi Meselesi*, İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Ünalın, L., Gökdemir, A.A., (2012). *Jerusalem*, İstanbul: Melek.

IV. II. Makaleler

Asker, A. (2016). I. Dünya Savaşında İttihat ve Terakki'nin Siyonistler ile Uzlaşma Çabası: Osmanlı-İsrail Birliği Projesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11 (2), 97-115.

Avcı, Y. (2000). Tanzimat Reformları ve Osmanlı Yahudi Toplumu, *Kök Araştırmalar*, II (2), 121-136.

Ayaz, E. (2015). 6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları, *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 2 (2), 81-92.

Aydın, M. (2009). XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı Devleti'nde AIU Okullarının Açılması, (7), *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7-24.

Balı, R. (1999). "20 Sınıf İhtiyat Olayı", *Cumhuriyet Dergi*, 717, 6-9.

Barış, S., Özel, U. (2018). Osmanlı Ekonomi ve Finans Sisteminde Banker Bir Aile: Camondolar, *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (109), 107-144.

Baş, A. (2018). 1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (20), 17-39.

Baş, A. (2019). Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikasına Türkiye'deki Yahudi Cemaatin Bakışı "Şalom Gazetesi" Örneği, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 2 (5), 273-300.

Başlamışlı, M. (2018). İngiliz Raporlarına Göre Filistin'deki İngiliz İdareleri ve İsrail Devleti'ni Oluşturan Süreçteki Roller, *Asia Minor Studies Dergisi*, 6 (12), 15-52.

Berber, Ş.G. (2012). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Yahudiler'in Türkiye Cumhuriyeti'ne Uyum Süreci, *Turkish Studies*, 7, (4), 1779-1800.

Bostancı, M., Karaca E. (2018). Bağdat Paketi'na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 14 (27), 123-154.

Demir, Ş. (2011). Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası, *Turkish Studies*, 6 (3), 691-713.

Demirel, B. (1968). İsrail-Arap Savaşı, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, (29), 6-19.

Dilek, M.S. (2018). Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış, *International Journal of Social Inquiry*, 11 (1), 97-137.

Dosbolov, A. (2014). Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2 (1), 1-8.

Duman, S. (2005). Ortadoğu Krizleri ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9 (35), 313-332.

Dursun, D. (2001). "İsrail". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 23, 184-188.

Düzgün, M. (2000). Cumhuriyetin İlanından İsrail'in Kuruluşuna Kadar Türkiye'deki Yahudiler, *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3 (10), 65-83.

Ediz, İ. (2015). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (2), 141-176.

- Eminoğlu, A. (2016). Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7 (15), 88-106.
- Erdem, A.R. (2012). Atatürk'n Liderliğinde niversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası, *BELGİ*, (2), 376-388.
- Erdemir, H. (2011). İsrail Devleti'nin İlanından nce David Ben Gurion'un Filistin'i Yahudileştirme Politikası. *Gazi Akademik Bakış*, 4 (8), 175-194.
- Erdoğan, M. (1968). Altı Gün Süren Muharebelerde İsrail Zırhlı Birliklerinin Kullanılması, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, (30), 15-32.
- Erhan, Ç. (2002). Türkiye'nin İsrail İle İlişkileri (1948-2001), *Türkler Ansiklopedisi*, 17, 251-259.
- Erhan, Ç., Krçoğlu, . (2009). Orta Doğu'yla İlişkiler, (Der. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletifim.
- Eriş, M.. (2011). "Türk Toplumsal Yaşantısının Ladino zerindeki Etkileri", 38. *ICANAS Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*, I, 549-560.
- Gül, M., Yüksel, B.A (2016). İsrail'in Dış Politikasını Anlamak: Tevrat, "On Emir", "Vaadedilmiş Topraklar" ve stnlk, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 335-352.
- Güneş, G. (2018). Savaş Ekonomisi Uygulamaları İçinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Aydın'da Varlık Vergisi, *ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18 (37), 645-676.
- Grnnar, B. (2008). Türk Dış Politikasında Değişimin Bir rneği: 1967 Arap-İsrail Savaşı, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 345-371.
- İnci, İ. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması, *CB Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 272-290.
- İşler, A. (2019). İsrail'in Kuruluş Aşamasında Türkiye'deki Muhafazakar Camiinin Yaklaşımı, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 121-128.
- Kaledelen, M.E. (1968). Sovyet Rusya'nın Yayılması ve Batı Hataları, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, (29), 41-47.
- Kan, K. (2018). İsrail'in Kuruluşundan 27 Mayıs Darbesine Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960). *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi alışmaları Dergisi*, (3), 172-188.
- Karabulut, K. (2005). 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış, A.. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (27), 325-339.
- Karaköse, H. (2004). Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layıhası, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 43-57.
- Karaman, M.L. (1996). "Filistin Kurtuluş rgt", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 13, 103-104.
- Karaman, M.L. (1996). "Filistin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 13, 89-91.
- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (25), 65-78.
- Kasalak, K., Deveci, C. (2017). Paris Barış Konferansında Siyonistlerin Talepleri,

- Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54), 298-306.
- Kaştan, Y. (2012). Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye, *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, (4), 1797-1815.
- Kazgan, H. (1985). Galata Bankerleri, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3, 762-763.
- Kemal, C. (2010). Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (45), 37-69.
- Kılıç, M. (2012). Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Yahudi Memurlar, *OTAM*, 31 (31), 129-156.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi, 2 (1), 35-64.
- Koç, M.B. (2012). Atatürk'ün Vatandaşlık Anlayışı ve Günümüzde Yahudiler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28, (84), 1-40.
- Korkmaz, S. (2017). Cemal Paşa'nın Hatıralarına Göre 1.Dünya Savaşında Filistin Cephesi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31 (43), 45-77.
- Kubilay, Ç. (2004). Türkiye'de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması, *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, 55-85.
- Küçük, C. (2010). "Sykes-Picot Antlaşması", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 38, 204-206.
- Mert, Ö. (2018). Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Türkleştirme Politikaları Bağlamında 1934 Trakya Yahudilerinin Göç Olayına İlişkin İddialar ve Cevaplar, *Gazi Akademik Bakış*, 11, (22), 143-169.
- Mertek, S. (2017). 1945-1957 Orta Doğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, (48), 207-220.
- Murat, T. (2019). İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2), 449-468.
- Namal, Y., Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933), *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 27-35.
- Olgun, K. (2012). Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı, 38. *Uluslararası İcanas (Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları) Kongresi*, 5, 2231-2254.
- Oruç, H. (2016). Stratejik Ortaklıktan Radikal Söyleme Evrilen Örneği: 1979 Sonrası İsrail-İran İlişkileri, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, 3-34.
- Özcan, A. (2010). "Şerif Hüseyin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 38, 585-586.
- Polat, Z. (2017). Yahudilerin II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e Göç Girişimleri ve Oliphant'ın Siyonist Koloni Talebi. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, XVII (1), 1-20.
- Sepetcioğlu, T.E. (2010). Türkiye'de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topluluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9, (20), 77-108.
- Serbest, B. (2016). Bağdat Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (3), 401-424.
- Serbest, B. (2017). Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı,

MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (2), 689-711.

- Serbestoğlu, İ. (2012). 19. Yüzyılda Filistin’de Yahudiler Üzerinde İngiliz ve Amerikan Himayesi, *International Journal of History*, 4 (1), 489-502.
- Söylemez, M.M. (2014). Kudüs ve Osmanlı Arşiv Vesikaları Işığında Yahudilerin Bölgeye Yerleşmeleri Üzerine Notlar, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 33-56.
- Şanver, C., Tuncay, H.Y. (2017). “1942 Yılında Uygulanan Varlık Vergisinde Zorunlu Çalışmaya İlişkin Tanıklık Gerçekleri ve Aşkale Halkı Üzerindeki Ekonomik Etkileri”, *IBANESS Congress Series*, 203-212.
- Şenel, B. (2014). İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci, *Akademik ORTA DOĞU*, 9 (1), 157-178.
- Şimşek, H. (2009). Çanakkale Bağlamında 1934 Trakya Yahudi Olayları, *CTAD*, Yıl 5, (9), 137-150.
- Taşkesen, A. (2017). Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, (14), 9-26.
- Tür, Ö. (2007). Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62 (01), 223-251.
- Umar, Ö.O. (2002). Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 421-438.
- Uzer, U. (2011). Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım, *Ortadoğu Etütleri*, 2 (2), 137-168.
- Yeşilbursa, B.Ç. (2011). “Bağdat Paktı (1955-1959)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 85-100.
- Yeşilyurt, Ş. (2016). Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (27), 293-310.
- Zorbay, T. (2018). 6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35 (99), 253-296.

IV. III. Tezler

- Altınova, A. (2010). *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balpınar, Z. (2011). *İsrail-Filistin Çatışması: İsrail’in Filistinlilere Yönelik Güvenlik Politikasında Devamlılık ve Değişim (1948-2008)*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bardavit, B. (2007). *Judeo-Espanyol Atasözlerinde 1850-1950 Arası Çorlu Musevilerinin Günlük Yaşamı*, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bileydi, M. (2005). *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Demirkollu, C. (2016). *1948-1983 Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri*, (Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

- Ör, Ç. (2018). *Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982)*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Tellioğlu, Ö. (2014). *Filistin'e Musevi Göçü (1880-1914)*, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topuz, Z.Ç. (2016). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Filistin-İsrail Barış Sürecine Etkisi*, (Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

V. İNTERNET

- Bowen, J. (2019). 1967 Arap-İsrail Savaşı: Orta Doğu'yu Sarsan 6 Gün. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>, (Erişim Tarihi: 10.12.2019)
- Karaman, L. (2016). Arafât, Yâsir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arafat-yasir>, (Erişim Tarihi: (26.05.2020)
- Ortaylı, İ. (2014, 12 Ocak). Dreyfus Olayı. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/dreyfus-olayi-1820648> (Erişim Tarihi: 29.12.2019)
- (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaser-arafat-kimdir-62655>), (Erişim Tarihi: 30.04.2020)
- (<https://www.independentturkish.com/node/68161/turkiyeden-sesler/6-7-eylul-olaylarindan-yassiyada-ya-cumhuriyet-il-40-yilinda-turkiye>) (Erişim Tarihi: 22.01.2019)
- (<https://www.timeturk.com/yaser-arafat-biyografi-779473>), (Erişim Tarihi: 30.04.2020)
- (<https://www.yenisafak.com/dunya/balfour-deklarasyonu-yuzyillik-utanc-2806921>), (Erişim Tarihi: 25.05.2020)

EKLER

EK 1. Gazeteler

EK 2. Gazeteler

EK 3. Gazeteler

EK 4. Gazeteler

EK 5. Gazeteler

EK 6. Gazeteler

EK 7. Gazeteler

EK 8. Gazeteler

EK 9. Gazeteler

EK 10. Arşiv Belgesi

EK 10. (Devam)

EK 11. Arşiv Belgesi

EK 12. Arşiv Belgesi

EK 12. (Devam)

EK 13. Arşiv Belgesi

EK 14. Arşiv Belgesi

EK 15. Arşiv Belgesi

EK 16. Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Kudüs sokaklarında kanlı muharebeler İngilizler tayyare ile acele kuvvet gön- derdiler. Akdeniz filosu da gidiyor

Kudüs şehrinin umumî manzarası

Londra 28 (Hususi) — Kudüs-
te vaziyet gittikçe fenalaşiyor.
Araplarla yahudiler arasında kanlı
müsademeler devam ediyor. Mak-
tullerin adedi gittikçe artıyor.

İngiliz zabıta kuvvetleri asa-
yişi iadeye kâfi bulunmıyor.

İlân olunan idarei ürfiye şid-
detle tatbik ediliyor. Saat on
sekizden sonra sokağa çıkmak
memnudur. Harice çekilen tel-
grafnameler sansüre tabi tutu-
luyor.

Şehir üzerinde İngiliz bomba
tayyareleri mütemediyen dolaşiyor.
Araplar caddelerde kabile kabile
geziyorlar.

Maltadan Barham super dreadnot
Süsseks kruvazörü ve Couragous
tayyare gemisi ve mubriplerle
gönderilen kuvvetlere sabırsızlıkla
intizar olunuyor.

Filistin İngiliz kumandanı Mısır-
dan da imdat istemiştir. Mırdan
İngiliz kuvvetlerinin piştar müf-
rezeleri alelacele tayyareler ile
sevkolunmuştur.

İngiliz piştar kuvvetlerinin tay-
yarelerle sevkedi miş olması va-
ziyetin ne kadar vahim olduğunu
ispat ediyor. Maltadan iki İngiliz
hafif kruvazörü de hareket için
emir almıştır.

İngilterenin umum Akdeniz
donanması her ihtimale karşı

Mısır ve Filistin sularına gitmek
çin hazır bulunmaktadır.

Cenevre 28 (Hususi) — Filistin
arap kongresi murahhasları Ce-
miyeti akvam kâtibi umumiliğine
müracaat ederek protestoda bu-
lunmuştur.

Hristiyanlar müslümanlarla müttehit

Kudüs 28 (Hususi) — İngiliz
takviye kıtaatının gelmesi üzerine
vaziyet bir derece iyilemiştir.

Araplar küçük musevi kolonile-
rine ve köylerine hücum ediyor-
lar. Hristiyanların müslümanlarla
müşterek hareketi vaziyeti işkâl
etmektedir.

EK 1. Akşam gazetesinin 1929 yılında Kudüs'te Araplarla Yahudiler arasında yaşanan olaylarla ilgili haberi. 30.08.1929.

Trakyadan gelen museviler

“Antisemitizm Türkiye mataı değildir,,

İsmet paşa Mecliste “Böyle cereyanlara katiyen müsaade etmiyeceğiz,, dedi

Son günler zarfında Trakyadan şehrimize bazı musevi aileleri gelmiştir. Bunların ekserisi Çanakkale ve Edirnedən, bir kısmı da Gelibolu, Uzunköprü ve Lüleburgazdan gelmişlerdir, dün de Lüleburgazdan bir kafile gelmiş, Sirkocideki otellere yerleşmiştir.

Gelen museviler eşyalarını da birlikte getirmektedirler. Bazıları ticarethanelerinin bütün eşyalarını yük vagonlarına yükleterek getirmişlerdir.

Şehrimize gelen museviler bazı tazyikata maruz kaldıklarını ve bunun üzerine İstanbula gelmeğe mecbur olduklarını söylemektedirler. Hattâ bu hususta başvekilâte telgrafla müracaat etmişlerdir.

Dünkü nüshamızda yazdığımız veçhile başvekil İsmet paşa Hz., Anadolu ajansı vasıtasile verdikleri bir tebliğde hadisenin hakiki mahiyetini tetkik ettirmekte olduklarını, cumhuriyet kanunlarına muğayir teşebbüslerin kanunun ağır hükümlerine uğriyacağını beyan etmekte ve şikâyet sahiplerinin adliyyeye müracaatla haklarını aramalarını ve mütecavizlerini takip etmelerini tavsiye eylemekte idi.

Başvekil İsmet paşanın beyan ettikleri veçhile bu hususta tahkikata başlanmıştır. Ayrıca dahiliye vekili Şükrü Kaya bey de mahallinde tahkikat ve tetkikat icrasına memur edilmiştir.

Şükrü Kaya bey, refakatinde Trakya umumî müfettişi İbrahim Tali bey bulunduğu halde dün akşam Ankaradan hareket etmişler ve bugün şehrimize gelmişlerdir. Şükrü Kaya ve İbrahim Tali beyler yarın Trakya'ya hareket

[Devamı 2 inci sahifede]

İsmet paşanın beyanâtı

Mesuller mahkemeye teslim edilmiştir ve edilecektir

Başvekil İsmet paşa, dün Mecliste vukubulan beyanâtında Trakya musevileri hakkında demiştir ki:

Arkadaşlar, size bugünün İena bir hadisesini ara yerde arz etmek mecburiyetindeyim. Trakyada bazı yahudi vatandaşların, kendi şikâyetlerine göre mahalli tertipler yüzünden hicrete mecbur olduklarını ve bazılarının da İstanbula hicret ettiklerini haber almıştım.

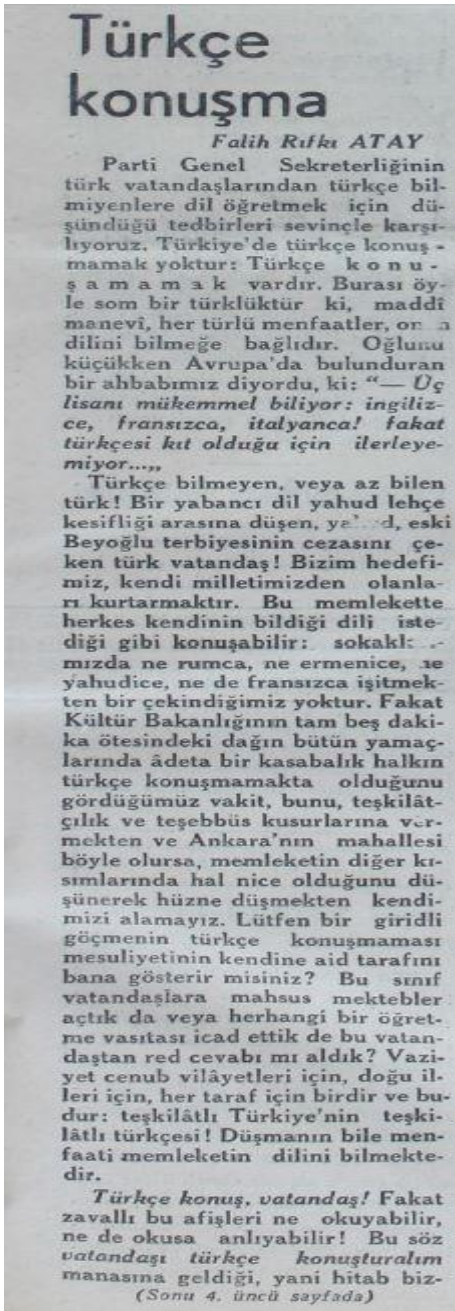
Türkiyede her fert cumhuriyet kanunlarının emniyet ve mahafazası altındadır. Antisemitizm Türkiye mataı ve zihniyeti değildir. Vakit vakit harıçten bizim memleketimize girer ve derhal önüne geçilir. Bu feveranın da böyle bir salgın olması muhtemeldir.

Böyle cereyanlara katiyen müsaade etmiyeceğiz. (Alkışlar).

Hadiseyi Ankaraya gelir gelmez haber aldım. Verdiğim katî mirler üzerine bu cereyan tamamilen dardurulmuştur. İstanbula gelen vatandaşlar yerlerine dönmekte serbesttirler. Mesuller mahkemeye teslim edilmiştir ve edilecektir.

Bugün Dahiliye vekilini oralara gönderiyorum. Mütecasirler şiddetle tecziye edilecektir.

EK 2. Akşam gazetesinin 6 Temmuz 1934 tarihli nüshasında Trakya Olayları nedeniyle İsmet Paşa'nın TBMM'de verdiği beyanat haberi. 06.07.1934.

EK 3. Ulus gazetesinde Falih Rifki Atay'ın Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası çerçevesindeki "Türkçe Konuşma" başlıklı yazısı. 14.03.1937.

Rusya, Filistinde konsolosluklar açıyor

Sovyetlerin Yahudi hükümetini tanıyacakları ve silâh verecekleri sanılıyor

Londra 11 (AA) — Nafes ajansının siyasi muharriri şunları yazmaktadır:

«Sovyetler Birliğinin Kudüs ve Te-lâvîv'de derhal konsolosluklar açmağa karar vermiş olduğu yolundaki haberler Kremlin'in Filistin taksim planını desteklemesini kendi menfa-ahine olarak istismar etmek hususun da zaman kaybetmek istemediğini göstermektedir.

Bu haberdan pek az sonra Lake Success'ten Rusyanın ve Filistin meselesinde kendisinin siyasetini takip etmekte olan menleketlerin İngiliz mandası cumartesi günü nihayete erer ermez Filistinde kurulacak olan Yahudi devletini resmen tanımak niyetinde olduklarını bildiren haberler gelmiştir.

Kremlin tarafından Lake Success'te takib edilmekte olan taktiklerin hemen hemen belli olan sebeplerini daha iyi idrak etmeğe başlıyan Arap çevreleri Yahudi devletinin bu şekilde tanınmasını müttakip ve Sovyetler Birliğinin Yahudilere «muhariplik hakkı» nı tanınmasından sonra Rusyanın silâh ve mühimmat vermek suretiyle Siyonist kuvvetlerine açık bir şekilde yardım edeceğini nazari itibara almaktadırlar.

Bununla beraber yeni konsoloslukların Filistindeki çarpışmalarda hiçbir etkisi bulunmayan önemli bir rol oynayacağı zannedilmektedir.

Bu konsoloslukların Kremlin'de Filistinde vücuda getirmiş olan ve Siyonizm maskesi altında bütün Arap Orta Doğuya yayılması muhtemel bulunan gizli komünist teşkilâtı arasında irtibat merkezi vazifesini göreceklerinden şüphe yoktur.

Her ne şekilde olursa olsun, mütat

Sovyet diplomasi usullerine göre Rus konsolosluklarının bazı vazifelerinin gerekli kılacağı personeleden çok daha fazla memur istihdam edecekleri muhtakkak gibidir.

Kıral Abdullah, Arap orduları Başkomutanı

Amman 11 (AA) — AFB: Filistin'de harekette bulunan bütün Arap ordularının yüksek başkomutanlığı Kıral Abdullah tarafından ifa edilecektir. Kıral Faruk tarafından özel olarak kabul edilmiş Ürdün Dışişleri Bakanının Amman'a avdetini müttakip Arap temsilcileri arasında yapılan müttaddit toplantılardan sonra bu karara varılmıştır.

Arap ordularının her birinin ayrı bir komutanı ve Filistinde kendine tahsis olunmuş bir hareket sahası olacaktır.

Kıral Abdullahın kurmay heyeti Arap ordularının hepsine mensup yüksek rütbeli subaylardan kurulacak ve askerî harekâtı tanzim vazifesiyle mükellef bulunacaktır. Genelkurmay başkanının kim olacağı henüz ma'lûm değilse de, bunun Iraklı veya Mısırlı olması muhtemeldir.

Yahudi devleti anayasası

Te-lâvîv 11 (AA) — Millî Yahudi Konseyinin 16 mayısta akdedeceği olağanüstü toplantının gündeminde Yahudi devletinin ilânı keyfiyeti ve Anayasanın kabulü vardır. Bu hafta sonunu tesis için bir program yapılmıştır.

Yeni Yahudi devletinde dört eyalet bulunacaktır: Te-lâvîv, Hayfa, Cezile ve Negev. Bu son iki eyalet muvakkaten askerî kontrol altında bulundurulacaktır.

EK 4. Akşam gazetesinin "Rusya, Filistin'de konsolosluklar açıyor" başlıklı haberi. 12.05.1948.

Filistine girdiği bildirilen Mısır ordusu bir törende

Gögüs göğüsekanlı harb devam ediyor

**Teşekkül eden Yahudi devleti, Arab devletlerine
sulh teklif etti-Arab ülkelerinde sıkıyönetim**

27 senelik İngiliz mandası dün gece yarısı sona erdi

Kahire: 14 (AP.) — Başkan Nokrâfî paşanın partisi organı «El Evas» gazetesinde çıkan bir haberde, Mısır ordusuna mensub iki birliğin Filistin sınırları geçtikleri bildirilmektedir.

Mısırda Sıkıyönetim
Kahire: 14 (AP.) — Bugün yayınlanan bir emirname mucidi (Dermanı Sa. 5; Sü. 4 de)

Rusya

EK 5. Yeni Sabah gazetesinin Arap Orduları'nın Filistin'e girmesi ve Araplarla Yahudiler arasında devam eden savaş ile ilgili olarak "Gögüs göğüsekanlı harb devam ediyor" haberi. 15.05.1948.

Filistinde Arap taarruzu başladı Mısır kuvvetleri ve Suudi Arabistan tankları Filistine girdiler

Bu kuvvetler, 25 kilometrelik bir cephede iki kol üzerinden ilerliyorlar

Kudüste, Telâviv yolunda ve Akkâ'da kanlı savaşlar oluyor, Amerika ve Guatamala, Yahudi hükümetini tanıdılar

Londra 15 (R) — Mısır kuvvetleri dün gece 25 kilometre genişliğinde bir cephe üzerinde Filistin topraklarına girmişler ve 2 kolundan Biruseb'e doğru ilerlemeğe başlamışlardır İki kasaba Mısır kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.

Suudi Arabistanın tank kuvvetleri de Mısır ordusuyla beraber harekâta iştirak etmektedir. Mısır kuvvetleri tuğgeneraliğe terfi ettirilen Muhammed - el - Havarî'nin komutasında bulunmaktadır.

Geçen haberlere göre, Filistine giren Arap ordularına Ürdün kralı Abdullah kumanda edecek; Arap askerî şeflerinden mürekkep bir kurmay heyetî de kendisine yardım edeceklerdir.

Kudüste, İngiliz valisinin hareketinden bir saat sonra mütareke bozulmuş ve şiddetli bir muharebe başlamıştır. Yahudiler Rus kilisesi yanında stratejik bir mevki ele geçtiklerini iddia ediyorlar. Kudüs - Telâviv yolunda Babüvass'da şiddetli çarpışmalar devam ediyor. Beytüllâhîm civarında beş Yahudi müstameresi Araplar tarafından zapt edilmiştir. Akkâ'da da şiddetli savaşlar yapılmaktadır. Yahudiler Akkâ'ya girdiklerini bildiriyorlar.

*Arap orduları Başkomutanı
Kıral Abdullah*

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda tartışmalar

Londra 15 (R) — Birleşik Amerika hükümetinin Filistinde kurulan Yahudi hükümetini tanıdığı haberi alınır alınmaz Birleşmiş milletler nezdindeki Amerikan temsilcisinden bu kararı tefsir etmesi istenmiştir. Fa-

kat temsilci bu karar hakkında tefsirde bulunmamıştır.

Sovvyet delegesi Gromyko söz alarak, Birleşik Amerikanın genel kurulda başka plânlar desteklediğini ve başka şekilde hareket ettiğini söylemiştir. Guatemala temsilcisi, hükümetinin Yahudi devletini

(Arkası sahife 2; sütun 2 de)

Son dakika

Telâviv havadan bombalanıyor

Nevyork 15 1AP) — Bu sabah Telâviv radyosundaki spikerin: «Bu anda Telâviv düşman tayyareleri tarafından bombardıman ediliyor.» dediği işittirilmiştir. Bundan sonra neşriyatı muntazam bir şekilde almak kabiliyetini göstermiştir. Bunun, bombardıman dan ileri geldiği tahmin olunmaktadır.

İngiltere Ba

Rodosta, Mısır - İsrail mütarekesi imzalandı

**İsrail hükümeti, Birleşmiş Milletlere
alınması için yeni bir müracaatta bulundu**

Londra 25 (R) — Mısır - İsrail mütarekesi dün Rodosta imzalanmıştır. Mısır murahhasları Kahireye dönmüşlerdir. Yahudi temsilcilerinin bir kısmı pazarüstü günü Ürdün ile başlayacak mütareke görüşmelerine iştirak için Rodosta kalacaklardır.

İsrail hükümeti, Trigue Liye mektupla müracaat ederek Birleşmiş Milletlere kabul edilmesini ve bu müracaatının nisanda toplanacak olan Güvenlik Konseyinde müzakeresini istemiştir.

Shertok'un beyanati

Tel Aviv 24 (A.A.) — (Afp): Bu sabah Rodosta imzalanan mütareke sözleşmesine dair olan yorumunda Dışişleri Bakanı Shertok, şöyle demiştir:

«Mısra yaptığımız tavizler, muhtemel olarak barış andlaşmasını müzakere edeceğimiz zaman asla bizi bağlayan birer teahhüt teşkil etmeyecektir.

Bu olayın «İsrail devlet ağacının taşıdığı ilk meyva» ve «dünya devleti ile yapılan ilk anlaşma» olduğuna işaret eden Bakan, «bunun hiç bir zaman sonucu olmayacağı hakikatini» beyan etmiş ve demiştir ki:

«Bu, yeni zincirin ilk halkası, Orta Doğu hayatında şimdiye kadar eşi görülmemiş bir hâdisedir.

Dışişleri Bakanı «Mısır Kralı ile hükümetinin bugünkü durumu mü-

kün kılan hakikati kavrayış ve cesaret hislerini, görüşlerindeki vîsati ve devlet adamları vasıflarını» takdir ve saygı ile andıktan sonra şunları ilâve etmiştir:

İsrail hükümeti, muhasemata son vermek hususundaki teşebbüsünden dolayı Mısırın asla pişman olmayacağına ve bütün Orta Doğunun bu hususta Mısır'a karşı olan borcunun mahiyetini yakında anlayacağına emindir.

Shertok, İsrail devleti için daha başarılması gereken vasıfeyi belirterek sözlerine şöyle son vermiştir: «Bu ilk mütareke ile nihai barış andlaşması arasında daha kat edecek çok yolumuz var.»

Akdeniz paktı ve Yahudi devleti

Tel - Aviv 24 (A.A.) — (Afp):

Bir gazetecinin sorduğu suale cevap veren İsrail Dışişleri Bakanı Mosche Shertok, şöyle demiştir:

Tsaldaris tarafından telim edilen Akdeniz paktına ilirakımızı henüz kimse bizden talep etmiş değildir.

Shertok, sözlerine devamla şunları söylemiştir:

Eğer davet edilecek olursak bütün meseleyi nazarı itibare alacağız, fakat İsrailin doğu ile batı arasındaki tarafsızlık siyasetinde bir değişiklik olmayacaktır.

EK 7. Akşam gazetesinin "Rodos'ta, Mısır-İsrail mütarekesi imzalandı" başlıklı haberi. 25.02.1949.

EK 8. Yeni Sabah gazetesinin "Lübnan-İsrail mütarekesi dün imzalandı" başlıklı haberi. 24.03.1949.

Eski Alman sefarethanesi binası

İsrail'i tanımamız Musevileri sevindirdi

Schrimizdeki zengin Museviler,
İsrail Konsoloshanesi yapmak
üzere eski Alman Sefarethane-
sini almak için teşebbüse
geçtiler

Türkiyenin İsrail devletini tanımağa karar vermesi, şehrimizdeki Yahudiler arasında büyük bir zevinc ve memnunluk uyandırmıştır. Tanıma kararının duyulması üzerine Yahudiler, hemen bir takım hazırlıklara girişmişlerdir. Bu arada bazı zengin Museviler, İsrail konsolosluğu yapmak üzere Gülmüşsuyundaki Alman sefarethanisini satın almak için teşebbüslere girişmişlerdir.

Bankalar caddesindeki büyük bir binada ikâmet eden 30 Musevi ailesi, burası satın alınmadığı takdirde oturdukları binayı derhal tahliye edeceklerini bildirmişlerdir.

— Arkası Sa. 3, Sü. 5 te —

EK 9. Cumhuriyet gazetesinin Türkiye'nin İsrail'i tanınması üzerine zengin Yahudiler'in eski Alman Sefarethanesi almak üzere teşebbüse geçtikleri haberi. 30.03.1949.

433
68

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü
Şube II.
U. No. 110533
H. No. 524
Lef:

Ankara, 8. Aralık 1947
Hulâsa Filistin'in taksimi aleyhinde rey vermemiz münasebetiyle alınan telgraflar h.

Yüksek Başbakanlığa

SAŞEBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Birleşmiş Milletler Filistin Komitesi ve Heyeti Umumiyesi önünde Filistin'in taksimi aleyhinde rey vermemiz münasebetiyle muhtelif Arap memleketlerinden teşekkür telgrafları alınmaktadır. Birleşmiş Milletlerdeki Delegasyonumuzdan alınan bir telgrafta, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen, Irak ve Mısır Delegelerinin Delegasyonumuza müştereken gönderdikleri bir mektupla, Filistin davasında Arap memleketlerine müzahir hareketimize hararetle teşekkür ettikleri ve bu hareketimizin ebediyen minnettarlıkla anılacağını tebarüz ettikleri bildirilmektedir. Irak Dışişleri Vezirliğinden Bakanlığımıza gelen bir telgrafta, Birleşmiş Milletler 'de her türlü demokrasi ve insanîyet prensiplerine aykırı olarak verilen Filistin'in taksimi kararı aleyhinde oyunu kullanmakla Türk Delegasyonunun göstermiş olduğu metin ve asil hatta hareketten Irak milleti ve Hükümetinin fevkalâde mütehasis ve minnettar oldukları, bu hareketimizin arap milletlerince hiç bir zaman unutulmayacağı ifade edilmektedir. Suudi Arabistan Dışişleri Veziri vekili Yusuf Yasir'den bu münasebetle alınan bir telgrafta, Filistin hakkında verilen bu adaletsiz ve tecavüzkar karara karşı Birleşmiş Milletler'de Türk Delegasyonunun şerefli hareket tarzının dolayısıyla Suudi Arabistan Hükümetinin şükranlarının Hükümetimize iblâğı rica edilmekte ve hak ve adaleti desteklemek hususundaki bu asil

-2-

030 10 266 733 19

EK 10. Birleşmiş Milletler Filistin Komitesi'nde Filistin'in paylaşılması kararı aleyhine oy kullanmamıza karşılık Arap ülkelerinden gelen teşekkürler. 8.12.1947.

EK 11. Arşiv Belgesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
MÜHÜRLEME VE MÜHÜRLEME
KARAR MAFİYATI
Karar sayı:
3
8842

KARAR

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

İsrail Devletinin derhal tanınması ; Dışişleri Bakanlığının 24/3/1949 tarihli ve 36970/115 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 24/3/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan <i>J. Günaltay</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>M. Akalın</i>	Devlet Bakanı <i>A. B. İsmail</i>	Adalet Bakanı <i>K. İsmail</i>
MİT Başkanı <i>A. Akalın</i>	İçişleri Bakanı <i>E. Şişir</i>	Dışişleri Bakanı <i>N. Sadık</i>	Malîye Bakanı <i>B. Akalın</i>
MİE Eğitim Bakanı <i>T. Bayraktar</i>	Suvarilik Bakanı <i>S. Akalın</i>	Ek. ve Tisaret Bakanı <i>O. S. Akalın</i>	Ek. ve So. Y. Bakanı <i>A. S. Akalın</i>
E. ve Tisaret Bakanı <i>B. T. Akalın</i>	Tarım Bakanı <i>C. Akalın</i>	Ulaştırma Bakanı <i>D. Akalın</i>	Çalışma Bakanı <i>E. Akalın</i>

030 19 01 2 118 102 3

EK 11. İsrail Devleti'nin Tanınması. 24.03.1949

EK 12. Arşiv Belgesi

x x x

S6

Bugün Irak Hükümeti şu tebliği yayınlamıştır:

İsrailin Mısıra tecavüzü ilerde orta doğu için bir tehlike edeceğine gösterdiğinden sulhsever devletlerin İsrail ile münasebetlerinde bu hususu dikkate almalarını Irak Hükümeti bütün devletleri davet eder.

S6

TEBLİĞDE ŞU DÖRT MADDE ZİKEDİLMEKTEDİR:

1 - Bu tebliğ Bağdattaki bütün yabancı devlet temsilciliklerine bildirilmiştir.

2 - Bu tebliğ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.

3 - Bu tebliğ Beyrutta toplanmakta olan Arap Devletleri Başkankalarına da gönderilmiştir.

4 - Irak Hükümeti Mısıra bugün 200 bin İngiliz lirası yardımda bulunmuş olup bir milyon İngiliz liralık yardım sağlanması için bir de komite kurulmuştur.

x x x

Bu akşam Bağdat Radyosunda şu haber verilmiştir:

"Şamda bugün çıkan solcu gazeteler 1948 denberi muattal bulunan Kerkük - Hayfa petrol borularının Ürdün tarafından iki yerde tahrip edildiğini ve boruların içinden petrol aktığını yazarak bozguncu bir harekete başvurmuşlardır.

İrakin halen İsraille petrol sevkettiğini ima eden bu haber aslında 1948 denberi kullanılmıyan borular içinde kalan petrolden başka

./..

030	01			133	864	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

-2-

EK 12. Irak Hükümeti'nin, İsrail'in Mısır'a saldırısı üzerine verdiği tebliğ. 14.11.1956.

birşey olmadığı cihetle durum İrak Hükümeti tarafından Suriye Hükümeti nezdinde protesto edilmiş, ve bu gibi haberlerin Arap Aleminde Irak aleyhinde bir ceşyan uyandırmak maksadından başka bir şey olmadığını belirtmiştir.

x x x

Bagdatta çıkan Bagdat Times'in yazdığına göre resmi bir Irak sözcüsü Irakın arap hükümetlerinin dikkatini çekerek bir üçüncü dünya harbine sebep olacak hareketlerden kaçınmalarını tavsiye etmiştir. Sözcü Türkiyenin Nato üyesi olması dolayısıyla Natonun arap hudutlarında bulunduğunu bu sebeble Rusların herhangi bir şekilde arap memleketlerine Bilhassa Suriyeye nüfuzu Nato tarafından bir tehrik olarak müteale edilecektir. demıştır.

x x x

030	01			133	864	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

EK 13. Arşiv Belgesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
5
8403

KARAR

T. C. BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin, Filistin muhacirlerine çadır verilmesi hakkındaki müracasatı, Bakanlar Kurulunun 9/ 12/ 1948 tarihli toplantısında incelenerek, bu muhacirlere Hükümet yardımı olarak Kızılay Derneği vasıtasıyla ikibin adet mahrutî çadır verilmesi kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı Baş Yardımcısı <i>Barış</i>	Devlet Bakanı <i>Barış</i>	Adalet Bakanı <i>Barış</i>	Millî Savunma Bakanı <i>Barış</i>
İçişleri Bakanı <i>Barış</i>	Dışişleri Bakanı <i>Barış</i>	Maliye Bakanı <i>Barış</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>Barış</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>Barış</i>	Ekonomî Bakanı <i>Barış</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Barış</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>Barış</i>	
Tarım Bakanı <i>Barış</i>	Ulaştırma Bakanı <i>Barış</i>	Ticaret Bakanı <i>Barış</i>	Çalışma Bakanı <i>Barış</i>	

050 28 07 2 113 80 14

EK 13. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çağrısı gereğince Filistin göçmenlerine Hükümet yardımı olarak Türkiye Kızılay Derneği vasıtasıyla 2000 adet çadır verilmesi. 09.12.1948.

EK 14. Arşiv Belgesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Teftik Dairesi
Karar Sayısı
4
8022

KARARNAME

19 Eylül 1956 tarihinde Londra'da toplanacak olan Süveyş Kanalı Konferansında memleketimizi Hariciye Vekâleti Kâtibi Umumisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi'nin riyasetinde, Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, Londra Büyükelçiliği Başkâtibi Vahit Halefoğlu, Hariciye Vekâleti Umumi Kâtiplik Kaleminde Müdür Şefik Fenmen ve İkinci Daire Umum Müdürlüğünde memur Güner Türkmen'den müteşekkil heyetin temsil etmesi ve büro ve temsil icabı bilimum masraflarının kabulü; Hariciye Vekâletinin 18/9/1956 tarihli ve 67860/524 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 18/9/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

[Signature]

Başvekil ve Maliye V.V.	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili ve Dahiliye V.V.	Devlet Vekili ve Devlet V.V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	---	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Adliye Vekili ve Millî Müdafae V.V.	Millî Müdafae Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>[Signature]</i>	-----	-----	-----	-----
Maarif Vekili	Nafıa Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	Sah. ve İc. Müs. Vekili	Güm. ve İnş. Vekili ve Münakalat V.V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	İçişleri Vekili	İşleri Vekili	İşleri Vekili ve Hariciye V.V.
<i>[Signature]</i>	-----	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

Dosya No :
105-112
1756

18 01 144 45 11

EK 14. Londra'da toplanacak olan Süveyş Kanalı Konferansı'nda Hükümetimizi temsilen Hariciye Vekaleti Gn. Sekreteri Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi'nin başkanlığında katılacak heyetin tayini ve masraflarının kabulü. 18.09.1956.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

8034

KARARNAME

19-21 Eylül 1956 tarihleri arasında Londra'da toplanmış olan Süveyş meselesi hakkındaki konferans neticesinde neşredilen iki beyannamenin ihtiva ettiği fikirleri ve ezümle "Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği" tesisi hususunu gerek memleketimizin dahil bulunduğu ittifakların prensiplerine gerek sulh ve istikrarın tesisi uğrunda daima faal şekilde tecelli etmiş olan siyasetimizin icabatına uygun görerek İcra Vekilleri Heyeti 27/9/1956 tarihli toplantısında Türkiye'nin "Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği"ne iltihakını kararlaştırmıştır.

REİSİCUMHUR

C. C. C.

Başvekil ve
Maliye V.V.

Devlet Vekili

Devlet Vekili

Devlet Vekili ve
İK. ve T. V.V.

Devlet Vekili ve
Devlet V.V.

Adliye Vekili ve
Millî M. V.V.

Millî Müdafaa Vekili

Dahiliye Vekili ve
Hariciye V.V.

Hariciye Vekili

Maliye Vekili

Masarif Vekili

Nafıs Vekili

İkt. ve Ticaret Vekili

Şh. ve İc. Mas. Vekili

Güm. ve İş. Vekili

Ziraat Vekili

Münakaat Vekili

Emniyet Vekili

İstisnalar Vekili

Dosya No:

107-24

1622

830 18 01 2 144 80 3

EK 15. Londra'da toplanan Süveyş Meselesi hakkındaki konferans sonucunda Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'ne katılmamız. 27.09.1956.

M Meclisi B : 114 7 . 6 . 1967 O : 1

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 15,00

BAŞKAN — Başkanvekili İsmail Arar.

KÂTİPLER : Fuat Avcı (Denizli), Muzaffer Şamiloğlu (Kars)

BAŞKAN — Millet Meclisinin 114 nci Birleşimini açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Ad okunmak suretiyle yoklama yapılacaktır. Adları okunan sayın üyelerin lütfen yüksek sesle «burada» diye cevap vermelerini rica ederim.

(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Yoklama sırasında gelen arka-

daşlar lütfen 1 nci sıradan başlayarak işaret bu yursunlar.

(Yoklama sırasında gelen üyeler tesbit edildi.)

BAŞKAN — Yoklama işlemi bitmiştir.

Gerekli çoğunluğumuz vardır, müzakerelere başlıyoruz.

4. — BAŞKANLIK DİVANININ GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Güven Partisi Grubu adına Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun, Orta - Doğu siyasi bunalımı ve savaşı hakkında demeci.

BAŞKAN — Güven Partisi Genel Başkanı Sayın Turhan Feyzioğlu, Orta - Doğu olayları ile ilgili olarak gündem dışı söz istemiştir. Bu konuda kendisine söz veriyorum. Buyurun, Sayın Feyzioğlu.

G. P. GRUPU ADINA TURHAN FEYZİOĞLU (Kayseri) — Sayın Başkan, sayın milletvekilleri;

Orta - Doğu buhranı hakkında Güven Partisi Grubunun görüşlerini arz etmek üzere huzurunuzda bulunuyorum.

Orta - Doğu'da başlayan savaş, ülkemizi çok yakından ilgilendiren bir büyük hâdisedir.

Orta - Doğu'da barış ve sükûnun hüküm sürmesi, bu bölgedeki bütün ülkelerin ve milletlerin bağımsızlıklarını korumaları, ve güvenlik içinde yaşayabilmeleri, gelişmelerini tamamlayabilmeleri, Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin icabıdır.

Orta - Doğu bölgesi ne yazık ki, İkinci Dünya Savaşından önce olduğu gibi, bu savaştan sonra da, büyük devletlerin siyasi ve iktisadi menfaatleri bakımından devamlı rekabet halinde oldukları bir bölge manzarası arz etmekten kurtulamıştır.

Son savaşın sorumluluğu ve tecavüzün kimden geldiği tarafların kendi görüşlerine göre tartışmaya devam edecekleri bir konudur.

Bu tartışma devam ededursun, bugünkü tehlikeli durumun devamlı tahriklerden ve üst üste biriken hatalardan doğduğuna şüphe yoktur. Orta - Doğu'daki buhranın ve son silâhlı çatışmanın sorumluluğu bölgedeki devletleri aşarak büyük devletlere kadar uzanmaktadır.

Son durumu sadece Akabe körfezinin kapatılışı ya da birkaç sınır olayının doğurduğuna hükmetmek olaylara çok sathî şekilde bakmak demektir.

Arapların İsrail Devletini imha etmek ve bu Devletle «beraber yaşama» yı reddetmek yolundaki açık ve kesin kararları,

İsrail'in, sayıca üstün ve gitgide güçlenen hasımlarını daha kuvvetli hale gelmeden bir baskın savaşı ile yaralamak ve taarruz güçlerini uzunca bir süre için yoketmek hususundaki gizlenmiyen savaş tasavvurları, yurtlarından çıkarılan Filistinli Arapların içinde yaşadıkları zor şartlar ve bu mültecilerin yurtlarına dönmeleri için yapılan devamlı tazyikler,

Buna karşılık, İsrail kamu oyununda devamlı surette körüklenen toprak genişletme istekleri ve Nil'den Fırat'a kadar uzanan «Büyük İsrail» i kurma yolundaki sorumsuz propagandalar,

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Kaan DOĞANOĞLU

Doğum Yeri ve Yılı : Adana / 1994

Yabancı Dili : -

E-posta : kaandoganoglu@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

Mesleki Deneyim

Melikgazi Halk Eğitim Merkezi (Tarih Öğretmeni) 2018-2019

Yayınlar : Siyasi ve Askeri Yönleriyle 1967 Arap-İsrail Savaşı, Sosyal Bilimler Dergisi (Nisan-2020), Makale Çalışması.